

”Se sano että on vähän heikkoa sanoa tiä ja jokka.”

**Afrikkalaisamerikkalainen englantti teoksessa *The Color Purple* ja puheen
illuusio suomennoksessa *Häivähdys purppuraa***

Elisa Vehviläinen
Tampereen yliopisto
Kieli-, käännös- ja kirjallisuustieteiden yksikkö
Monikielisen viestinnän ja käännöstieteen maisteriopinnot
Englannin kääntämisen ja tulkkauksen opintosuunta
Pro gradu -tutkielma
Marraskuu 2016

Tampereen yliopisto

Monikielisen viestinnän ja käännöstieteen maisteriopinnot
Englannin kääntämisen ja tulkkauksen opintosuunta
Kieli-, käännös- ja kirjallisuustieteiden yksikkö

VEHVILÄINEN, ELISA: ”Se sano että on vähän heikkoa sanoa tiä ja jokka.”
Afrikkalaisamerikkalainen englantia teoksessa *The Color Purple* ja puheen illuusio
suomennoksessa *Häivähdys purppuraa*.

Pro gradu -tutkielma, 69 sivua, englanninkielinen lyhennelmä 15 sivua
Marraskuu 2016

Tässä työssä tutkin sosiaalisen murteen muotoa, jolle ei ole suomalaisessa kulttuurissa vastinetta: afrikkalaisamerikkalaista englantia (AAE). Lisäksi tarkastelen kyseisen sosiaalisen murteen suomentamista puheen illuusion avulla. Sosiaalisen murteen kääntäminen on haasteellista, koska kohdekielellä ei useimmiten ole kielimuotoa, joka välittäisi täysin samat mielikuvat kuin lähtökielen murre. Avuksi otetaan usein joko puhekielisyyys tai jokin kohdekielen alueellinen murre, mutta vaarana on, että lähtökulttuurista siirrytään liian selvästi kohdekulttuuriin.

Aineistonani on Alice Walkerin teos *The Color Purple* ja sen suomennos, Kersti Juvan käännös *Häivähdys purppuraa*. Kyseessä on kirjeromaani, jossa on kaksi kertojaa. Analysoin vain toisen kertojan, Celien, kirjoittamia kirjoituksia, koska niissä on huomattavasti enemmän AAE:n piirteitä kuin toisen kertojan, Nettien, kirjoituksissa. Tutkin lähtöteosta ja suomennosta ensin erillisinä teksteinä: tavoitteenani on selvittää, mitä AAE:n piirteitä lähtötekstissä on ja mitä suomen puhekielen piirteitä suomennoksessa käytetään. Lopuksi vertaan tekstejä toisiinsa kokonaisvaikutelman tasolla. Lähtötekstin analyysin keskeisenä pohjana ovat John Rickfordin esittelemät AAE:n ääntämykselliset ja kieliopilliset erityispiirteet. Suomennosta analysoin pääosin Liisa Tiittulan ja Pirkko Nuolijärven esittelemien, suomenkielisessä kaunokirjallisuudessa yleisten puhekielisyyksien pohjalta.

Aineiston analyysi osoitti, että lähtötekstissä on käytetty runsaasti afrikkalaisamerikkalaisen englannin tyypillisiä piirteitä ja suomennoksessa puolestaan suomen puhekielen piirteitä; suomennoksessa oli kaikkia Tiittulan ja Nuolijärven laajalevikkisiksi luokittelemia puhekielisyyksiä. Yllättävää oli, että lähtötekstissä lähes mikään AAE:n piirre ei ollut poikkeukseton, vaan runsaan AAE:n käytön vastapainona oli myös paljon yleiskielisiä muotoja. Lähtötekstissä oli huomattavissa myös, että Celien kirjoitus muuttui paikoin yleiskielisemmäksi teoksen loppua kohden. Myös suomennoksessa oli variaatiota yleis- ja puhekielisten muotojen välillä, mutta siinä oli myös poikkeuksettomia puhekielisyyksiä. Kaiken kaikkiaan lähtötekstistä ja suomennoksesta syntyi hyvin samantyyppinen kokonaiskuva, ja kummassakin vallitsi tasapaino yleiskielisten ja yleiskielestä poikkeavien piirteiden välillä.

Avainsanat: afrikkalaisamerikkalainen englantia, puhekieli, puheen illuusio, sosiaalinen murre, murteen kääntäminen.

Sisällysluettelo

1	Johdanto.....	1
2	Yleiskielestä poikkeavat kielimuodot.....	5
2.1	Puhuttu kieli ja sen illuusio kaunokirjallisuudessa	6
2.2	Afrikkalaisamerikkalainen englantti	9
2.2.1	Fonologiset erityispiirteet.....	11
2.2.2	Verbit: aikamuodot, taivutuskategoriat, aspekti ja apuverbit.....	13
2.2.3	Substantiivit ja pronominit	15
2.2.4	Kielto- ja kysymyslauseet	16
2.2.5	Sanasto	17
2.3	Suomen puhekieli.....	18
3	Yleiskielestä poikkeavien kielimuotojen kääntäminen.....	23
3.1	Puheenomaisuus suomennoskirjallisuudessa	24
3.2	Murteen kääntäminen	26
4	Tutkimusaineisto ja -menetelmä	30
4.1	Aineisto: <i>The Color Purple</i> ja <i>Häivähdys purppuraa</i>	30
4.2	Tutkimuskysymykset ja -menetelmä.....	32
5	Aineiston analyysi ja tulokset	34
5.1	Afrikkalaisamerikkalainen englantti teoksessa <i>The Color Purple</i>	34
5.1.1	Fonologiset erityispiirteet.....	34
5.1.2	Verbit: aikamuodot, taivutuskategoriat, aspekti ja apuverbit.....	38
5.1.3	Substantiivit ja pronominit	42
5.1.4	Kielto- ja kysymyslauseet	44
5.1.5	Muita huomioita	45

5.2	Puheen illuusio suomennoksessa <i>Häivähdys purppuraa</i>	47
5.2.1	Laajalevikkiset puhekielisyydet	47
5.2.2	Muut puhekielisyydet	50
5.3	Lähtöteoksen ja suomennoksen vertailua.....	56
6	Päätelmät	63
	Lähdeluettelo	66
	English Summary	

1 Johdanto

Kun kaunokirjallisuudessa käytetään alueellista tai sosiaalista murretta, on kääntäminen usein ongelmallista, koska kohdekielestä ei yleensä löydy vastaavaa kielimuotoa etenkin silloin, kun lähtö- ja kohdekulttuurit ovat kaukana toisistaan. Näin on myös Yhdysvaltojen afrikkalaisamerikkalaisen väestön käyttämän afrikkalaisamerikkalaisen englannin kohdalla: sosiaalisena murteena se viestii yhteiskunnasta, joka eroaa omastamme monin tavoin. Erityisryhmien kielten eli niin sanotusta standardikielestä poikkeavien kielten suomentaminen on hankalaa, koska esimerkiksi suomen puhekielisyyksien runsas käyttö tai jokin suomen alueellinen murre voi tuoda lukijan mieleen liian selvästi suomalaisen hahmon (Nyman & Kovala 2007, 183; Suojanen 1993, 141). Kaikkia lähtökielen murteen tehtäviä ei lähes koskaan ole mahdollista siirtää kohdekieleen, joten kääntäjän tehtäväksi jää punnita, syntyykö lähin vastine esimerkiksi kohdekielen murteellisten tai puhekielisten keinojen avulla vai onko paras ratkaisu kohdekulttuurissa kenties kääntää yleiskielisesti. Ratkaisuun vaikuttavat lähtötekstin ja -kulttuurin lisäksi myös kohdekulttuurin vallitsevat käännös- ja kirjallisuusnormit.

Oma kiinnostukseni afrikkalaisamerikkalaiseen englantiin sai alkunsa nelisen vuotta sitten, kun aloin lukea Kathryn Stockettin teosta *The Help*. Pidin siinä käytettyä kielimuotoa, afrikkalaisamerikkalaista englantia, äärimmäisen kiehtovana ja aloin kääntäjäopiskelijana heti miettiä, millaista käännösstrategiaa teoksen suomentaja on käyttänyt. Niin syntyi ikään kuin vahingossa aihe kandidaatintutkielmaani, jossa tutkin afrikkalaisamerikkalaista englantia lähtöteoksessa *The Help* ja suomen puhekieltä suomennoksessa *Piiat* (Vehviläinen 2013). Kandidaatintutkielman tekeminen afrikkalaisamerikkalaisesta englannista ja sen kääntämisestä suomeksi vain herätti halun tutkia aihetta lisää, joten kun tuli aika päättää pro gradu -tutkielman aihe, oli selvää, että jatkaisin saman aiheen parissa.

Koska *The Helpin* kirjoittaja Kathryn Stockett on valkoihoinen eikä siis itse edusta afrikkalaisamerikkalaista kieliyhteisöä, halusin nyt tutkia afrikkalaisamerikkalaisen kirjailijan käyttämää kieltä. Tunnetuista afrikkalaisamerikkalaisista kirjailijoista päädyin Alice Walkeriin ja hänen klassikkoteokseensa *The Color Purple*, jossa on runsaasti afrikkalaisamerikkalaisen englannin piirteitä ja siten myös paljon hedelmällistä tutkimusaineistoa. Alun perin tarkoituksenani oli vertailla keskenään afrikkalaisamerikkalaista englantia *The Helpissä* ja *The Color Purplessä*, mutta vertailusuuntia olisi tämän laajuiseen tutkielmaan tullut liian monia, kun käännöksiäkin olisi vertailtu lähtöteksteihinsä ja toisiinsa. En halunnut pientä pintaraapaisua neljästä teoksesta, vaan mieluummin perusteellisen analyysin kahdesta

teoksesta. Koska olin jo tutkinut *The Helpiä* ja ehdin tutkimusprosessin alussa ihastua Alice Walkerin teokseen, päädyin tutkimaan pelkästään *The Color Purplea* ja Kersti Juvan suomennosta *Häivähdys purppuraa*. *The Helpin* Piiat-suomennoksen kaltaisesti myös *Häivähdys purppuraa* -suomennoksessa on käytetty hyväksi puheen illuusiota, joskin paljon enemmissä määrin kuin *Piiissa*. Niinpä pääsen tässä tutkielmassa pureutumaan myös suomen puhekielen piirteisiin kirjoitetussa kielessä.

Afrikkalaisamerikkalaista englantia ja etenkin sen kääntämistä on tutkittu Suomessa paljon. Tunnetuimpia tutkimuskohteita lienevät *Huckleberry Finnin* ja *Tom Sawyerin* eriaikaiset suomennokset, joissa eri kääntäjät ovat tehneet hyvin erilaisia ratkaisuja: joskus afrikkalaisamerikkalainen englantia on häivytetty kokonaan näkyvistä, joskus sitä on kuvattu ei-äidinkiellisen puhujan suomella, joskus on käytetty suomen alueellisia murteita (Tiittula & Nuolijärvi 2013, 319–322). Erilaiset ratkaisut eri aikoina eivät kerro vain erilaisista käännösstrategioista, vaan myös erilaisesta yhteiskunnasta ja suhtautumisesta afrikkalaisamerikkalaisiin (mt.). Esittelen Tiittulan ja Nuolijärven löydöksiä *Tom Sawyerin* eriaikaisista suomennoksista tarkemmin tämän tutkielman luvussa 3.

Esimerkiksi Laura Haavisto (2006) ja Laura Nurmela (2006) ovat omissa pro gradu -töissään tutkineet afrikkalaisamerikkalaisen englannin kääntämistä elokuvan *Clockers* tekstityksissä ja *Shrek*-animaation suomenkielisissä dubbauksissa. He kuitenkin tutkivat afrikkalaisamerikkalaisen englannin kääntämistä av-kääntämisen näkökulmasta. Kaunokirjallisen kääntämisen osalta afrikkalaisamerikkalaisen englannin kääntämistä ovat pro gradu -töissään tutkineet ainakin puheen illuusioon ja kielelliseen variaation keskittynyt Aino Ojatalo (2009) sekä Tomi Paakkinen (2013), joka tutki pro gradu -työksi laajassa tutkimuksessaan afrikkalaisamerikkalaista englantia kolmessa eri teoksessa ja puhekielisyyttä niiden suomennoksissa.

Omaakin tutkimusaineistoani on tutkittu: ainakin Susanna Väkevä (1997) on Joensuun yliopistossa tekemässään pro gradu -tutkielma tutkinut afrikkalaisamerikkalaista englantia *The Color Purple*-teoksessa ja sen suomennoksessa *Häivähdys purppuraa*. Koko tutkielmaa en ole päässyt lukemaan, mutta Jopi Nyman ja Urpo Kovala (2007, 183–184) mainitsevat amerikkalaisen kirjallisuuden suomentamista käsittelevässä artikkelissaan, että Väkevän tutkimuksen perusteella alkuteksti on suomennosta stigmatisoivampi.

Siitä huolimatta, että aineistoani on jo tutkittu, uskon omallekin tutkimukselleni olevan paikkansa: laadullisessa tutkimuksessa myös tutkimuksen tekijä vaikuttaa lopputulokseen, ja aiemmin tutkitusta aineistosta voi löytyä jotain uutta. Joka tapauksessa afrikkalaisamerikkalaisen englannin kääntäminen on yhä käännösongelma, johon ei ole yhtä oikeaa ratkaisua, koska suomessa ei edelleenkään ole vastaavaa kielimuotoa. Lisäksi Väkevän tutkimuksen julkaisusta on kulunut lähes parikymmentä vuotta, joten uusi tutkimus on jo paikallaan pelkästään siksi, että afrikkalaisamerikkalaisen englannin tutkimus ja kielimuotoon kohdistuvat asenteet lienevät sittemmin jonkin verran muuttuneet.

Valitsemani aineiston tutkimusta puolustaa se, että *The Color Purple* on Pulitzer-palkittu klassikkoteos, ja sen on suomentanut arvostettu kääntäjä Kersti Juva, jonka voi olettaa tehneen harkittuja käännösratkaisuja. Yhden teoksen perusteella ei voi tehdä minkäänlaisia yleistyksiä siitä, miten afrikkalaisamerikkalaista englantia yleensä suomennetaan, mutta pienempi aineisto mahdollistaa yhden teoksen tarkan analyysin. Päädyin vain yhteen lähtöteokseen ja suomennokseen juuri siksi, että voisin analysoida sekä lähtötekstin afrikkalaisamerikkalaisen englannin piirteitä että suomennoksen puhekielisiä piirteitä ja lisäksi vielä vertailla teoksia jonkin verran keskenään.

Tutkimukseni tavoitteena on selvittää, mitä afrikkalaisamerikkalaisen englannin piirteitä lähtötekstissä on ja miten ne on tuotu suomennokseen. Suomennoksessa tutkin, millaista ja millä keinoin puheen illuusiota luodaan ja liittyvätkö käytetyt murrepiirteet johonkin tiettyyn murrealueeseen. Lisäksi haluan kartoittaa, miten lähtötekstin luomat mielikuvat toteutuvat suomennoksessa. Afrikkalaisamerikkalaisen englannin ja suomen puhekielen keinot ovat pääosin erilaisia, joten ei ole järkevää keskittyä kovin tarkasti yksittäisten piirteiden käännöksiin: kielimuotojen erilaisista rakenteista johtuen yleiskielestä poikkeava piirre sijoittuu suomessa useimmiten eri kohtaan kuin englannissa. Siksi haluan analysoida sekä suomennosta että lähtötekstiä ensin erillisinä teksteinä ja vertailla niitä sitten kokonaisvaikutelman tasolla.

Tutkimukseni teoreettinen tausta jakautuu kahteen osaan: esittelen ensin luvussa 2 yleiskielestä poikkeavia kielimuotoja ja sitten niiden kääntämistä luvussa 3. Alaluvussa 2.1 kerron ensin kirjoitetun ja puhutun kielen eroista yleensä esimerkiksi Birgitta Englund Dimitrovan ajatusten pohjalta. Sitten taustoitän luvussa 2.2 afrikkalaisamerikkalaisen englannin kieliopillisia ja ääntämyksellisiä erityispiirteitä pääasiassa John Rickfordin ja Lisa Greenin teoksiin nojaten. Tämän alaluvun pohjalta analysoin afrikkalaisamerikkalaista englantia lähtöteoksessa.

Alaluvussa 2.3 kuvaan suomen puhekieltä ja erityisesti sen kirjoitettua muotoa eli puheen illuusiota Liisa Tiittulan ja Pirkko Nuolijärven tutkimuksen pohjalta. Tämä alaluku pohjustaa suomennoksen analyysin alaluvun 2.1 ohella. Seuraavaksi kartoitan luvussa 3 puhekielen ja murteen kääntämisen ongelmia ja ratkaisuja, joiden yhteydessä otan esille myös käännösuniversaalit ja Sándor Herveyn ja Ian Higginsin kompensointikategoriat. Nämä asiat pohjustavat lähtöteoksen ja suomennoksen vertailua.

Luvut 4 ja 5 keskittyvät aineistoon ja sen analyysiin. Esittelen ensin luvussa 4 kirjailija Alice Walkerin, kääntäjä Kersti Juvan sekä tutkimusaineiston ja kuvaan sitten, miten tutkimus toteutettiin. Luvussa 5 esitän analyysin tulokset: ensin lähtötekstin osalta, sitten suomennoksessa ja lopuksi lähtötekstiä ja suomennosta toisiinsa vertaillen. Luvussa 6 kokoaan vielä koko tutkimuksen ja sen tulokset yhteen päätelmiksi.

2 Yleiskielestä poikkeavat kielimuodot

Kaunokirjallisuudessa esiintyy eri syistä myös yleiskielestä poikkeavia kielimuotoja, kuten puhekielisiä ja murteellisia varieteetteja. Norman Page (1988, 55) antaa fiktiivisen puheen piirteille kaksi tehtävää: henkilöhahmon liittäminen johonkin sosiaaliseen, alueelliseen tai muuhun ryhmään tai toisaalta hänen ainutkertaisuutensa korostaminen niin, että hän erottuu muista henkilöistä. Geoffrey Leechin ja Mick Shortin (1981, 136–137) mukaan standardista poikkeavilla kielimuodoilla on etäännyttävä ja stigmatisoiva vaikutus, ja niitä käytetään tyypillisimmin satiirissa ja komediassa. Walt Wolfram ja Natalie Schilling-Estes (2006, 340) huomauttavat kuitenkin, että standardista poikkeavat kielimuodot voivat myös olla kirjailijan tapa ilmaista omaa identiteettiään. Siten standardista poikkeavat kielimuodot voivat etäännyttämisen sijaan toimia myös yhdistävänä tekijänä lukijan ja henkilöhahmon välillä.

Murteella viitataan suomen kielessä usein alueellisiin kielivariaatioihin, mutta määritelmän alle voidaan lukea myös sosioekonomisesti tai etnisesti määräytyvät kielimuodot eli sosio- ja etnolektit (Määttä 2004, 320; Trudgill 1994, 2). Tieteen termipankkikin (2016) määrittelee murteen ”kielen alueelliseksi tai sosiaalseksi variantiksi”. Sosiaalisella murteella tarkoitetaan puolestaan murretta, joka on kehittynyt esimerkiksi yhteiskuntaluokan, iän, sukupuolen tai uskonnon takia eriytyneen ryhmän keskuudessa (Trudgill 2000, 24). Käytän tässä tutkielmassa laajaa murteen määritelmää, jonka alle afrikkalaisamerikkalainen englantikin sosiaalisena murteena asettuu. Tarkoitan murteella siis niin alueellisia kuin sosiaalisia murteita samaan tapaan kuin englannin *dialect* (suomeksi *murre*) voi merkitä mitä tahansa kielimuotoa, jota jokin ryhmä käyttää (Wolfram & Schilling-Estes 2006, 2).

Birgitta Englund Dimitrovan (1997, 51) mukaan murteet voivat erota yleiskielestä kaikilla kielen tasoilla, enemmän tai vähemmän. Murteille on luonteenomaista esiintyä lähes yksinomaan puhutussa muodossa, joten kirjoitetut muodot ovat käyttötarkoituksiltaan tarkasti rajattuja. Murteiden kirjoitetut muodot luodaankin usein kokonaan uudelleen jokaista uutta käyttötarkoitusta tai käyttäjää varten. (Mts. 51–52.)

Jotta murre voi toimia kielellisenä tehokeinona kaunokirjallisuudessa, on lukijan tunnistettava se murteeksi – sen on siis erotuttava sekä yleiskielestä että yleispuhekielen kirjoitetusta jäljitelmästä. Kaikkia murteen ja yleiskielen välisiä eroja ei voida esittää kirjallisessa muodossa ilman, että tekstistä tulee todella vaikeasti luettavaa. Siksi kirjailijan – tai yhtä lailla kääntäjän

– on tietoisesti valittava tai luotava tietyt murteellisuuden osoittajat ja käytettävä niitä sitten valikoiden. (Englund Dimitrova 1997, 52.)

2.1 Puhuttu kieli ja sen illuusio kaunokirjallisuudessa

Liisa Tiittulan ja Pirkko Nuolijärven (2013, 9) mukaan raja puhutun ja kirjoitetun kielen välillä on häilyvä ja voidaan sanoa, että kyseessä on pikemminkin jatkumo kuin kaksi selvästi rajattua osakieltä. Tällä jatkumolla on vielä kolmaskin kielimuoto: kirjoitetun kielen keinoin luotu fiktiivinen puhe (mts. 9–10). Tätä kielimuotoa voidaan kutsua myös puheen illuusioksi.

Tiittula ja Nuolijärvi (2013, 11) määrittelevät termit puhekieli, puhuttu kieli ja puheenomaisuus seuraavalla tavalla:

- **Puhekieli:** kielimuoto, joka poikkeaa normitetusta, muodollisimmasta kielestä.
- **Puhuttu kieli:** kaikki puhuttu, suullinen kielenkäyttö, joka voi olla myös kirjoitetun normikielen kaltaista.
- **Puheenomaisuus:** kirjoitetussa kielessä luotu puheen illuusio. (Mts. 11.)

Edellä mainituista käsitteistä oman tutkielmani kannalta olennaisin on puheenomaisuus, mutta sitä tarkastellessa on väkisinkin käsiteltävä myös puhekieltä, jotta tunnistetaan, mitkä kirjoitetun kielen piirteet poikkeavat normitetusta kielestä. Puhuttu kieli taas tulee esiin tässä alaluvussa siksi, että pohjustuksena puheenomaisuuden tarkastelulle on hyvä käsitellä myös puhutun ja kirjoitetun kielen eroja.

Pagen (1988) kaltaisesti myös Sampo Nevalainen (2003, 4) toteaa puheen jäljittelyn tarkoituksena kirjallisuudessa olevan usein puheen aitouden tai puhujan persoonan korostaminen. Vaarana on kuitenkin, että murteen epäaitous tai liian monien piirteiden aiheuttama vaikealukuisuus alkavat häiritä lukijaa. Etenkin itselle vieraan murteen jäljittely on vaikeaa, eikä yleispuhekielenkään jäljittely ole täysin yksinkertaista, koska aidon vaikutelman saavuttamiseksi on äänneasun lisäksi huomattava myös sanaston muutokset niitä kuitenkaan liioittelematta. (Mts. 4.) Vaikka kirjoitettu puhe ei voi olla täysin autenttisen puhekielen kaltaista, voi kirjailija tai kääntäjä luoda aidon tuntuista dialogia ja puheen illuusiota hyödyntämällä valikoituja todellisen puheen piirteitä (Tiittula & Nuolijärvi 2013, 14–15).

Toisaalta kirjoitetussa kielessä voidaan luoda illuusio standardista poikkeavasta puhetyylistä *eye-dialectin* (myös *eye dialect*) eli suoraan käännettynä silmämurteen avulla. *Eye-dialectissa* jäljitellään standardinmukaista ääntämistä standardinvastaisella kirjoitusmuodolla, jolloin

esimerkiksi suomen *empä* voidaan kirjoittaa muodossa *empä* tai englannin *does* muodossa *duz*. Poikkeavan kirjoitusmuodon vuoksi henkilöahmo saattaa näyttäytyä alemman yhteiskuntaluokan edustajana, vaikka hänen puheensa jäljittelee täysin yleiskielistä ääntämystä. (Leech & Short 1981, 135; Tiittula & Nuolijärvi 2013, 28, 35; Wolfram & Schilling-Estes 2006, 341.)

Englund Dimitrova (1997, 51) toteaa, että kaunokirjallisuudessa esiintyvä puhe ei koskaan ole täysin uskollinen toisinto todellisesta puheesta. Sitä rajoittavat sisältöön ja esitysmuotoon liittyvät taiteelliset rajoitteet sekä kielen asettamat rajoitteet siitä, miten ja millä kielen keinoilla puhe kirjoitetussa muodossa esitetään. (Mts. 51.) Kun kieli vastaanotetaan lukemalla, on viestin oltava erilaisessa muodossa kuin silloin, kun se vastaanotetaan kuulemalla. Puheessa kuulija ei yleensä edes huomaa puheelle tyypillisiä täytesanoja, korjauksia tai katkonaisia lauseita, kun taas kirjoitetussa muodossa ne ovat hyvin häiritseviä. Kirjoitettua kieltä on aikaa suunnitella ja muotoilla monimutkaisiksikin kokonaisuuksiksi, eikä tehdyistä muutoksista ja korjauksista jää jälkiä valmiiseen tekstiin. (Tiittula 1992, 15, 19–20.)

Sellaisia puheen ominaisuuksia, joita ei voida sellaisenaan toistaa kirjoituksessa, ovat ääneen liittyvät piirteet (intonaatio, painotus, äänensävy), aikaan liittyvät tekijät (rytmi, tempo, tauot) sekä puhujan itseensä liittyvät piirteet, kuten ripeys tai rauhallisuus. Painotusta, korostusta ja äänen voimakkuutta voidaan toki jossain määrin kuvata isoilla kirjaimilla sekä kursivilla, ja ilmauksen tuottamista ”yhtenä pötkönä” puolestaan kirjoittamalla sanat yhteen. (Tiittula & Nuolijärvi 2013, 27, 36–37.)

Puheen tärkein käyttötilanne on osallistujien väliseen vuorovaikutukseen perustuva keskustelu, jossa puheenvuorot vuorottelevat ja menevät joskus myös päällekkäin. Aidon puheen dialogit rakentuvat siis vuorovaikutuksessa: puhujat reagoivat toistensa vuoroihin täydentämällä niitä, keskeyttämällä ja puhumalla päällekkäin. Tämä korostuu erityisesti riitatilanteissa, kun puhekumppani keskeytetään ja tartutaan hänen sananvalintoihinsa. Kirjoituksessa keskeytyksiä voidaan ilmaista kolmella pisteellä. Vuorovaikutus näkyy siis siinä, miten puheenvuorot liittyvät toisiinsa, mutta myös puheen kohdistamisessa toiselle esimerkiksi puhuttelun avulla. Nimipuhuttelulla puhe osoitetaan ryhmässä tietylle henkilölle ja kiinnitetään hänen huomionsa. Puhuttelut liittyvät suomen kielessä yleisimmin käskyihin ja kysymyksiin, koska ne edellyttävät vastaanottajalta reaktiota. Hellittely- tai haukkumanimet puolestaan esiintyvät kehuissa ja moitteissa. (Tiittula & Nuolijärvi 2013, 51–53; VISK § 1078.)

Spontaanissa puheessa esiintyy paljon ilmauksen muotoiluun liittyviä piirteitä: epäröintiä, korjauksia ja sanahakuja. Ne eivät liity pelkästään reaaliaikaiseen suunnitteluun ja prosessointiin, vaan myös vuorovaikutukseen. Kirjoitetussa kielessä nämä ilmiöt jäävät näkyviin vain, jos kirjoittaja käyttää niitä tyylikeinona tai dialogin puheenomaisuuden osoittimena. Puheelle tyypillistä toistoa taas esiintyy niin puheenvuorojen sisällä kuin vuorojen välilläkin. (Tiittula & Nuolijärvi 2013, 49.) Toisto voi ilmetä äänteen, tavun ja sanan tasolla, mutta myös fraasin ja lauseen tasolla. Sanat ovat puhutussa kielessä keskimääräisesti lyhyempiä kuin kirjoituksessa, ja puheessa esiintyy paljon usein toistuvia konjunktioita, kuten suomen *ja*, *mutta* ja *kun*. Puhutussa kielessä käytetäänkin paljon erilaisia pikkusanoja, diskurssipartikkeleita, joilla on monia eri tehtäviä: yhdistää sanottava edelliseen puheenvuoroon, osoittaa epäröintiä tai pehmentää ilmausta. (Tiittula 1992, 55–61, 77.)

Yllä mainitusta spontaaniudesta johtuen puhutun kielen lauseet ovat usein lyhyempiä ja rakenteeltaan yksinkertaisempia kuin kirjoitetun kielen lauseet, joissa esiintyy raskaita attribuuttirakenteita, nominaalistuksia ja lauseenvastikkeita. Puheessa lyhyitä lauseita kuitenkin yhdistetään pitemmiksi kokonaisuuksiksi kuin kirjoitetussa kielessä. (Tiittula 1992, 85–86, 88.)

Koska kirjoitetussa kielessä ei ole samalla tavalla kontekstia kuin puhutussa kielessä, on kirjoitetussa kielessä tarve eksplisiittisyyteen ja siten monimuotoisiin, täydellisiin lauseisiin. Puheessa taas on tyypillisesti elliptisyyttä: yksittäinen lause voi olla syntaktisesti vaillinaisen, koska puheessa sanotaan vain se, mikä on viestinnän kannalta välttämätöntä. Kontekstin avulla kuuliija pystyy täydentämään elliptiset rakenteet ja hänelle on selvää myös se, mitä ei eksplisiittisesti sanota. (Tiittula 1992, 93, 95.)

Tiittula (1992, 11) huomauttaa vielä, että niin puhuttu kuin kirjoitettu kielimuoto sisältää monia eri varieteetteja ja rekistereitä, jotka menevät osittain myös päällekkäin. Koska tilanne vaikuttaa käytettyyn kieleen merkittävästi, riippuvat puheen ja kirjoituksen väliset erot tai toisaalta yhtäläisyydet paljolti tarkasteltavista tekstityypeistä. Kummassakin kielimuodossa on kuitenkin myös sellaisia ominaisuuksia, joita ei toisessa ole, kuten edellä on todettu. (Mts. 11–12.) Puhetta ja kirjoitusta kohtaan on myös erilaisia odotuksia. Suuri osa kirjoitetusta kielestä on yleiskielistä, eli yhtenäistä kieltä, joka noudattaa tiettyjä normeja, joten erityisesti kirjoitetun kielen odotetaan olevan oikeakielisyysnormien mukaista. (Mts. 46, 48.) Voidaan siis sanoa, että puhuttu kieli saa enemmän anteeksi kuin kirjoitettu kieli.

2.2 Afrikkalaisamerikkalainen englantia

Afrikkalaisamerikkalaisten käyttämästä kielimuodosta on englanniksi käytetty monia erilaisia nimityksiä: esimerkiksi *Black English*, *Black English Vernacular*, *Afro American English*, *African American English*, *African American Vernacular English* ja *Ebonics*. Guy Baileyn (2001, 55) mukaan 1900-luvun alkupuolella oli yleistä, että afrikkalaisamerikkalaista englantia (AAE) pidettiin valkoisten puhuman amerikanenglannin ”viallisena” muotona. 1900-luvun puolivälissä monet lingvistit korostivat afrikkalaisamerikkalaisen englannin ja Yhdysvaltojen eteläisten osavaltioiden valkoisten kansankielen (*Southern White Vernacular English*) välisiä yhtäläisyyksiä usein tarkoituksenaan todistaa afrikkalaisamerikkalaisen englannin ”puutteellisuus”. 1960-luvulla nousi puolestaan esiin tutkimussuuntaus, joka pyrki korostamaan afrikkalaisamerikkalaisen englannin ja eteläisten osavaltioiden valkoisten käyttämän englannin välisiä eroja ja alleviivaamaan AAE:n samankaltaisuuksia karibialaisten kreolikielten kanssa. (Mts. 55.)

Vielä pidemmälle menivät *ebonics*-suuntauksen kannattajat, jotka yhä enemmän korostivat AAE:n ja Yhdysvaltojen etelän valkoisten kansankielen eroavaisuuksia. Monet heistä olivat sitä mieltä, että afrikkalaisamerikkalainen englantia on erillinen kieli, joka polveutuu länsiafrikkalaisista kielistä. (Bailey 2001, 55–56.) *Ebonicsilla* viitataan nykyisin usein juuri siihen, että afrikkalaisamerikkalainen englantia on itsenäinen kieli eikä englannin varieteetti. Tunnetussa Oaklandin tapauksessa nousi kohu, kun paikallinen koululautakunta julkaisi Kalifornian Oaklandissa vuonna 1996 päätöksen, jonka mukaan alueen julkisten koulujen 28 000 afrikkalaisamerikkalaisen oppilaan äidinkieli oli englannin sijaan *Ebonics* (Baugh 2006, 219). Asiasta nousi valtava kohu osin väärinymmärryksien takia: monet luulivat, että standardienglannin sijaan afrikkalaisamerikkalaisille oppilaille alettaisiin opettaa pelkästään afrikkalaisamerikkalaista englantia. Todellisuudessa päätöksen tarkoituksena oli käyttää afrikkalaisamerikkalaista englantia hyödyksi opetuksessa, jotta afrikkalaisamerikkalaisten oppilaiden olisi helpompi oppia myös standardienglantia. (Rickford 2004, 200.) Lisa Green (2002, 7) jättää *Ebonicsin* pois afrikkalaisamerikkalaisen englannin nimityksistä selittäen, että sanalla viitattiin alun perin kaikkiin tummaihoisten puhumiin kieliin myös Yhdysvaltojen ulkopuolella, ei pelkästään afrikkalaisamerikkalaisten käyttämään kieleen.

Tässä tutkielmassa käytän nimitystä afrikkalaisamerikkalainen englantia ja sen rinnalla lyhennettä AAE. Pääsyyinä tämän nimityksen valintaan on se, että Lisa Green käyttää sitä kattavassa afrikkalaisamerikkalaista englantia esittelevässä teoksessaan, joka on yksi

keskeisimmistä lähdeteoksistani afrikkalaisamerikkalaista englantia käsitellessäni. Koska Green edustaa afrikkalaisamerikkalaista yhteisöä, termi on oletettavasti hyväksyttävä myös afrikkalaisamerikkalaisen yhteisön sisällä. Lisäksi pidän afrikkalaisamerikkalaista englantia nykyaikaisena ja neutraalina terminä, joka esiintyy laajasti 2000-luvun tutkimuksessa. Havainnollisuuden vuoksi vertaan AAE:tä Yhdysvaltojen valtaväestön käyttämään yleiskieliseen amerikanenglantiin, josta käytän lyhennettä YAE. Käsittelen AAE:tä nimenomaan englannin varieteettina, en itsenäisenä kielenä.

Lisa Green (2002, 1) korostaa, että afrikkalaisamerikkalainen englantia on englannin varieteetti, joka seuraa määrättyjä fonologisia, morfologisia, syntaktisia, semanttisia ja leksikaalisia malleja – se ei siis ole mitään ”huonoa” tai ”rikkinäistä” englantia. Green huomauttaa, että kaikki afrikkalaisamerikkalaiset eivät suinkaan käytä tätä varieteettia, eivätkä afrikkalaisamerikkalaiset muutenkaan edusta mitään yhtä suurta yhteisöä. Greenin mukaan afrikkalaisamerikkalaista englantia puhuvat käyttävät sitä johdonmukaisesti, mutta on olemassa esimerkiksi ääntämyksellisiä eroavaisuuksia, jotka luovat alueellisia murteita eri puolille Yhdysvaltoja. (Mts. 1, 7.) Salikoko Mufvene (2001, 37) antaa AAE:lle Greeniä laajemman määritelmän: ”afrikkalaisamerikkalainen englantia on afrikkalaisamerikkalaisten puhumaa tai heidän keskuudessaan puhuttavaa englantia” ([oma käännös]). Tämä määritelmä jättää epämääräisyydessään tilaa moninaisille AAE:n muodoille, jotka voivat olla hyvinkin lähellä yleiskielistä amerikanenglantia (mts. 37). AAE:n sisällä on siis runsaasti variaatiota, eivätkä kaikki AAE:n puhujat käytä läheskään kaikkia AAE:n piirteiksi miellettyjä kielellisiä ominaisuuksia. Keskityn tässä tutkielmassa kuitenkin pääosin alaluvuissa 2.2.1–2.2.5 esittelemiini selvästi erottuviin AAE:n piirteisiin.

Mufvene (2001, 23) toteaa, että AAE on saanut nimensä alun perin samaan tapaan kuin muutkin englannin varieteetit 1800-luvulta lähtien: etnisyyden mukaan. AAE:n stigmatisoituminen kielimuotona tapahtui laajemmin 1800-luvun loppupuolella, kun afrikkalaisamerikkalainen väestö erotettiin valkoisista yhä selvemmin rotuerottelua vahvistavien Jim Crow -lakien tultua voimaan vuonna 1877. AAE on Mufvenen mukaan saanut huomattavasti enemmän huomiota kuin muut englannin varieteetit nimenomaan AAE:n puhujien huonon sosiokulttuurisen aseman vuoksi, eikä niinkään siksi, että AAE eroaisi kielellisesti erityisen paljon muista englannin varieteeteista. Afrikkalaisamerikkalaiseen englantiin liitettävä kielteinen leima ei Mufvenen mukaan ole kielimuodossa itsessään, vaan ennemminkin sen puhujissa. Hänen mielestään olisi suositeltavaa tutkia enemmän myös valkoisten käyttämiä amerikanenglannin yleiskielestä

poikkeavia muotoja, jotta AAE ei vaikuttaisi niin erikoiselta ja ainutlaatuiselta. (Mts. 23, 36.) Tällöin suhtautuminen AAE:hen voisi muuttua neutraalimpaan ja jopa myönteisempään suuntaan.

Afrikkalaisamerikkalainen englantia ja etenkin sen silmiinpistävimmit piirteet on totuttu yhdistämään kouluttamattomiin ja vähävaraisiin afrikkalaisamerikkalaisiin (Mufvene 2001, 32). Mufvenen (2001) teettämässä kyselyssä yli puolet afrikkalaisamerikkalaisista vastaajista oli kuitenkin sitä mieltä, että ”kaikenlaiset” afrikkalaisamerikkalaiset koulutustasosta riippumatta puhuvat afrikkalaisamerikkalaista englantia. Kyselyyn vastanneiden mielestä myös ammattinsa tai asemansa puolesta pitkälti yleiskielistä amerikanenglantia puhuvat afrikkalaisamerikkalaiset käyttävät joissain tilanteissa AAE:tä, vaikkakaan eivät ehkä sen ”vähiten arvostettuja” piirteitä. Mufvene arvostelee tutkimuksia siitä, että tutkimuksissa on ylikorostettu AAE:n jyrkimpiä eroavaisuuksia yleiskieliseen amerikanenglantiin nähden ja kokonaan unohdettu sen yhtäläisyydet muiden amerikanenglannin murteiden kanssa. (Mts. 32, 37.) Bailey (2001, 56) taas pitää viime vuosikymmenten AAE:n tutkimuksen suurimpana saavutuksena sitä, että ajatus AAE:stä ”puutteellisena” kielimuotona on hänen mielestään saatu pääosin torjuttua.

Mufvenen kritiikistä huolimatta afrikkalaisamerikkalaista englantia on verrattu paljon ainakin yhteen amerikanenglannin yleiskielestä poikkeavaan muotoon: Yhdysvaltojen etelävaltioiden valkoisten käyttämän kansankieleen. Bailey (2001, 83) toteaa AAE:llä ja Yhdysvaltojen etelän valkoisten puhekielellä olevan monia yhteisiä piirteitä, joita ei esiinny muissa amerikanenglannin murteissa. Hänen mukaansa etelävaltioiden maaseudulla elävät mustat ja valkoiset työskentelivät lähellä toisiaan Yhdysvaltojen sisällissodan jälkeen ja heidän kielimuotonsa jakavat monia 1800-luvun lopussa ja 1900-luvun lopussa ilmestyneitä piirteitä (mts. 67). Varieteeteilla on kuitenkin myös merkittäviä eroavaisuuksia, jotka voivat Patricia Cukor-Avilan (2001, 119) mukaan johtua siitä, että toisen maailmansodan jälkeen afrikkalaisamerikkalaiset ja valkoihoiset olivat aiempaa vähemmän tekemisissä keskenään. Hän lisää, että yleistysten tekeminen on hankalaa, koska kumpikin varieteetti muuttuu jatkuvasti sosiaalisten olosuhteiden muuttuessa (mts. 119).

2.2.1 Fonologiset erityispiirteet

Aineistoni kieli on kirjoitetusta muodostaan huolimatta paikoin hyvin puheenomaista: tutkimani teoksen päähenkilö Celie on kouluttamaton ja kirjoittaa niin kuin puhuu. Siksi myös AAE:n ääntämiseen liittyvät erityispiirteet ovat tutkimukseni kannalta oleellisia. Luettelen

tässä joitain sellaisia AAE:n fonologisia erityispiirteitä, joita voidaan esittää myös kirjoitetussa muodossa. Esittelen piirteet John Rickfordin (1999, 4–5) esittämässä järjestyksessä.

Puhutulle AAE:lle on tyypillistä, että sanan lopussa olevat konsonanttikertymät jäävät pois etenkin silloin, kun sana päättyy kirjaimen *t* tai *d*. Tällöin esimerkiksi sana *sand* lyhenee AAE:ssä muotoon *san*'. Samankaltainen mutta harvinaisempi piirre on sanan päättävän yksittäisen konsonantin poisjätto vokaalin jälkeen, jolloin esimerkiksi sana *cat* ääntyy *ca*'. (Rickford 1999, 4.)

Gerundien *-ng*-pääte ääntyy AAE:ssä tyypillisesti pelkkänä *n*-äänteenä: esimerkiksi *talkng* äännetään AAE:ssä *talkin* (Green 2002, 121; Rickford 1999, 4). Soinniton *th* [θ] voi ääntyä *t*- tai *f*-äänteenä: esimerkiksi *tin* (YAE *thin*) tai *baf* (YAE *bath*) ja soinnillinen *th* [ð] taas *d*:nä tai *v*:nä, kuten sanoissa *den* (YAE *then*) ja *bruvver* (YAE *brother*). Kirjainyhdistelmä *thr* voi puolestaan ääntyä pelkkänä *th*:na [θ] etenkin ennen [u]- tai [o]-äänteitä. (Rickford 1999, 4.)

Vokaalia seuraava *l* voi AAE:ssä jäädä kokonaan pois tai se voidaan ääntää vokaalina. Esimerkiksi sana *help* voidaan ääntää muodossa *he'p* ja *toll* muodossa *toah*. Samaan tapaan *r* saatetaan puhutussa AAE:ssä jättää kokonaan pois tai ääntää vokaalin tavoin, jolloin sana *sister* ääntyy muodossa *sistuh*. Tämä piirre esiintyy tyypillisimmin silloin, kun *r* on sanan lopussa ja sitä seuraa konsonanttialkuinen sana, mutta se voi esiintyä myös sanan sisällä, kun *r*:n jäljessä on vokaali: *story* → *sto'y*. (Rickford 1999, 5.)

Tietyt *d*:llä ja *g*:llä alkavat apuverbit voidaan AAE:ssä ääntää ilman näitä äänteitä. Tällaisia apuverbejä ovat *don't* (AAE: *ah 'on know*, YAE: *I don't know*) ja *gonna* (AAE: *ah'm 'a do it*; YAE: *I'm gonna do it*). AAE:ssä tyypillisesti käytetty *ain't*-kieltomuoto on Rickfordin mukaan aiheutunut tästä ääntämyksellisestä seikasta. Myös sanojen alussa tai keskellä olevat painottomat tavut voivat jäädä puhutussa AAE:ssä kokonaan pois, jolloin esimerkiksi sana *afraid* ääntyy *'fraid* ja sana *secretary* muodossa *sec't'ry*. (Rickford 1999, 5.)

Vierekkäiset konsonantit voivat puhutussa AAE:ssä vaihtaa paikkaa keskenään. Tällöin esimerkiksi sana *ask* ääntyy muodossa *aks* ja *wasp* muodossa *waps*. Rickfordin mukaan tämä piirre on todella piintynyt afrikkalaisamerikkalaisen englannin moittijoiden mieliin, ja esimerkiksi opettajat ja muut kielen ”portinvartijat” viittaavat siihen usein. (Rickford 1999, 5.) Oxford English Dictionaryn mukaan *ask*-sanana muoto *aks* esiintyi kuitenkin jo muinaisenglannissa ja etenkin keskienglannissa. OED:n mukaan *aks*-muotoa on pitkään pidetty norminvastaisena siitä huolimatta, että se vastaa sanan tavanomaista ääntämistä monissa

englannin alueellisissa murteissa. (OED 2016.) Rickford mainitsee vielä, että tavun alussa oleva kirjainyhdistelmä *str* voi AAE:ssä ääntyä muodossa *skr*, esimerkiksi sanoissa *skreet* (YAE *street*) ja *deskroy* (YAE *destroy*). (Rickford 1999, 5.)

Ralph Fasold ja Walt Wolfram (1975, 61) lisäävät afrikkalaisamerikkalaisen englannin ääntämyksellisiin erityispiirteisiin sen, että artikkelia *a* käytetään myös vokaalialkuisten sanojen edellä standardienglannin *an*-artikkelin sijaan, kuten myös joissain muissa Yhdysvaltojen eteläisten osavaltioiden puhekielissä. Artikkelia voi myös jäädä kokonaan pois joidenkin vokaalialkuisten, vähintään kaksitavuisten sanojen edeltä: *He had Ø eraser*. (Mts. 61.)

2.2.2 Verbit: aikamuodot, taivutuskategoriat, aspekti ja apuverbit

Muun kuin yksikön ensimmäisen persoonan kopula tai apuverbi *is* tai *are* jää AAE:ssä usein pois preesensissä ja kestopuodossa. Tällöin esimerkiksi YAE:n *he is big* voi AAE:ssä esiintyä muodossa *he Ø big* ja YAE:n *we are eating* taas muodossa *we Ø eating* (Rickford 1999, 6). Walt Wolframin ja Natalie Schilling-Estesin (2006, 214) mukaan pois jäävät käytännössä vain supistetut muodot *'s* ja *'re*. Tämä näkemys käy yhteen AAE:n ääntämyksellisten piirteiden kanssa (ks. alaluku 2.2.1 yllä).

Taipumaton *be* voi AAE:ssä ilmaista habituaalista aspektia eli sillä voidaan ilmaista tavanomaista, usein toistuvaa tekemistä tai jatkuvuutta: esimerkiksi *he be walkin* voi merkitä *he is usually walkin/usually walks* (Rickford 1999, 6; 263). Tällainen aspektuaalinen *be* esiintyy myös muodoissa *bees* ja *bes* (Green 2002, 47). Aspektuaalisuuden merkitseminen verbeillä on AAE:lle ominaista mutta harvinaista muissa englannin varieteeteissa. Aspektuaalisuuden osoittimet (*aspectual markers*) mainitaan myös tutkielman alaluvussa 2.2.5 alla.

Futuuria voidaan AAE:ssä ilmaista pelkällä taipumattomalla *be*:llä eli ilman standardienglannin *will*-sanaa: *he Ø be here tomorrow*. Rickfordin mukaan tämä kielipillinen piirre johtuu AAE:n ääntämyksestä, jossa vokaalinjälkeinen *l* voidaan jättää ääntymättä (ks. alaluku 2.2.1 yllä) ja erityisesti *will*-sanon supistettu muoto *'ll* voi siten jäädä kokonaan pois. (Rickford 1999, 6.) Greenin (2002, 36) mukaan AAE:ssä on tyypillistä myös *will*-verbin supistaminen muotoon *'a*, joka liitetään edeltävään pronominiin yksikön ensimmäisessä, toisessa ja kolmannessa sekä monikon toisessa ja kolmannessa persoonassa: *I'a, she'a*. Kestofutuurissa käytetään AAE:ssä

muotoa *'a be eating* ja YAE:n lähifutuurirakenne *I'm going to* esiintyy AAE:ssä muodoissa *I'ma eat, gon eat, I'm gonna/I'monna ja you gonna*. (Mts. 36.)

Sana *steady* voi AAE:ssä edeltää verbiä, jolloin se ilmaisee tekemisen intensiivisyyttä ja jatkuvuutta, kuten aineistoni kohdassa *steady trying to show her how to operate the gears* (Walker 1982, 107–108). *Steady*-sanaa ei kuitenkaan voida käyttää tällaisena verbiä edeltävänä merkitsijänä lauseissa, joissa tekijä on epämääräinen (esimerkiksi *a person*). Lisäksi sitä seuraavan verbin on ilmaistava tekemistä, ei asioiden tilaa: esimerkiksi lause *he steady having money* ei noudata AAE:n sääntöjä. (Green 2002, 23–24.)

Painottomalla *been-* tai *bin-*sanalla voidaan AAE:ssä merkitä perfektiä. Standardienglannin *have* tai *has* voi siis jäädä pois, jolloin esimerkiksi lause *she has been home* voidaan AAE:ssä ilmaista myös muodossa *she Ø been home*. (Rickford 1999, 6.) Painollisella *BIN*-sanalla voidaan puolestaan ilmaista, että asia on tapahtunut tai alkanut kauan sitten. (Green 2002, 25.) Sanalla *done* voidaan painottaen ilmaista, että tekeminen on jo päättynyt: *he done did it*, joka voitaisiin YAE:ssä ilmaista esimerkiksi *he's already done it*. Sanonnalla *be done* voidaan puolestaan AAE:ssä ilmaista futuurin tai konditionaalin perfektiä, jolloin esimerkiksi *She be done had her baby* tarkoittaa samaa kuin *She will have had her baby*. (Rickford 1999, 6.)

Yksikön kolmannen persoonan preesensissä ei AAE:ssä aina käytetä taivutus päätettä *-s*, vaan standardienglannin *he talks* voidaan ilmaista muodossa *he talkØ* (Rickford 1999, 7). Samaan asiaan liittyy myös AAE:n tapa käyttää sanaa *don't* sanan *doesn't* sijaan ja vastaavasti sanaa *have* sanan *has* sijaan, koska *doesn't* ja *hasn't* sisältävät yksikön kolmannen persoonan *-s:n* (Wolfram & Fasold 1975, 67).

Be-verbin muotoja *is* ja *was* käytetään AAE:ssä myös monikollisten subjektien kanssa ja yksikön toisessa persoonassa eli paikoissa, joissa standardienglannissa käytetään muotoja *are* ja *were*: esimerkiksi *they is some crazy people* ja *we was there*. (Fasold & Wolfram 1975, 71.)

Verbin imperfektimuotoa voidaan AAE:ssä käyttää siinä, missä YAE:ssä käytettäisiin partisiippimuotoa: AAE:ssä voidaan siis sanoa *he had bit* siinä missä YAE:ssä sanottaisiin *he had bitten* ja *she has run* siinä missä YAE:ssä sanottaisiin *she has run* (Rickford 1999, 7.) Vastaavasti partisiipin perfektiä tai verbin perusmuotoa voidaan AAE:ssä käyttää imperfektimuotona: *she seen him yesterday* (YAE: *she saw him yesterday*) tai *he come here yesterday* (YAE: *he came here yesterday*) (Wolfram & Temple Adger 1993, 12).

2.2.3 Substantiivit ja pronominit

Omistusliite *-s* voi AAE:ssä jäädä pois, jolloin standardienglannin *Mark's house* voidaan ilmaista muodossa *MarkØ house*. Myös monikon *-s* voi jäädä joskus pois: *two girlØ* (YAE: *two girls*), mutta tämä piirre on harvinaisempi kuin yksikön kolmannen persoonan *-s*-taivutuspäätteen tai omistusliitteen poisjätto. (Rickford 1999, 7.) June Jordanin (2007, 165) mukaan omistusliite jätetään AAE:ssä pois silloin, kun substantiivia edeltävä määrite paljastaa monikollisuuden; siis jos substantiivia edeltää esimerkiksi sana *many* tai monikollinen lukusana, kuten Rickfordin esimerkissä yllä.

Sanoilla *and (th)em* tai *nem* voidaan AAE:ssä ilmaista henkilöön jollakin tavalla yhdistettäviä henkilöitä, jolloin AAE:n lause *Felicia and them* tarkoittaa Feliciaa ja esimerkiksi hänen ystäviään, perhettään tai työtovereitaan. *And (th)em/nem* esiintyy yleensä erisnimen perässä. (Rickford 1999, 7.)

”Pronominaalinen appositio” eli viittaaminen lauseen tekijään persoonapronominilla kuten lauseessa *my father, he made my breakfast* on afrikkalaisamerikkalaisen englannin piirre, joka kuitenkin esiintyy lähes kaikkien muidenkin amerikanenglannin puhujien puheessa yhteiskuntaluokasta riippumatta (Wolfram & Schilling-Estes 2006, 384). Wolfram ja Fasold (1974, 171) toteavat piirteen olevan puheessa tehokas tyylikeino, jolla kuulijan huomio kiinnitetään tiettyyn asiaan.

AAE:ssä voidaan käyttää monikon toisen persoonan omistuspronominina muotoa *y'all's* YAE:n *your*-sanatilalla: esimerkiksi *it's y'all's turn*. Monikon kolmannen persoonan omistuspronominina taas voidaan käyttää perusmuodon kaltaista muotoa *they* standardienglannin *their*-sanatilan sijaan. (Green 2002, 103; 249). Tämä piirre noudattaa siis AAE:n tyypillistä ääntämistä, jossa vokaalia seuraava *r* voi jäädä ääntymättä tai muuttua vokaaliseksi (ks. alaluku 2.2.1 ylempänä).

Pronominien objektimuotoja voidaan AAE:ssä käyttää refleksiivipronomineina, jolloin *me* korvaa *myselfin*, *you* korvaa *yourselfin* ja niin edelleen. Esimerkiksi YAE:n lause *You've got yourself a deal* voidaan siis AAE:ssä ilmaista muodossa *You've got you a deal*. (Wolfram & Schilling-Estes 2006, 383). Relatiivipronomini eli *who*, *which*, *what* tai *that* voi AAE:ssä jäädä kokonaan pois, vaikka se olisi lauseen subjekti: esimerkiksi lause *That's the man Ø come here* kaipaasi standardienglannissa relatiivipronominia *who* (Rickford 1999, 8).

2.2.4 Kielto- ja kysymyslauseet

Standardienglannista poikkeavat kieltolauseet lienevät AAE:n tunnetuimpia piirteitä. Sana *ain't* toimii AAE:ssä yleisenä verbiä edeltävänä kieltosananä, joka voi korvata kieltomuodot *am not, isn't, aren't, hasn't, haven't* ja *didn't*: esimerkiksi *he ain't here* (Rickford 1999, 8). Kieltolauseissa voidaan AAE:ssä käyttää niin montaa kieltosanaa, kuin puhuja haluaa: apuverbien lisäksi myös kaikki indefiniittipronomit voivat olla kielteisessä muodossa. AAE:ssä voidaan siis sanoa esimerkiksi *I don't never want nothing*, kun taas standardienglannissa sanottaisiin *I don't ever want anything*. YAE:ssä sääntönä on, että kaksi kielteistä sanaa tekee lauseesta myönteisen, mutta AAE:ssä kieltosanojen lisääminen ei vaikuta lauseen kielteiseen merkitykseen. (Green 2002, 77.)

Kieltolauseissa voidaan AAE:ssä käyttää käänteistä sanajärjestystä (*negative inversion*), jossa subjektina toimiva indefiniittipronomini ja apuverbi vaihtavat paikkaa keskenään. Tällöin esimerkiksi YAE:n lause *Nobody can say anything* voitaisiin AAE:ssä aloittaa apuverbillä ja ilmaista muodossa *Can't nobody say nothing*. Kieltolauseen käänteinen sanajärjestys vaatii, että sekä lauseen aloittava apuverbi että sitä seuraava indefiniittipronomini on kielteisessä muodossa. (Green 2002, 78–79.)

Kieltolauseisiin liittyvä AAE:n piirre ovat vielä ilmaukset *ain't but* ja *don't but*, jotka merkitsevät samaa kuin YAE:n *only*: AAE:n lause *They didn't take but three dollars* tarkoittaisi siis samaa kuin YAE:n *They only took three dollars* (Wolfram & Temple Adger 1993, 14).

Kysymyslauseet voidaan AAE:ssä joko aloittaa apuverbillä YAE:n tapaan tai jättää apuverbi kokonaan pois ja merkitä kysymyksellisyyttä pelkästään nousevalla intonaatiolla: voidaan siis kysyä *Did Bob leave?* tai yhtä hyvin *Ø Bob leave?* Kysymyksissä voidaan myös käyttää suoraa sanajärjestystä subjekti + apuverbi ja jälleen ilmaista kysymyksellisyys intonaatiolla, kysymällä esimerkiksi *Bruce can swim?* (YAE *Can Bruce swim?*). Standardienglannissa tämänkaltaiset kysymykset esiintyvät pääosin vain reaktionä toisen puhujan vuoroon (Wolfram & Fasold 1974, 170). Vastaavasti suoraa sanajärjestystä voidaan AAE:ssä käyttää myös kysymyssanalla alkavissa kysymyksissä, kuten *What they was doing?* (YAE: *What were they doing?*). (Green 2002, 42; 86.)

Epäsuorat kysymyslauseet voidaan AAE:ssä puolestaan muodostaa käänteisen sanajärjestyksen avulla eli samalla tavalla kuin standardienglannissa muodostetaan suoria kysymyslauseita. AAE:ssä epäsuora kysymyslause voi siis olla esimerkiksi *I wonder can she come with me*, joka

YAE:ssa ilmaistaisiin *if*- tai *whether*-sanalla, *I wonder if she can come with me*. (Green 2002, 88.)

2.2.5 Sanasto

Yllä esiteltyt fonologiset ja kieliopilliset piirteet seuraavat Rickfordin (1999) jaottelua AAE:n ominaispiirteistä. Niiden lisäksi afrikkalaisamerikkalaiseen englantiin liittyy olennaisesti myös sanasto, jota kuvaan lyhyesti tässä alaluvussa. Green (2002, 34) huomauttaa, että lausumiseltaan ja kirjoitusasultaan YAE:llekin tuttuja sanoja käytetään AAE:ssä joskus hyvin eri tavalla kuin muissa englannin varieteeteissa, mikä saattaa yleiskielistä amerikanenglantia puhuvien silmissä näyttäytyä kieliopillisesti ”väärinä” ratkaisuuina. Tällaiset väärinkäsitykset taas voivat saada afrikkalaisamerikkalaiset vaikuttamaan vähemmän älykkäiltä (*unintelligent*) valkoihoisten silmissä. (Mts. 34.)

Greenin mukaan afrikkalaisamerikkalaisen englannin sanasto voidaan jakaa kahteen laajaan kategoriaan: sanat ja sanonnat, joita käytetään kaikissa ikäryhmissä, sekä sanat ja sanonnat, jotka esiintyvät yleensä vain tietyn ikäryhmän puheessa (Green 2002, 21, 27). Green erottaa ensin mainitusta kategoriasta vielä verbilausekkeen merkitsijät, jolloin kategorioita on kolme:

1. **Yleiset sanat ja sanonnat.** Nämä ylittävät sukupolvien rajat, niitä käytetään sekä uskonnollisissa että maallisissa yhteyksissä ja ne heijastavat AAE:n suhdetta Länsi-Afrikan kieliin. Tähän kategoriaan kuuluu esimerkiksi sana *saditty*, jolla viitataan omahyväiseen ihmiseen, sekä refleksiivipronominia korostava *herownself*. (Green 2002, 20–22, 32.)
2. **Verbilausekkeen merkitsijät** (*verbal markers*). AAE eroaa muista englannin varieteeteista siinä, että verbeillä voidaan ilmaista aspektia: esimerkiksi *be* voi kertoa asian tapahtuvan usein ja *bin*-merkitsijää voidaan käyttää puhuttaessa tapahtumasta, joka alkoi kaukana menneisyydessä. YAE:ssa on vastaavissa tilanteissa käytettävä adverbeja kuten *always* ja *usually* tai fraaseja kuten *a long time ago* tai *for a long time*. (Green 2002, 27.) Green käsittelee verbilausekkeen merkitsijät sanaston yhteydessä, mutta itse olen käsitellyt niitä Rickfordin tapaan verbien yhteydessä (ks. luku 2.2.2).
3. **Nykyslangi.** Tämä sanastokategoria liitetään populaarikulttuuriin sidoksissa olevaan ikäryhmään, ja se voi liittyä myös tiettyyn maantieteelliseen alueeseen. On tärkeää huomata, ettei AAE:n sanasto suinkaan koostu pelkästään slangisanoista, vaan ne ovat vain yksi AAE:n sanaston osa-alue. Muun puhekielen tapaan slangi vanhenee

nopeasti, mutta esimerkkinä slangista voidaan mainita miespuolisen henkilön puhuttelusana *dawg* (tai *dog*) ja rahaan viittaava sana *paper*. (Green 2002, 28–32.)

Green (2002, 13) huomauttaa, että AAE:n ainutlaatuisten sanojen ja sanontojen tunteminen tai käyttäminen ei välttämättä tarkoita puhujan käyttävän muuten AAE:tä. AAE:n sanasto voi nimittäin olla tuttua monille eri ikäluokista, alueilta, koulutustaustoista ja sosioekonomisista luokista tuleville afrikkalaisamerikkalaisille, mutta he eivät silti välttämättä koe olevansa AAE:n puhujia tai tunne AAE:n kielellisiä rakenteita kovin hyvin. (Mts. 13.) Pelkästään AAE:ssä esiintyvien sanojen oikeinkirjoituksessa on eroja, koska AAE on esiintynyt pääosin puhutussa muodossa eikä sillä siksi ole ollut oikeinkirjoituskonventioita. (Mts. 16.)

AAE:n puhujat kuulevat ympärillään AAE:n sanastoa, mutta myös YAE:n sanastoa. On sanoja, jotka esiintyvät kummankin varieteetin sanastoissa, mutta joilla on niissä eri merkitys. Esimerkiksi sanaa *kitchen* käytetään AAE:ssäkin YAE:n tapaan keittiöstä puhuttaessa, mutta sillä on AAE:ssä myös toinen merkitys, nimittäin niskassa kasvavat kiharat hiukset. (Green 2002, 19–20.)

Mufvenen (2001) teettämässä kyselyssä vastaajat antoivat mielenkiintoisia näkemyksiä siitä, mitä ”musta puhe” (*talking black*) pitää sisällään. AAE:n rakenteellisten piirteiden lisäksi vastaajat mainitsivat yksinomaan AAE:ssä esiintyvien termien käytön, viittaukset afrikkalaisamerikkalaiseen kulttuuriin, tietynlaisen ääntämyksen ja joidenkin tavujen painotuksen sekä oman naapuruston asioista puhumisen esimerkiksi perheen kanssa. (Mts. 35.) Osa näistä piirteistä lienee sellaisia, joita muusta kuin afrikkalaisamerikkalaisesta kulttuurista tulevan on vaikea tunnistaa. On kuitenkin hyvä huomata, että afrikkalaisamerikkalaiseen englanttiin kuuluu muutakin kuin kielen rakenteeseen tai ääntämiseen liittyvät piirteet.

2.3 Suomen puhekieli

Puhekielen määrittely on hankalaa, eikä mitään yhtenäistä, koko Suomen kattavaa puhekieltä olekaan – puhekielen piirteet vaihtelevat murteesta ja puhujasta riippuen. Joitakin yleisiä puhekielen tunnusmerkkejä kuitenkin on, ja vaikka esimerkiksi kirjakielisellä ja murteellisella varieteetilla on myös yhteisiä piirteitä, niiden erot syntyvät tarpeeksi usean piirrekimpun erilaisuudesta (Tiittula & Nuolijärvi 2013, 12). Suomessa on nykyään tavallista, että puhujien yksilölliset kielimuodot ovat eräänlaisia risteytymiä, joissa sekoittuvat suomen yleiskielen ja usean eri murteen piirteet (Sarvas 1998).

Yleispuhekielellä on puhutun kielen tutkimuksessa viitattu puhuttuun kieleen, jonka puhekieliset piirteet ovat laajalevikkisiä ja leimattomia (Hiidenmaa 2005). Vaikka sillä siis on myös samoja piirteitä kuin murteilla, nämä piirteet eivät ole tyypillisiä vain jollakin tietyllä paikkakunnalla tai alueella, vaan niitä esiintyy ympäri maata (Tiittula 1992, 50). Jokaisella puhujalla on kuitenkin oma tyyliinsä, johon vaikuttavat esimerkiksi ikä, sukupuoli ja koulutustausta (Pääkkönen & Varis 2000, 30). Puhekielen käyttö kirjallisessa ilmaisussa on hieman riskialtista siksi, että puhekieli muuttuu jatkuvasti, ja kirjoitettu puhekieli saattaa alkaa lyhyessäkin ajassa näyttää vanhentuneelta (Suojanen 1993, 135, 141). Pirjo Hiidenmaan (2004, 34) mukaan kirjoituskäytännöt ja -konventiot ylipäättään muuttuvat jo kymmenessä vuodessa.

Joidenkin puhekielisyyksien ajatellaan olevan niin sanotusti ”leimattomia”, koska ne ovat tavallisia monella eri alueella ja niitä kuulee paljon myös julkisessa keskustelussa. Tiittula ja Nuolijärvi (2013, 33) esittävät nämä piirteet seuraavassa luettelossa:

- vokaalin loppuheitto (*mut, et; uus*)
- *-n:n* loppuheitto (*jotenki, niinku*)
- partisiipin *-t:n* loppuheitto (*ollu, hajonnu*)
- painottoman tavun *i:n* heittäminen (*tarkottanut, ratkasu*)
- *minä → mä, sinä → sä*
- *tämä → tää*
- vokaaliyhtymien asemesta pitkät vokaalit (*oikeestaan*)
- inkongruentit verbimuodot (*me ollaan, tulokset tulee*)
- lyhentyneet verbimuodot (*mä meen, ei oo*)
- possessiivisuffiksin poisjätö (*minun mielestä*). (Mts. 33.)

Tiittula ja Nuolijärvi (2013, 33) kuitenkin huomauttavat, että vaikka nämä piirteet ovat puheessa huomaamattomia, kirjoituksessa ne voivat herättää enemmän huomiota, antaa tekstistä hyvin puhekielisen kuvan ja leimata puhujansa.

Nevalaisen (2003, 4) mukaan kirjoitetun kielen puheenomaisuus syntyy ennen kaikkea puhekielisistä äänneasuista ja muodoista sekä puhekielen sanastosta. Vaikutelmaa korostaa pitkien sanojen ja substantiivikasaukien välttäminen ja toisaalta adverbien, konjunktioiden ja pronomien lisääminen (mts. 4.) Puhekielisten äänne- ja muotovarianttien käyttö on ehkä helposti tunnistettavin tapa synnyttää vaikutelma puheenomaisuudesta, mutta puheen illuusiota luovat monet muutkin puheen ja vuorovaikutuksen ilmiöt, kuten lauserakenne ja fraseologia. Onkin tärkeää huomata, että puheenomaisuuden vaikutelma voi syntyä, vaikka tekstin äänne- ja muotopiirteet olisivat täysin yleiskielen kaltaisia. (Tiittula & Nuolijärvi 2013, 14, 34.)

Puhetta kuvaavia äännepiirteitä ovat esimerkiksi assimilaatiot (*enpä* → *empä*) ja heittymät (*punainen* → *punanen*), muotopiirteitä taas vaikkapa inkongruentit verbimuodot (*he menee*) ja possessiivisuffiksin poisjätö (*minun/mun kirja*). Äänne- ja muotopiirteillä voidaan hyvin kuvata esimerkiksi hahmon ikää tai yhteiskunnallista asemaa tai luoda eroja hahmojen välille. Kirjoituksessa voi esiintyä kaksi puhekielistä kysymystyyppiä: *kO*-kysymysmorfeemin variantti *-ks* (*ettekste*) ja kysymyspartikkeliton muoto (*ootsä*). (Tiittula & Nuolijärvi 2013, 35–36.)

Pronomineja esiintyy puheessa huomattavasti enemmän kuin kirjoitetuissa teksteissä (Hakulinen 2003). Tätä selittää ainakin se, että puhetilanteessa puhujien yhteinen taustatieto auttaa ymmärtämään kehen viitataan, vaikkei sitä eksplisiittisesti ilmaistaisikaan. Persoonapronominien puhekieliset muodot ovat kirjoitetussa suomessa tavallinen keino luoda puheenomaista vaikutelmaa ja myös merkitä alueellista variaatiota. Vaikka lyhyet pronominivariantit *mä* ja *sä* ovat yleistyneet eri puolilla Suomea, voidaan niillä yhdessä paikallismuotojen (*mie/sie, mää/sää*) kanssa kuvata puhujan alueellista taustaa. (Tiittula & Nuolijärvi 2013, 37.)

Demonstratiivipronominien *se* ja *ne* käyttäminen myös ihmisiin viitattaessa tuo kirjoitukseen puhekielisyyttä (Suojanen 1993, 137; Tiittula & Nuolijärvi 2013, 37). Puheelle on luonteenomaista myös demonstratiivipronominien artikkelinomainen käyttö substantiivin edellä, esimerkiksi *se opettaja* (Tiittula & Nuolijärvi 2013, 41). Samaan tapaan myös pronominaalisia adverbeja eli proadverbeja (*siellä, täällä, tuonne*) voidaan käyttää artikkelimaisesti, esimerkiksi *lähden sinne Helsinkiin* (Hakulinen 2003).

Puhekielessä ja myös kaunokirjallisuuden puheessa tavanomaisia ovat tietyt inkongruentit muodot. Näistä ehkä yleisin on monikon 3. persoonan lukukongruenssin poisjäntä, jolloin subjekti on monikossa mutta predikaatti yksikössä, eli monikon kolmannen persoonan verbit taivutetaan yksikön kolmannen persoonan kaltaisesti. Tällöin esimerkiksi *he menevät* muuttuu muotoon *ne menee*. (Saukkonen 1972, 50; Tiittula & Nuolijärvi 2013, 41).

Toinen tavallinen inkongruentti muoto on possessiivisuffiksin katoaminen genetiivimuotoisen persoonapronominin yhteydessä (Tiittula & Nuolijärvi 2013, 41). Persoonapronominin genetiiviä taas käytetään puheessa enemmän kuin kirjakielessä: siinä missä kirjakielessä sanotaan *ystäväni*, käytetään puhekielessä usein muotoa *minun/mun ystävä(ni)*. (Saukkonen 1972, 50.)

Kuten mainitsin alaluvussa 2.1, puheelle on syntaktisesti tyypillistä lauseiden lyhyys ja usein vuorovaikutuksellisuudesta johtuva elliptisyys (Tiittula & Nuolijärvi 2013, 42). Lyhyet lauseet voidaan sitten liittää hyvinkin pitkiksi ketjuiksi konjunktoiden tai lausumapartikkelien kuten *ja, ni, mut, et* sekä *ku* välityksellä, mikä hankaloittaa virkekokonaisuuksien hahmottamista (Saukkonen 1972, 49; Tiittula & Nuolijärvi 2013, 44; VISK § 803). Koska monimutkaisten rakenteiden tuottaminen ja tulkitseminen vaatii aikaa, lauseenvastikkeita eli Hakulisen (2003) sanoin ”erilaisia infiniittisiä konstruktioita, jotka ovat tiiviimpiä kuin finiittiverbilliset sivulauseet” esiintyy puheessa melko harvoin ja silloinkin usein vain sellaisina kiteytyneinä ilmauksina kuin *mennen tullen*. Myös Saukkonen (1972, 50) toteaa, että puheessa käytetään enemmän sivulauseita kuin lauseenvastikkeita. Leena Sarvas (1998) huomauttaa vielä, että lauserakenne on olennainen tekijä puheenomaisuuden synnyttämisessä: luontevaa puheen illuusiota ei synny pelkästään pintapuolisilla sanastomuutoksilla, vaan myös puheelle epätyypillisten, tiiviiden lauserakenteiden on muututtava.

Puheelle tyypillisiä ovat lohkeamarakenteet, joissa substantiivilauseke eli varsinainen leksikaalinen aines siirretään lauseen eteen tai jälkeen, ja lauseessa sitä merkitsee ainoastaan pronomini tai pronominaalinen adverb. Esimerkiksi aineistoni kohdassa *Se ja sen isä, ne istu ja istu ja istu kuistilla* (Walker 1987, 52) on lohkeama alkuun. Ajatuksen täsmentäminen on puheessa tavallista myös muunlaisilla tarkennuksilla. Kirjoituksessa voidaan osoittaa välimerkeillä, että kyse on tällaisesta täydennyksestä, esimerkiksi *Se oli henkilökunnan hissi, sitä paitsi*. (Tiittula & Nuolijärvi 2013, 43–44; VISK § 1066–1067.)

Puheenomaisuutta kuvaamaan käytetään myös kieltoverbitöntä kieltä. Puhutussa kielessä lause voidaan ilman kieltoverbiäkin tulkita kieltolauseeksi, jos siinä on pääverbin kieltomuoto ja liitepartikkelin *-(kA)An* sisältävä sana tai muu kieltohakuinen sana, partitiiviobjekti tai -subjekti tai voimasana, kuten aineistoni lauseessa *Ikinä muuta halunnu kun Shug Averyn* (Walker 1987, 353). (Tiittula & Nuolijärvi 2013, 44; VISK § 1623.)

Puhekielisten ja murteellisten sanojen käyttö antaa puheenomaisuuden vaikutelman ja osoittaa, mistä varieteetista on kyse. Puheelle tyypillistä liioittelua ilmaisevat erilaiset vahvistussanat ja kirosanat, joita saattaa puheessa esiintyä muutenkin runsaasti. Liioittelun keinoja ovat myös metaforat ja muut kielikuvat, kuten aineistostani löytyvä *se on koree kun kaupan ikkuna* (Walker 1987, 37). Kaunokirjallisuudessa puheenomaisuuden vaikutelmaa luovat myös puheelle tyypilliset sanonnat, kuten *vaikka mikä tulis* (Walker 1987, 63). Toisaalta myös

epämääräisyys on puheelle tyypillistä, ja erilaisia likimäärän ilmaisimia, kuten *joku*, *niinku*, *jotain* ja *siinä* esiintyy usein. (Tiittula & Nuolijärvi 2013, 46, 50; VISK § 855.)

Kuten aiemmin mainitsin, puheessa esiintyy paljon erilaisia partikkeleita, joilla on keskustelussa monia tärkeitä tehtäviä. Ne voivat toimia palautteina, säädellä vuorovaikutusta sekä ilmaista puhujan asemaa ja näkökulmaa. Osa partikkeleista voi esiintyä vuorossa tai lausumassa yksinäänkin. Tällaisia partikkeleita ovat dialogipartikkelit (esimerkiksi *aha*, *joo*, *mm*, *no*, *niin*, *tä*), interjektiot (*ai*, *huh*, *oho*) ja huomionkohdistimet (*kuule*, *kato*, *tietsä*). Osa partikkeleista esiintyy vain lausuman osana, joko sen alussa tai sisällä. Lausumanalkuisia partikkeleita ovat lausumapartikkelit (*ja*, *mutta*, *muuten*, *siis*, *elikkä*) sekä suunnittelupartikkelit (*niinku*, *siis*, *tota*), lausumansisäisiä taas sävypartikkelit (*oikeestaan*, *nyt*, *sitte*, *-hAn*, *-pA*, *-s*) ja intensiteettipartikkelit (*tosi*, *sika*). Puheessa partikkeleita voi olla useita peräkkäin, jolloin ne muodostavat partikkeliketjuja: *just joo*, *no niin*, *no jaa*, *niin siis kato*. (Tiittula & Nuolijärvi 2013, 46, 49.)

3 Yleiskielestä poikkeavien kielimuotojen kääntäminen

Englund Dimitrovan (1997, 62–63) mukaan käännöksille on tyypillistä, että lähtötekstin murteellisuuden osoittajat jätetään pois tai ne korvataan puhekielisyyksillä, ja että käännökset ovat kieleltään normatiivisempia kuin alkuperäiset teokset (ks. myös käänösuniversaalit alaluvussa 3.1). Yhtenä syynä tähän hän pitää sitä, että kääntäjät eivät pidä itseään yhtä arvovaltaisina tekstintuottajina kuin kirjailijat, eivätkä siksi salli itselleen yhtä paljon kielellisiä vapauksia, vaan pyrkivät tuottamaan mahdollisimman yleiskielistä tekstiä. On myös huomattava, että kääntäjän valintoihin voivat vaikuttaa keskeisesti kustantamon ja kustannustoimittajan mielipiteet. Lisäksi kääntäjät tuntevat sekä lähtökielen ja -kulttuurin että kohdekielen ja -kulttuurin erittäin hyvin ja heidän lienee siksi vaikea uskoa, että on mahdollista löytää kohdekielistä murretta, joka kantaa mukanaan kaikki lähtökielisen murteen vivahteet. Kääntäminen jollekin tunnistettavalle kohdekieliselle murteelle saattaakin johtaa liialliseen kotouttamiseen, jolloin tarina poistuu lähdekulttuurista ja siirtyy kohdekulttuuriin. (Mts. 63–64.)

Siitä huolimatta henkilöhahmojen erilaiset kielimuodot olisi kaiketi tarpeen jollakin tavoin tuoda esiin myös käänöksessä; kuten Pirjo Hiidenmaa (2004, 250) on todennut, kaikilla kielimuodoilla on kaunokirjallisuudessa oma tärkeä tehtävänsä henkilöiden kuvaamisessa. Tiittula ja Nuolijärvi (2013, 14) pitävät yleiskielestä poikkeavia kielimuotoja kirjallisuudessa keinona, jolla kirjailija voi erotella toisistaan esimerkiksi eri alueilta tulevia tai eri sosiaali-, ikä- tai ammattiryhmiin kuuluvia henkilöitä ja siten ”kuvata koko yhteisön sosiokulttuurista maisemaa”. Todentuntuisuutta kirjallisuuden puheeseen tuo vaihtelu: hahmojen puheessa on niin puhekielisiä kuin yleiskielisiäkin variantteja, ja heidän käyttämänsä kielimuoto vaihtelee tilanteen mukaan, kuten todellisuudessaakin (mts. 14–15). Sosiaaliset variaatiot siirtyvät kielestä toiseen helpommin kuin alueelliset variaatiot (Tiittula & Nuolijärvi 2007, 391).

Irma Sorvali ja Kaisa Häkkinen (2007, 376) toteavat kääntäjän valintoja rajoittavan useammat tekijät kuin alkutekstin kirjoittajaa. Kääntäjän valintoihin vaikuttavat alkuteoksen kielen lisäksi myös muut kohdekieliset tekstit sekä senhetkinen kieliympäristö ja käänösnormit (mts. 376). Andrew Chestermanin (2007, 357) määritelmän mukaan normi on yhteiskunnan tai yhteisön käsitys oikeanlaisesta toimintatavasta tai tuotteesta. Jos siis yhteiskunnan enemmistö pitää toimintaa korrektina tai standardina, on se norminmukaista (mts. 357).

Jarmo Jantunen (2005) on tutkinut käännöksiin ja käännösten kieleen kohdistuvia asenteita. Hänen tutkimuksessaan vastaajia pyydettiin kuvailemaan alun perin suomeksi kirjoitettua kieltä ja suomeksi käännettyä kieltä. Vastaajat mainitsivat monia kielellisiä eroavaisuuksia käännetyn suomen ja ”supisuomen” välillä: he luonnehtivat käännössuomea esimerkiksi ”huonommaksi” kuin supisuomi, ”yksinkertaiseksi” ja ”virheelliseksi”. Kun vastaajilta sitten kysyttiin, pystyvätkö he erottamaan suomennetun tekstin alun perin suomeksi kirjoitetusta pelkästään kielen perusteella, suuri osa heistä vastasi kuitenkin mielikuvistaan huolimatta kielteisesti, mikä kielii negatiivisista ennakoasenteista käännöskieltä kohtaan. Jantunen ehdottaa tutkimuksensa perusteella, että suomennetuilta teksteiltä odotetaan ehkä norminmukaisempaa kieltä kuin alun perin suomeksi kirjoitetuilta teksteiltä. (Mts. 215–217, 228.)

3.1 Puheenomaisuus suomennoskirjallisuudessa

Hiidenmaan (2004, 248) mukaan television ja paikallisradion tuloon asti lähes kaikki kirjoitettu kieli oli kirjakieltä ja myös julkisesti leviävä puhuttu kieli jäljitteli kirjakieltä mahdollisimman paljon. Nykyään niin kirjoitettu kieli kuin julkinen puhe voi edustaa monia muitakin kielimuotoja kuin kirjakieltä. (Mts. 248.) 1900-luvun loppupuolella puhekielen käyttö lisääntyi huomattavasti suomeksi kirjoitetussa kirjallisuudessa, eikä puhekielisyyttä ole enää vain dialogissa, vaan myös kertojan osuuksissa. Tämän kehityksen rohkaisemana myös suomenkielisessä käännöskirjallisuudessa käytetään nykyään enemmän puhekielisiä variantteja, mikä näkyy selvästi samojen teosten eriaikaisissa suomennoksissa. (Tiittula & Nuolijärvi 2013, 266.)

Vielä 1960-luvulle asti kääntäjät olivat suomalaisia kirjailijoita varovaisempia puhekielen käytössä. Seuraavalla vuosikymmenellä, 1970-luvulla, lähtötekstin puheenomaiset repliikit kääntyivät usein puhekielisiksi myös suomennoksissa. 1970-luvulta lähtien sekä kirjailijat että kääntäjät ovat yleisesti käyttäneet eri kielimuotoja osoittamaan henkilöhahmojen välisiä sosiaalisia eroja. Luonnollisesti eri kääntäjät ovat kuitenkin tehneet erilaisia ratkaisuja siitä, miten johdonmukaisesti tai paljon puheenomaisuutta esiintyy. (Tiittula & Nuolijärvi 2013, 258, 266, 268.)

Sampo Nevalaisen (2003) käännössuomea ja ns. supisuomea vertailevan tutkimuksen tulokset viittaavat siihen, että suomentajat ovat puhekielisyyksien käytössä konservatiivisempia kuin suomeksi kirjoittavat kirjailijat. Hänen aineistossaan murremuodot, arkikieliset sanat, omistusliitteiden poisjättö, puhekielistetyt äännemuodot ja voimasanat olivat yleisempiä

supisuomessa kuin käännössuomessa. Erilaiset huudahdus- ja täytesanat taas olivat yleisempiä käännössuomessa. Alun perin suomeksi kirjoitetuissa teoksissa oli käytössä suurempi määrä erilaisia puheen illuusion luomisen keinoja. (Mt.) Myös Jantusen (2005, 216) teettämässä kyselytutkimuksessa puhekielisyys liitettiin kotimaisiin teksteihin, kun taas käännöstekstit miellettiin yleis- tai kirjakielisiksi.

Nevalaisen ja Jantusen tulokset ovat linjassa kääntämisen universaalien kanssa. Käännösuniversaaleilla viitataan sellaisiin kielen piirteisiin, joita tutkimustulosten mukaan esiintyy käännöksissä enemmän kuin alkuperäiskielisissä teksteissä tekstilajista ja kieliparista riippumatta (Jantunen 2005, 219). Mona Baker (1996, 176) listaa käännösuniversaaleiksi yksinkertaistumisen, eksplisiittistymisen ja konventionaalistumisen, jotka ovat vakiintuneet alan kirjallisuudessa. Yksinkertaistumisella tarkoitetaan sitä, että käännösten kieli, sanoma tai molemmat ovat yksinkertaisempia kuin alkutekstin, eksplisiittistyminen taas viittaa asioiden selittämiseen ja taustatietojen tarjoamiseen käännöksissä. Konventionaalistuminen tarkoittaa kohdekielen normien noudattamista jopa liioitteluun asti. Baker lisää joukkoon vielä yhden universaalin: ”tasoittumisen” (*levelling out*). Sillä hän tarkoittaa sitä, että käännöstekstit asettuvat millä tahansa jatkumolla pikemminkin keskelle kuin reunoille ja niissä on siten vähemmän variaatiota kuin alkuperäiskielisissä teksteissä. (Mts. 177.)

Nykykirjallisuudesta voidaan kuitenkin sanoa, että jos lähdetekstissä on puhekielisyyttä, on sitä yleensä jossain muodossa myös suomennoksessa. Puhekielisiä äänne- ja muotopiirteitä useammin puheenomaisuus luodaan puhutulle kielelle tyypillisten sanojen avulla, ja jonkin verran käytetään myös syntaktisia keinoja. Käännöksestä voi siis tulla eri kielimuotojen yhdistelmä: muuten kirjakielistä, mutta sanastoltaan puhekielistä tekstiä. Vaikka puheenomaisen alkutekstin kääntäminen kirjakieliseksi muuttaa teoksen tyyliä ja henkilöahmosta välittyvää mielikuvaa, voi sillekin olla paikkansa. Yleiskielelle kääntäminen voi olla tietoinen valinta, joka auttaa teosta saavuttamaan laajemman lukijakunnan: käännöksen lukijat voivat olla kiinnostuneempia esimerkiksi tarinasta tai tapahtumaympäristöstä kuin teoksen kielellisistä piirteistä. (Leppihalme 2000, 247, 266–267; Tiittula & Nuolijärvi 2013, 201, 278, 471–473.)

Puhekielen kääntämisen haasteena on se, että puhetta voidaan eri kielissä esittää kirjallisuudessa hyvin eri tavoin. Puheenomaisuuden osoittamisen keinot voivat eri kielissä löytyä täysin eri tasoilta: toisessa kielessä voidaan vaikkapa lauserakenteen avulla ilmaista se, mitä toisessa kielessä ilmaistaan sanaston avulla. Näistä kielten välisistä eroista johtuen

käännökseen saattaa päätyä normaalia suurempi määrä vieraan kielen piirteitä tai interferenssiä ja toisaalta normaalia vähemmän kohdekielisiä piirteitä. Lisäksi kääntämisen normit vaihtelevat eri aikoina, ja kääntäjän on ratkaisuja tehdessään otettava huomioon niin kirjallisuuden konventiot kuin vallitsevat käännösnormit. (Tiittula & Nuolijärvi 2013, 54, 57, 193.)

On myös huomattava, että toisin kuin suomessa, monissa kielissä standardinmukainen oikeinkirjoitus ei aina uskollisesti kanna mukanaan standardin mukaista ääntämystä (Englund Dimitrova 1997, 52). Kääntäjä Kersti Juva (1998, 51) on todennut, että luontevan puhekielisyyden tuominen suomeksi käännettyyn dialogiin on hankalaa, koska suomen kielen foneettisen oikeinkirjoituksen vuoksi suomenkielinen teksti tarjoaa vain yhden foneettisen lukutavan. Englanninkielisen tekstin taas voi ääntää monella eri tavalla, jolloin yleiskieliseltä näyttävää tekstiä voidaan lukea hyvinkin puheenomaisesti (mts. 51).

3.2 Murteen kääntäminen

Parhaasta tavasta kääntää murretta ei ole päästy yksimielisyyteen. Simo Määtän (2004, 321) mukaan eri kielten varieteetit eivät pysty välittämään samoja merkityksiä ja eri kulttuureissa suhtaudutaan eri tavalla sosiaalisiin, etnisiin ja alueellisiin murteisiin. Murteilla on yleensä lähtötekstissä jokin tehtävä, joka usein heikentyy tai jopa katoaa kääntämisen myötä, koska kohdekielestä ei löydy riittävän samankaltaista kielimuotoa (Leppihalme 2000, 247). Tästä syystä onkin yleistä, että murre siirretään käännökseen käyttämällä laajalevikkistä, leimatonta puhekieltä. Leimaton kielimuotokaan ei kuitenkaan välttämättä ole ongelmaton ratkaisu, jos yleiskielestä poikkeavalla kielimuodolla on alkuteoksessa selvä merkitys. Neutraalia käännöstapaa ei ole olemassa, vaan jollain tapaa kääntäjän ratkaisu näkyy aina. (Tiittula & Nuolijärvi 2013, 284, 473–474.)

Sándor Herveyn ja Ian Higginsin (1992, 34) mukaan kaunokirjallisen kääntäjän on väistämättä tehtävä kompromisseja: kaikkia lähdetekstin ominaisuuksia ei voida tuoda kohdetekstiin. Kun kohdetekstistä uhkaa jäädä puuttumaan jotain sellaista, jonka katoamista kääntäjä ei voi hyväksyä, voi hän käyttää apunaan käännösstrategiaa nimeltä kompensointi eli korvaaminen (mts. 35). Kompensointi on käännösstrategia, jolla pyritään siirtämään käännökseen sellaisia lähtötekstin piirteitä, joita ei ole mahdollista suoraan tuottaa uudelleen kohdekielellä. Lähtötekstin erityispiirteiden luomaa vaikutelmaa pyritään siis korvaamaan kohdetekstissä jollain toisella keinolla. Kompensoinnin avulla on mahdollista pelastaa sellaisia lähtötekstin merkityksiä, jotka muuten saattaisivat kadota käännösprosessissa. (Hatim & Mason 1997, 114–

115; Hervey & Higgins 1992, 35.) Hervey ja Higgins (1992, 35–40) määrittelevät neljä erilaista kompensointikategoriaa:

1. Kompensointi **toisella keinolla**: jotakin lähtötekstin tehokeinoa korvataan kohdetekstissä erityyppisellä keinolla. Kompensointi toisella keinolla esiintyy tyypillisimmin, kun lähtötekstin kirjaimelliset merkitykset korvataan konnotaatioilla tai toisin päin, ja kun lähtötekstin huumori syntyy esimerkiksi erilaisista lähtötekstin murteista ja se on kohdetekstissä luotava toisella tavalla. (Mts. 35–37.)
2. Kompensointi **toisessa paikassa**: jokin lähtötekstin tietyssä kohdassa esiintyvä tehokeino korvataan käännöksessä edempänä tai jäljempänä kuin lähtötekstissä. Esimerkiksi lähtötekstin sanaleikki voi olla mahdoton kääntää kohdekielelle, mutta sitä voidaan korvata luomalla kohdekielinen sanaleikki jonnekin toisaalle tekstissä. (Mts. 37.)
3. Kompensointi **yhdistämällä**: lähtötekstin pitkä ilmaus esitetään kohdetekstissä tiivistetyssä muodossa. Lähtökielessä idiomaattinen ilmaus voisi suoraan käännettynä kuulostaa kohdekielessä turhan monimutkaiselta, jolloin parempi ja kaiketi luontevampikin ratkaisu on esittää se kohdekielessä tiivistetyssä muodossa. Lähtökielessä voi myös olla jonkin asian ympärillä laajempi sanasto, jolla erotellaan alakategorioita, kun taas kohdekielessä voi olla järkevämpää käyttää pelkkää yleistermiä. (Mts. 38–39.)
4. Kompensointi **jakamalla**: jos lähtötekstin sanan merkitystä ei voida ilmaista yksittäisellä kohdetekstin sanalla, voidaan kohdetekstissä käyttää laajempaa ilmausta, jotta merkitys saadaan ilmi myös kohdetekstissä (mts. 39).

Hervey ja Higgins (1992, 35, 40) huomauttavat vielä, että nämä erilaiset kompensoinnin keinot esiintyvät usein myös yhdessä ja että sama kompensointitilanne voidaan luokitella useampaan edellä mainituista kategorioista. Murteen kääntämisessä lähes välttämättömiä lienevät ainakin kompensointi toisella keinolla ja kompensointi toisessa paikassa. Esimerkkinä kompensoinnista toisella keinolla voisi olla tilanne, jossa henkilöhahmo puhuu omasta puhetavastaan ja mainitsee puheensa murteellisia piirteitä, jotka sitten on suomennoksessa korvattava joillakin suomalaisen murteen piirteillä. Kompensointia toisessa paikassa voi murteen kääntämisen näkökulmasta olla esimerkiksi se, että afrikkalaisamerikkalaisen englannin *be*-verbin poisjättöä korvataan suomennoksessa vaikkapa puhekielisillä pronomini- tai muodoilla.

Tiittula ja Nuolijärvi (2013, 9) toteavat, että ”kielellisillä valinnoilla tehdään yhteiskunnallisia tekoja ja vaikutetaan toimintaan”. Myös kaunokirjallisuus heijastaa kieliyhteisössä ja kielessä tapahtuneita muutoksia. Toisaalta vaikuttamista tapahtuu myös toiseen suuntaan: kirjallisuuden kielimuodot – siis kirjailijoiden ja kääntäjien ratkaisut – vaikuttavat ajan myötä kielen kehitykseen. Kirjallisuuden kieli kuvastaa oman aikansa kielellisiä ja yhteiskunnallisia normeja. Kääntäjäkään ei toimi tyhjiössä, vaan vallitsevat normit vaikuttavat niin siihen, millaista kielenkäyttöä ja käännöstapaa pidetään hyväksyttynä kuin siihen, millaisia tekstejä ylipäättään käännetään. (Mts. 9–11.) Koska puhutun kielen keinot tekevät henkilöhahmoista ympäristönsä edustajia ja oman kieliyhteisönsä jäseniä, voivat eri aikoina julkaistut teokset erota paljonkin toisistaan puhutun kielen kannalta. On tärkeää huomata, että samat keinot voivat eri aikoina vaikuttaa eri tavoin. (Mts. 15.)

Tiittula ja Nuolijärvi (2013, 319–322) havainnollistavat murteen – tässä tapauksessa afrikkalaisamerikkalaisen englannin – kääntämistä eri aikoina *Tom Sawyerin* eriaikaisten suomennosten avulla. Afrikkalaisamerikkalaisen Jimin puhetta on kuvattu suomennoksissa monin eri tavoin. *Tom Sawyerin* ensimmäisessä, Josua Weisellin suomennoksessa vuodelta 1879 Jim käyttää samanlaista kielimuotoa kuin romaanin valkoihoisetkin hahmot, joten hahmojen sosiaalinen eriarvoisuus ei tule esiin. Seuraavassa, vuonna 1909 ilmestyneessä tuntemattoman tekijän suomennoksessa Jim eroaa selvästi kirjan muista henkilöhahmoista, koska ainoastaan hänen repliikkinsä ovat puhekielisiä. Muiden hahmojen repliikit ovat kirjakielisiä. Vaikka puhekielisyydet eivät ole erityisen leimallisia, ovat ne omana aikanaan olleet harvinaisia ja siten saattaneet kiinnittää enemmän huomiota. (Mts. 321.)

Seuraavissa suomennoksissa, Yrjö Kivimiehen käännöksessä vuodelta 1926 ja M. Pohjansalon suomennoksessa vuodelta 1937 Jimin puhe on jo paljon leimaavampaa, mikä heijastanee ajan asenteita tummaihoisia kohtaan. Kivimiehen käännöksessä Jimin puhe on ei-äidinkielisen puhujan virheellistä kieltä. Pohjansalon käännöksessä taas Jimistä on tehty alempiarvoinen niin, että hän viittaa itseensä kolmannessa persoonassa, kuten lapsille on tapana puhua tai kuten lapset itse puhuvat. Uudemmassa, Jarkko Laineen vuoden 1973 suomennoksessa sekä Jimin että valkoihoisen Tomin repliikeissä on puheenomaisuutta, mutta Jim puhuu lounaismurretta, kun taas Tomin puhe on melko leimatonta ja laajasti käytössä olevaa yleispuhekieltä. Henkilöhahmot on siis merkitty erilaisiksi, mutta kyse on alueellisesta eikä sosiaalisesta erosta. (Tiittula & Nuolijärvi 2013, 322.)

Jopi Nyman ja Urpo Kovala (2007, 183) ovat esittäneet, että afrikkalaisamerikkalaisen englannin suomentaminen esimerkiksi slangiksi tai suomen alueelliseksi murteeksi luo alkuperäiskulttuurista poikkeavia mielikuvia. Heidän mukaansa nykyisessä afrikkalaisamerikkalaisessa kirjallisuudessa, esimerkiksi Toni Morrisonin teoksissa, ei juuri käytetä ”varsinaista mustaa englantia”, vaan ”pitkälle hiottua kirjallista kieltä, jossa on ajoittain joitakin mustan englannin piirteitä”. Nyman ja Kovala kertovat afrikkalaisamerikkalaisen englannin olevan kirjallisuudessa lähinnä stereotyyppistämisen keino valkoihoisten kirjailijoiden teoksissa tai tapa kuvata kouluttamattomien mustien kieltä. (Mts. 183.) Vaikka tämä näkemys pitää osittain paikkansa omassa aineistossani, jossa afrikkalaisamerikkalaista englantia käyttää kouluttamaton tummaihoisen nainen, on se ristiriidassa muiden muassa Lisa Greenin (2002) ja John Rickfordin (1999) esittelemän afrikkalaisamerikkalaisen englannin kanssa. Heidän teoksissaan AAE esitellään täysin sääntöpohjaisena englannin varieteettina – eikö AAE:kin siis voisi olla ”pitkälle hiottua kirjallista kieltä”?

4 Tutkimusaineisto ja -menetelmä

Tässä luvussa esittelen ensin tutkimusaineistoni *The Color Purplen* ja sen kirjoittajan Alice Walkerin sekä suomentajan Kersti Juvan. Lopuksi kuvaan, miten tutkimus tehtiin ja listaan tutkimuskysymykset.

4.1 Aineisto: *The Color Purple* ja *Häivähdys purppuraa*

Kuten jo työn johdannossa mainitsin, minulla oli aineiston valinnassa yksi tärkeä valintakriteeri: lähtöteoksen kirjoittajan oli oltava afrikkalaisamerikkalainen, koska olin kandidaatintutkielmassani jo tutkinut valkoisen kirjoittamaa afrikkalaisamerikkalaista englantia. Lopullisen valinnan tein kahden merkittävän afrikkalaisamerikkalaisen kirjailijan, Toni Morrisonin ja Alice Walkerin, välillä. Valinta osui Alice Walkerin *The Color Purple* -teokseen ensin puhtaasti siksi, että se sisälsi niin runsaasti selviä afrikkalaisamerikkalaisen englannin piirteitä. Edellisissä luvuissa on tullut selväksi, että afrikkalaisamerikkalaista englantia on hyvin monenlaista, myös pitkälti yleiskielisen amerikanenglannin kaltaista. AAE:n kääntämistä ei kuitenkaan voi tutkia, ellei lähtötekstissä ole huomiota herättäviä, selvästi erottuvia AAE:n piirteitä. Koska AAE oli niin selkeä osa *The Color Purple* -romaanin kieltä, oli helppo olettaa, että myös suomennoksessa olisi joitakin yleiskielestä poikkeavia piirteitä, mikä tarjoaisi hedelmällisen tutkimusaineiston myös suomennoksen osalta.

Alice Walker on vuonna 1944 Yhdysvaltojen Georgiassa syntynyt kirjailija, jonka ensimmäinen romaani, *The Third Life of Grange Copeland*, ilmestyi vuonna 1970. Suuren yleisön tuntemaksi kirjailijaksi hän kuitenkin nousi vasta kolmannen romaaninsa, vuonna 1982 ilmestyneen *The Color Purple* -romaanin myötä. *The Color Purple* oli arvostelumenestys, joka palkittiin vuonna 1983 sekä kaunokirjallisuuden Pulitzer-palkinnolla että Yhdysvaltojen arvostetulla National Book Awardilla. Walker on nuoruudestaan asti ollut aktiivinen kansalaisoikeuksien ja naisten oikeuksien puolestapuhuja. Feminismi näkyy myös monissa hänen teoksissaan, mitä jotkut lukijat ovat vieroksuneet. Walker on voimakkaasti vastustanut tyttöjen ympärileikkauksia Afrikan maissa ja on oman menestyksensä myötä auttanut muita naiskirjailijoita esimerkiksi mainostamalla mustien naiskirjailijoiden teoksia. (Adams & Blackmon 2012, 190–193.)

The Color Purple sijoittuu kirjailija Alice Walkerin lapsuusmaisemiin, Georgian osavaltion maaseudulle. Tarina alkaa ennen ensimmäistä maailmansotaa ja jatkuu 1900-luvun puoliväliin asti. Romaani koostuu kahden siskoksen, Celien ja Nettien, kirjoittamista kirjeistä. Valtaosa

kirjeistä on Celien Jumalalle ja myöhemmin Nettielle kirjoittamia; Nettien kirjeet on osoitettu Celielle ja Celie pääsee lukemaan niitä vasta, kun lukija on seurannut Celien elämää monien vuosien ajan. Teoksessa on siis kaksi yhteen nivoutuvaa tarinaa: lukija seuraa Celien elämää Georgiassa ja Nettien elämää Afrikassa, missä hän toimii opettajana. Celien elämä on pitkään todella kovaa, kun hän joutuu miesten kaltoin kohtelemaksi ensin lapsuudenkodissaan ja sitten isäpuolensa järjestämässä avioliitossa. Vuosikymmenten kuluessa Celie kuitenkin löytää elämäänsä rakkautta – yllättäen hänen suuri rakkautensa on myös hänen aviomiehensä elämän suuri rakkaus, blueslaulaja Shug Avery – ja ennen kaikkea kaivattua itsevarmuutta. Arasta ja alistuvasta työstä kasvaa vahva ja itsenäinen nainen, tosin vasta keski-ikä kynnnyksellä. Celien, Nettien ja Shugin lisäksi teoksen keskeisiä hahmoja ovat Celien aviomies Albert, jota Celie kutsuu tarinan loppupuolelle asti nimellä Mr._____ (suomennoksessa Isäntä), Albertin poika Harpo sekä Harpon vaimo Sofia.

Kersti Juvan suomennos *Häivähdys purppuraa* ilmestyi viitisen vuotta alkuteoksen jälkeen, vuonna 1987. Kersti Juva on arvostettu kääntäjä, joka on suomentanut englanninkielistä kaunokirjallisuutta 1970-luvulta alkaen. Hänen merkittäviä käännöstöitään ovat esimerkiksi J.R.R. Tolkienin *Taru Sormusten Herrasta* -trilogia ja muu tuotanto, A.A. Milnen *Nalle Puh* -tarinat, Richard Adamsin *Ruohometsän kansa* sekä Charles Dickensin *Nicholas Nickleby* -kirjat. Juvan arvostuksesta kertovat hänen lukuisat palkintonsa: hänet on palkittu muun muassa valtion kääntäjäpalkinnolla vuosina 1976 ja 1986, Suomi-palkinnolla vuonna 1998, Mikael Agricola -palkinnolla vuonna 1999 ja Suomen kulttuurirahaston tunnustuspalkinnolla vuonna 2006. (Juva s. d.)

Juvan ansioituneisuus kaunokirjallisena kääntäjänä tekee *Häivähdys purppuraa* -suomennoksen tutkimisesta erityisen antoisaa: on turvallista olettaa hänen tehneen kääntäessään tietoisia ratkaisuja siitä, miten AAE:n piirteet voisi parhaiten ilmaista suomenkielisessä tekstissä. Juva (2005, 17) itse on kuvannut käännöksen asettumista kohdekulttuuriin osuvasti: ”Käännöksen varsinainen päämäärä ei ole muistuttaa alkutekstiä vaan täyttää sen paikka tai ehkä paremminkin luoda samantapainen paikka kohdekulttuurissa”. Afrikkalaisamerikkalaisen englannin kääntämiseen tämä ajatus sopii paremmin kuin hyvin, koska alkutekstin kielimuodolle on etsittävä suomennoksessa korvike, joka välittää samankaltaisia mielikuvia käännöksen lukijoille.

Oma tutkimusaineistoni koostuu Celien kirjeistä alkuteoksessa ja suomennoksessa. Nettie on sisaruksista koulutetumpi ja hänen kirjeissään on etenkin loppua kohden vain hyvin vähän afrikkalaisamerikkalaisen englannin piirteitä. Pidän siten perusteltuna niiden rajaamista tämän

tutkimuksen ulkopuolelle, koska tarkastelen nimenomaan afrikkalaisamerikkalaista englantia ja sen kääntämistä. Tutkimuksen aineistona ovat siis *The Color Purple* -lähtöteoksen sivut 1–126, 144–148, 178–184, 193–228, 248–259, 263–281 ja 285–294 ja suomennoksen *Häivähdys purppuraa* vastaavat sivut 9–160, 184–190, 224–231, 243–283, 305–320, 325–345 ja 350–360.

4.2 Tutkimuskysymykset ja -menetelmä

Käyttämäni tutkimusmenetelmä on laadullinen tekstianalyysi: analysoin alkutekstin ja käännöksen piirteitä pääosin laadullisesti. En siis esimerkiksi taulukoi löytyneitä piirteitä tai laske käännöksen yleiskielestä poikkeavia muotoja lähtöteokseen verraten. Määrällisyys voi analyysissa tulla esiin vain yksittäisissä kohdissa, jos esimerkiksi tuen arviotani jonkin piirteen harvinaisuudesta mainitsemalla sen esiintymiskertojen määrän. Tarkastelen analyysissa ensin afrikkalaisamerikkalaisen englannin piirteitä lähtötekstissä, sitten puheen illuusiota suomennoksessa ja lopuksi vertailen teoksia hieman keskenään.

Lähtöteoksen analyysissa seuran luvussa 2.2 esittelemääni Rickfordin (1999) listaa tyypillisimmistä afrikkalaisamerikkalaisen englannin piirteistä. Analyysia tehdessäni jaan siis löytämäni piirteet seuraaviin kategorioihin:

1. Fonologiset erityispiirteet
2. Verbeihin liittyvät piirteet
3. Substantiivit ja pronominit
4. Kielto- ja kysymyslauseet

Näiden lisäksi on vielä viides kategoria, ”Muut piirteet”, jossa käsittelen Rickfordin luettelon ulkopuolisia asioita, kuten sanastoa. Suomennoksen analyysin pohjana ovat puolestaan luvuissa 2.1 ja 2.3 esitellyt puheen illuusion ja suomen puhekielen piirteet. Käsittelen ensin Tiittulan ja Nuolijärven (2013) laajalevikkisiksi luokittelemat puhekielisyydet ja sitten muut tekstistä löytyneet puhekielisyydet.

Vaikka analyysin pääpaino on lähtötekstin ja käännöksen tarkastelussa erillisinä teksteinä, haluan jonkin verran myös vertailla tekstejä keskenään. Vertailu pohjautuu yksinkertaisesti lähtötekstin ja suomennoksen analyysista nousseisiin ajatuksiin. Vertailussakaan ei kuitenkaan ole varsinaisesti tarkoitus tarkastella yksittäisten kohtien käännöksiä, vaan pikemminkin luoda jonkinlaisia yleistyksiä lähtötekstin ja suomennoksen välisistä suhteista.

Pääasialliset tutkimuskohteeni voidaan tiivistää kolmeen tutkimuskysymykseen:

1. Mitä afrikkalaisamerikkalaisen englannin piirteitä lähtötekstissä on?
2. Millaista puheen illuusiota suomennoksessa on ja miten sitä luodaan?
3. Millaisia vaikutelmia suomennoksesta syntyy lähtötekstiin verrattuna?

5 Aineiston analyysi ja tulokset

Aineiston analyysi jakautuu kolmeen osaan. Ensimmäisessä osassa, alaluvussa 5.1, esittelen lähtöteoksessa *The Color Purple* olevia afrikkalaisamerikkalaisen englannin piirteitä. Alaluvussa 5.2 kuvaan suomennoksessa *Häivähdys purppuraa* esiintyviä puhekielen ja puheen illuusion piirteitä. Lopuksi vertailen alaluvussa 5.3 lähtöteosta ja suomennosta lyhyesti keskenään.

5.1 Afrikkalaisamerikkalainen englantiteoksessa *The Color Purple*

Celien kirjeissä esiintyy hyvin paljon afrikkalaisamerikkalaiselle englannille tyypillisiä piirteitä kaikilla kielen tasoilla, niin syntaksissa kuin sanastossa. Juuri mikään piirre ei kuitenkaan ole aineistossani poikkeukseton, vaan lähes kaikkiin piirteisiin liittyy vaihtelua. Vaikka aineistoni koostuu kirjeistä eli kirjoitetusta kielestä, on syytä olettaa, että Celie kirjoittaa niin kuin puhuu. Tästä kieliä esimerkiksi keskustelu, jossa Celien työntekijä yrittää opettaa Celietä puhumaan ”parempaa kieltä”:

Plus, Darlene trying to teach me how to talk. She say US not so hot. A dead country give-away. You say US where most folks say WE, she say, and peoples think you dumb. Colored peoples think you a hick and white folks be amuse. (Walker 1982, 218.)

Puhutussa kielessä on paljon variaatiota ja on luonnollista, että sama henkilö käyttää vaihdellen sekä yleiskielisiä että murteellisempia variantteja. Rickford (1999, 9) huomauttaa lisäksi, ettei kukaan käytä kaikkia AAE:n erityispiirteitä kaiken aikaa. Käsittelen sekä kirjeissä kuvattua puhetta että kirjeitä muutenkin puheenomaisena kirjoituksena. Kuten luvussa 2 mainittiin, murteille on tyypillistä esiintyä pääosin puhutussa muodossa, joten kirjoitusmuotoja on monenlaisia (ks. Englund Dimitrova 1997).

Etenen analyysin tulosten esittelyssä samassa järjestyksessä kuin Rickford (1999). Esittelen siis ensin aineistossa esiintyviä fonologisia erityispiirteitä ja sitten kieliopillisia erityispiirteitä, joihin kuuluvat verbien aikamuodot, taivutuskategoriat, aspekti ja apuverbit sekä substantiivit, pronominit, kieltolauseet ja kysymyslauseet.

5.1.1 Fonologiset erityispiirteet

AAE:n fonologiset eli ääntämykselliset erityispiirteet tulevat aineistossani paikoin esiin, koska Celie kirjoittaa samalla tavalla kuin puhuu, kuten edellä perustelin. Niinpä käyn tässä läpi ne Rickfordin mainitsemat AAE:n ääntämykselliset piirteet, jotka selvästi vaikuttavat Celien tapaan kirjoittaa.

AAE:lle on tyypillistä, että sanan lopussa olevat konsonanttikertymät jäävät puheessa pois erityisesti silloin, kun ne loppuvat kirjaimiin *d* tai *t* (Rickford 1999, 4). Aineistossani tämä on enemmänkin poikkeus kuin sääntö ja esimerkiksi sana *hand* on Celien kirjoituksessa aina *hand*, ei *han'*. Sana *worst* muuttuu muotoon *worse*, mikä muuttaa sen merkitystä: *worse*¹ *thing could happen to her* (s. 96²). Aineiston alussa sanat *kind*, *mind* ja *find* esiintyvät muodoissa *kine* (*never had a **kine** word to say to me*, s. 1), *mine* (*Never **mine**, never **mine***, s. 18) ja *fine* (*she gon **fine** out*, s. 6), mutta myöhemmin ne esiintyvät norminmukaisissa muodoissa, esimerkiksi *what **kind** of wood* (s. 212), *his **mind** really on the slant of his next stitch* (s. 277) ja *Where you **find** him at* (s. 111). Tämä on yksi esimerkki siitä, miten Celien kirjoitus muuttuu paikoin yleiskielisemmäksi tarinan edetessä.

Sana *and* esiintyy ajoittain ilman lopun *d*:tä (esimerkiksi *say I'm evil **an** always up to no good*, s. 3), mutta useimmiten kuitenkin muodossa *and*. Sana *old* esiintyy melko useinkin muodossa *ole*, esimerkiksi *Somebody **ole** would have eyes like that* (s. 15) ja *some **ole** uncle Tomming* (s. 96). Usein sana ei tässä muodossa kuitenkaan merkitse varsinaisesti vanhaa: esimerkiksi ilmauksessa *a big **ole** nursing baby* (s. 34) sillä on mielestäni vain korostava vaikutus. Useimmiten sana onkin aineistossani muodossa *old* (esimerkiksi *the **old** dry daidie*, s. 69). Äännettynä kahteen konsonanttiin päättyvä *sometimes* on aineistossani välillä myös muodossa *sometime*, mutta näistäkin norminmukainen muoto on vähintään yhtä yleinen.

Sen sijaan *-ed*-päätteisissä sanoissa sanan lyheneminen on aineistossani tyypillisempää. Vaikka *-ed*-pääte ei kirjoitetussa muodossa ole konsonanttikertymä, muuttuu se usein äännettäessä sellaiseksi: esimerkiksi sana *killed* äännetään [kild], jolloin sanan lopussa on kaksi peräkkäistä konsonanttia. *Killed* esiintyy aineistossani muodoissa *kill* (esimerkiksi *when somebody **kill** her*, imperfekti, s. 6) ja *kilt* (esimerkiksi ***kilt** the engine*, s. 111). *-ed*-pääte muuttuu *t*:ksi samaan tapaan myös sanoissa *leaned* (*with his head **leant** to the side*, s. 54) ja *spoiled* (*not quite as **spoilt** as you think*, s. 287), jotka ovat amerikanenglannissa epätyypillisiä muotoja. Nämä ovat kuitenkin yksittäistapauksia. Aineistossani usein toistuvia sanoja taas ovat esimerkiksi *call* (YAE *called*³), *name* (YAE *named*), *trouble* (YAE *troubled*), *shame* (YAE *ashamed*), *use to* (YAE *used to*, joka sekin on aineistossa yleinen), *confuse* (YAE *confused*) ja *shock* (YAE *shocked*). Mielenkiintoinen huomio on se, että sanoissa *married* ja *scared* sanaluokalla näyttäisi

¹ Olen antamissani esimerkeissä lihavoanut ne sanat, jotka edustavat kulloinkin käsiteltävää piirrettä.

² Ellei toisin mainita, sivunumerot alaluvussa 5.1 viittaavat teokseen *The Color Purple* (Walker 1982).

³ Olen lisännyt sulkuihin yleiskielisen amerikanenglannin vastineet sellaisissa kohdissa, joissa ne eivät välttämättä muuten olisi täysin selviä.

olevan vaikutusta ääntämiseen. *Married* ja *scared* ovat adjektiivisessa käytössä pääosin näissä norminmukaisissa muodoissa, kuten esimerkeissä (1) ja (2), mutta verbien imperfektimuotoina yleisemmin muodoissa *marry* ja *scare*, kuten esimerkeissä (3) ja (4). Omien havaintojeni vastaisesti Wolfram ja Fasold (1974, 126) taas ovat todenneet, että sanaluokalla ei ole ääntämisessä suurta merkitystä, mutta imperfektin pääte jää pois hieman harvemmin kuin adjektiivin pääte.

- (1) She say, Sure nuff? Like she know all about him. Just didn't know he was **married**. (s. 15.)
- (2) I'm so **scared** I don't know what to do. (s. 292.)
- (3) Mr. **marry** me to take care of his children. I **marry** him cause my daddy made me. (s. 64.)
- (4) I never even thought bout men having nothing down there so big. It **scare** me just to see it. (s. 113.)

AAE:n tunnetuimpia äännepiirteitä on sen tapa vaihtaa vierekkäisten konsonanttien paikkaa, jolloin sana *ask* voi ääntyä muodossa *aks* (Rickford 1999, 5). Mielenkiintoista kyllä, omassa aineistossani juuri sana *ask* esiintyi aina muodossa *ast*, oli se sitten preesensissä, imperfektissä tai kestopuolimuodossa: *ast* siis vastaa aineistossani YAE:n sanoja *ask*, *asks*, *asked* ja *asking*. Yleisimmin *ast* merkitsee aineistossani imperfektimuotoa, kuten esimerkissä (5), tai yksikön kolmannen persoonan preesenssiä, kuten esimerkissä (6). Esimerkit (7) ja (8) puolestaan esittelevät *ast*-sanan käyttöä preesensissä muissa persoonissa, jolloin YAE:ssä käytettäisiin sanaa *ask*.

- (5) One time I **ast** him could I look at the stamps but he said he'd take it out later. But he never did. (s. 120.)
- (6) I go visit Sofia, she still working on the roof... She put the ax down and **ast** me do I want some lemonade. (s. 65.)
- (7) Did I **ast** him to come? (s. 269.)
- (8) And that if you **ast** yourself why you black or a man or a woman or a bush it don't mean nothing if you don't **ast** why you here, period. (s. 288.)

Sanojen *asked* ja *ask* viimeisen äänteen poisjääminen on AAE:lle tyypillistä, koska sanat päättyvät kahteen konsonanttiin (sanan *asked* pääte *-ed* ääntyy *t:nä*). On kuitenkin mielenkiintoista, että äänne korvataan *t*:llä, koska juuri *t*-kirjaimeen päättyvät konsonanttikertymät jäävät AAE:ssä tyypillisesti ääntämättä. Toisaalta tuo AAE:n piirre ei muutenkaan ole aineistossani yleinen, ja myös esimerkiksi YAE:n sana *killed* saa usein *t*:hen päättyvän muodon *kilt*. *Ask*-sanan kohdalla ei kuitenkaan ole juuri lainkaan vaihtelua, vaan yhtä poikkeusta lukuun ottamatta sen *k* korvataan *t*:llä, myös kestopuolimuodossa: *and **asting** bout the big things, you learn about the little ones* (s. 288). *Ask*-muodossa sana esiintyy koko aineistossa vain kerran: *Why don't you **ask** her?* (s. 72).

Sanojen *ng*-pääte ääntyy AAE:ssä usein muodossa *n* (Rickford 1999, 4). Omassa aineistossani tämä piirre on kuitenkin melko harvinainen. Verbien päätteissä *ng*-pääte ääntyy eri tavalla ainoastaan kolmessa kohtaa: *cryin* (s. 2), *learnin* (s. 10) ja *doin'* (s. 250). Sen sijaan sanassa *something* vastaavanlainen äännemuutos tapahtuu hieman useammin, esimerkiksi kohdassa *I may have got **somethin** in my eye* sivulla 5. Kokonaan *ng*-pääte jää mielestäni pois kohdissa *It all just too trifling and **confuse*** (s. 55, YAE *confusing*), *a big back bedroom **overlook** the backyard* (s. 211, YAE *overlooking*) ja *he **begin** to be somebody I can talk to* (s. 281, YAE *is beginning to*).

Sanan alussa oleva soinnillinen *th*-äänne [ð] taas voidaan AAE:ssä ääntää *d*:nä tai *t*:nä ja soinniton *th* [θ] puolestaan *t*- tai *f*-äänteenä (Rickford 1999, 4). Soinnillisen *th*:n ääntäminen *d*:nä on aineistossani hyvin harvinainen piirre, koska se esiintyy vain esimerkeissä (9) ja (10). Kummassakin kohdassa Celie kuvaa jonkun muun puhetta. Sillä ei välttämättä ole merkitystä, koska Celie itse kirjoittaa kaikki kirjeet ja käyttää AAE:n piirteitä myös esimerkiksi valkoihoisten hahmojen puhetta kuvatessaan. Koska nämä kuitenkin ovat koko aineiston ainoat kohdat, joissa tämä piirre esiintyy, ja koska esimerkissä (9) Celie ”matkii” Albertin lapsia ja esimerkissä (10) hieman säälittävää Mary Agnesia, saattaa kyseessä olla tapa korostaa näiden hahmojen puhetta. (Rickford 1999, 4). Soinnittoman *th*:n ääntäminen *f*-äänteenä näkyy aineistossani sanoissa *tooth* ja *teeth*, jotka kirjoitetaan muodoissa *toof* ja *teefs*.

(9) Mr. _____ children all bright but they mean. They say Celie, I want **dis**. Celie, I want **dat**. Our Mama let us have it. (s. 17.)

(10) Who **dis** woman, say Squeak, in this little teenouny voice. (...) Squeak say, What you mean, **Dis** her house? (s. 84.)

Rickfordin (1999, 5) kuvaama *r*-äänteen poisto tai vokalisaatio sen esiintyessä vokaalin jälkeen esiintyy sekin aineistossani vain harvinaisissa poikkeustapauksissa. Tällaisia tapauksia ovat *a **bugga** in his nose* (s. 56, YAE: *bugger*) sekä *Naw **suh*** ja *Yessuh* (s. 14, YAE: *No, **sir*** ja *Yes, **sir***). Sen sijaan painottoman tavun pois jääminen sanan alusta on aineistossani hyvinkin yleistä, joskin tämänkin piirteen kohdalla esiintyy paljon vaihtelua aineiston sisällä. Painoton tavu jää ajoittain pois esimerkiksi sellaisista sanoista, joiden alussa on *a*-tavu: esimerkiksi *about* on usein muodossa *bout* ja *asleep* muodossa *sleep*. Usein sanan alusta katoavia tavuja aineistossani ovat myös *be*- ja *e*-tavut, kuten sanoissa *hind* (YAE *behind*) ja *nuff* (YAE *enough*). Tällaiset sanat esiintyvät aineistossa kuitenkin yhtä lailla myös yleiskielisen amerikanenglannin kaltaisissa muodoissa.

Rickford ei listassaan mainitse asiaa, mutta Fasold ja Wolfram (1975, 61) kertovat, että AAE:ssa käytetään artikkelia *a* myös vokaalialkuisten sanojen edellä, ja artikkeli voi joidenkin vokaalialkuisten sanojen edellä jäädä myös kokonaan pois. Aineistossani artikkeli *an* esiintyy silloin tällöin, mutta useimmiten myös vokaalialkuisia sanoja edeltää *a*-artikkeli, kuten sanoissa *a egg* (s. 61) ja *a old hat* (s. 95). Artikkeli jää välillä kokonaan pois, kuten *a* ilmauksissa *maybe Ø little red in it too* (s. 21) ja *after Ø while* (s. 42) ja *an* kohdassa *let's put Ø awning over it* (s. 212). Toisaalta artikkeli myös lisätään välillä kohtiin, joihin sitä ei YAE:ssa tulisi, kuten useamman kerran esiintyvässä ilmauksessa *a lots of*.

5.1.2 Verbit: aikamuodot, taivutuskategoriat, aspekti ja apuverbit

Kaksoiskieltojen lisäksi kenties tunnetuin AAE:n kieliopillinen piirre on kopulan *be* poisjätto preesenslauseista. Aineistossanikin *be*-verbin muotojen *is* ja *are* poisjäänti on tavallista, kuten esimerkit (11), (12) ja (13) osoittavat.

(11) Finally, after us look at it awhile, I say, it Ø⁴ so quiet, nobody Ø home, I guess. (s. 180.)

(12) That's it, say Shug. Pack your stuff. You Ø coming back to Tennessee with me. (s. 178.)

(13) This Ø my husband Samuel, she say, pointing up. These Ø our children Olivia and Adam and this Ø Adam's wife Tashi, she say. (s. 292–293.)

Kuten esimerkistä (12):kin näkyy, *is*-muodon kohdalla kato ei ole ehdoton, vaan verbi esiintyy myös YAE:n tapaan. *Are*-muoto sen sijaan esiintyy aineistossa vain kaksi kertaa, ensin valkoihoisen hahmon puheessa (*You all are eating dinner* s. 205) ja sitten supistetussa muodossa Shugin puheessa (*You're my friend* s. 255). *Are* on harvinainen kopulan poisjätön lisäksi siksi, että siinä missä sitä käytettäisiin YAE:ssa, käytetään aineistossani yleensä muotoa *is*. Tämä näkyy yksikön toisessa persoonassa esimerkissä (14), monikon ensimmäisessä persoonassa esimerkissä (15) ja monikon kolmannessa persoonassa esimerkissä (16). Muut verbit taipuvat näissä persoonissa pääosin YAE:n kaltaisesti, mutta joitain poikkeuksia niissäkin on, kuten kohdissa *You feels sorry for me* (s. 41), *you looks like a real good time* (s. 82), *you enjoys 'em a lot more* (s. 197) ja *we calls* (s. 15).

(14) Miss Celie, she say. You **is** a wonder to behold. (s. 215.)

(15) Here us **is**, I thought, two old fools left over from love, keeping each other company under the stars. (s. 276.)

(16) But all the colored women that say they love yours **is** lying. They don't love Reynolds Stanley any more than I do. (s. 269.)

AAE:ssä voidaan kuvata tekemisen tavanomaisuutta tai säännöllisyyttä muuttumattomalla *be*:llä, joka joskus esiintyy myös muodossa *bees* tai *bes* (Green 2002, 47; Rickford 1999, 6).

⁴ Merkitsen tällä merkillä puuttuvaa sanaa niissä kohdissa, joissa käsitellään kyseisen sanan poisjääntiä.

Esimerkeissä (17), (18) ja (19) *be* voi mielestäni kuvata sitä, miten asiat yleensä ovat, joskin vain esimerkit (17) ja (19) edustavat kiistatta aspektuaalista *be*:tä. Esimerkissä (18) on aineistoni ainoa *bees*-muoto ja sen habituaalinen merkitys on kyseenalainen, koska lauseen lopussa on jo päinvastainen ajan määre *sometime*. Mielestäni lauseesta voi kuitenkin lukea merkityksen ”sellaista sattuu”; asiat menevät useinkin näin. Näin habituaalisuus voisi sopia myös esimerkkiin (18).

(17) I can't move fast enough. By time I git back from the well, the water **be** warm. By time I git the tray ready the food **be** cold. By time I git all the children ready for school it **be** dinner time. (s. 2.)

(18) I take out the picture of Shug Avery. I look into her eyes. Her eyes say Yeah, it **bees** that way sometime. (s. 8.)

(19) Well, it was a bright Spring day, sort of chill at first, like it **be** round Easter, and the first thing us notice soon as we turn into the lane is how green everything is, like even though the ground everywhere else not warmed up good, Pa's land is warm and ready to go. (s. 179.)

Taipumaton *be* esiintyy aineistossani myös sellaisissa yhteyksissä, joihin tavanomaisuuden merkitseminen ei mitenkään sovi. Habituaalinen *be* sekoittuu helposti myös AAE:n futuuriin, jossa ei ole *will*-apuverbiä, ja palaan tällaisiin kohtiin myöhemmin. Monessa kohtaa *be* esiintyi kuitenkin sellaisissa kohdissa, joissa se ei voinut merkitä futuuria eikä tavanomaisuutta. Esimerkit (20) ja (21) edustavat tällaisia kohtia. Niissä puhutaan yksittäisistä, tietyssä hetkessä tapahtuvista asioista, mikä sulkee pois habituaalisuuden. Aspektuaalinen *be* voi merkitä myös tekemisen tai asian jatkuvuutta (Rickford 1999, 263), mutta esimerkkeihin (20) ja (21) tällainenkaan merkitys ei sovi.

(20) I seen my baby girl. I knowed it was her. She look just like me and my daddy. Like more us then us is ourself. She **be** tagging long hind a lady and they **be** dress just alike. (s. 13.)

(21) Say what? he ast. Shock.

All round the table folkses mouths **be** dropping open. (s. 202.)

Michael Montgomery ja Margaret Mishou (1999) ovat tutkineet *be/bes*-verbien käyttöä valkoihoisten puheessa Etelä- ja Pohjois-Carolinassa. Heidän tutkimusaineistossaan *be* ja *bes* esiintyivät myös sellaisissa yhteyksissä, joissa ne eivät mitenkään voineet kuvata tavanomaisuutta tai toistuvuutta, esimerkiksi lauseessa *I be that old* (mts. 248, 251). Oma aineistoni sijoittuu Yhdysvaltojen Georgiaan, joka sijaitsee aivan Etelä-Carolinan vieressä. Minusta ei siis ole turhan kaukaa haettua ehdottaa, että esimerkin (21) kaltaiset *be*-ja *bees*-esiintymät voivat aineistossani edustaa tällaista carolinalaismurteen tyyppistä käyttöä, jossa niillä ei ole aspektuaalista merkitystä.

Aiemmin mainitsin, että AAE:n pelkällä *be*-verbillä ilmaistu futuurimuoto voi samannäköisyytensä takia sekoittua habituaaliseen *be*-verbiin. Aineistossani olikin useita kohtia, joissa *will*-apuverbi jäi futuurissa pois, kuten esimerkissä (22). Aina *will* ei suinkaan jää

pois, vaan se esiintyy niin esimerkin (23) osoittamassa kokonaisessa muodossa kuin supistetussa 'll-muodossakin. Samaan tapaan myös sana *would* jää ajoittain pois, kuten esimerkissä (24).

(22) I shrug my shoulders. This life Ø soon be over, I say. (s. 42.)

(23) **Will** it make any difference in the way he grow up to treat me what I think? (s. 269.)

(24) What you mean? he say, like he mad. Just trying to git some of the hick farmer off myself. Any other woman Ø be glad. (s. 25.)

Steady-sanaa voidaan AAE:ssä käyttää ennen verbiä merkitsemään tekemisen jatkuvuutta tai sinnikkyyttä (Green 2002, 23). *Steady* esiintyi aineistossani muutaman kerran juuri tällaisessa tehtävässä, kuten esimerkki (25) alla havainnollistaa.

(25) No matter what happen, Nettie **steady** try to teach me what go on in the world. (s. 17.)

AAE:ssä *been* tai *bin* voi painottomana merkitä perfektii samoin kuin YAE:ssa *has/have been* (Rickford 1999, 6). *Been* toimittaakin aineistossani usein perfektin virkaa, kuten esimerkissä (26). Perfektin *have* katoaa kuitenkin aineistossani myös muiden kuin *be*-verbin kohdalla, kuten esimerkki (27) osoittaa. Näiden lisäksi aineistossa on toki myös paljon YAE:n kaltaisia perfektimuotoja. Painollinen *BIN* puolestaan viestii AAE:ssä sitä, että asia tapahtui jo kauan sitten tai on jatkunut pitkään (Green 2002, 25). Greenin ja Rickfordin esittämässä *BIN*-kirjoitusasussa sana ei aineistossani esiinny, mutta esimerkki (28) edustaa mielestäni merkitykseltään painotettua *BIN*:iä. Sana *been* on kyseisessä kohdassa kursivoitu toisin kuin muissa perfektilauseissa, joista *have* puuttuu. Kursivoinnillahan voidaan kirjoituksessa ilmaista nimenomaan painotusta, mitä Green ja Rickford taas ymmärtääkseni merkitsevät isoilla kirjaimilla. Tulkintaani tukee myös esimerkissä (28) näkyvä *been*-ilmausta seuraava virke, jossa kerrotaan Shugin vanhempien kuolleen jo monta vuotta aikaisemmin.

(26) I don't know what her sister place be like, but we Ø **been** having right smart cold weather long in now. (s. 68.)

(27) She got my eyes just like they is today. Like everything I Ø **seen**, she Ø **seen**, and she pondering it. (s. 13.)

(28) They **been** dead now, he say. Nine or ten years. (s. 273.)

Done-sanalla voidaan yhdessä toisen verbin kanssa korostaa jo loppunutta tekemistä (Rickford 1999, 6). YAE:ssa samankaltainen merkitys saadaan *already*-sanalla. *Done*-rakenteesta on aineistossani lukuisia esimerkkejä, joista yksi on esitelty esimerkissä (29). Siinä ollaan tilanteessa, jossa raskaana oleva mutta naimaton Sofia väheksyy Harpon isän kuvitelmaa, että

Sofia haluaisi Harpon kanssa naimisiin. Harpon isä siis korostaa, että koska Sofian isä on *jo* heittänyt hänet ulos talostaan, tytöllä ei hänen nähdäkseen ole paljon vaihtoehtoja.

(29) He say, Your daddy **done throwed** you out. Ready to live in the street I guess. (s. 32.)

Yksikön kolmannen persoonan preesensin -s jää AAE:ssä useimmiten pois (Rickford 1999, 7). Tämä piirre on aineistossani yksi säännöllisimmistä: yksikön kolmas persoona käyttäytyy lähes aina esimerkin (30) mukaisesti. Sääntöön on vain kourallinen poikkeuksia, joista kaksi näkyy esimerkissä (31). Samaan tapaan *do* korvaa aineistossani *doesin* ja *have hasin*, mitä havainnollistaa esimerkki (30):n lisäksi esimerkki (32). Yksikön toisen persoonan ja monikollisten subjektien kanssa aineistossani käytetään sanoja *is* ja *was* YAE:n sanojen *are* ja *were* sijaan. *Is*-muotoa havainnollistetaan esimerkeissä (14), (15) ja (16) ylempänä. *Was*-sanon käyttö taas näyttäytyy esimerkissä (33) alla.

(30) Every time she **have** an attack she **scream** enough to wake the dead. (s. 256.)

(31) Us better leave then, I say, before whoever it is **lives** here **gits** back. (s. 181.)

(32) I try my best to like Grady, even if he **do** wear red suspenders and bow ties. Even if he **do** spend Shug's money like he made it himself. (s. 116.)

(33) And another thing, I used to put on Albert's pants when we **was** courting. (s. 147.)

Rickfordin (1999, 7) mukaan verbin imperfektimuotoa käytetään AAE:ssä partisiippimuotona ja partisiippimuotoa voidaan vastaavasti käyttää siinä, missä YAE:ssä käytettäisiin imperfektimuotoa. Imperfektimuodon käyttö partisiippimuotona on aineistossani melko harvinaista, mutta joissain kohdin sitä esiintyy, kuten esimerkissä (34). Perfektissä yleisempää on kuitenkin *have*-verbin poisjäänti (ks. esimerkit (26) ja (27) yllä) tai partisiippimuodon esiintyminen preesensin kaltaisena -*ed*-päätteen jäädessä pois, kuten esimerkissä (35). Kuten sanottu, aineistossa on myös YAE:n kaltaisia perfektin- ja pluskvamperfektimuotoja, kuten *after they had chased* (s. 278).

(34) Nobody ever ast me this before, so I'm sort of **took** by surprise. (s. 195.)

(35) I have **love** and I have been **love**. And I thank God he let me gain understanding enough to know love can't be halted just cause some peoples moan and groan. It don't surprise me you love Shug Avery, he say. I have **love** Shug Avery all my life. (s. 274.)

Partisiippimuodon toimiminen imperfektinä on aineistossani hyvin yleistä erityisesti verbien *come* ja *run* kohdalla. Koska piirre on yleinen juuri tällaisten verbien kohdalla, joiden perus- ja partisiippimuodot ovat samanlaisia, saattaa se yhtä hyvin liittyä myös AAE:n tapaan käyttää verbin perusmuotoa imperfektinä. Esimerkissä (36) virkkeen muut verbit ovat imperfektissä, mikä paljastaa myös *come*-sanon viittaavan menneeseen aikaan. Usein aikamuotojen tunnistaminen vaatii muutenkin aineistossani kontekstin tarkkaa tutkintaa. Koska

pluskvamperfektin *had* jää joskus Celien kirjoituksessa pois (esimerkiksi *She act like she Ø never seen a kitchen*, s. 20), on joskus vaikea tunnistaa, milloin kyseessä on imperfekti ja milloin pluskvamperfekti. Esimerkiksi kohdassa *It finally dawn on her to ast her mama why I come to work for them* (s. 286) kyseessä voi mielestäni olla kumpi vain merkitys – *why I came to work for them* tai *why I had come to work for them*.

(36) It did pretty well as long as there was daylight, but soon as night **come**, it went crazy. (s. 227.)

5.1.3 Substantiivit ja pronominit

Genetiivin tunnus *s* jää AAE:ssä usein pois (Rickford 1999, 7). Aineistossani esiintyy sekä tällaista AAE:lle tyypillistä genetiiviä että YAE:n kaltaista genetiiviä. Ehdottomasti yleisempi aineistossa on genetiivi ilman *'s*-tunnusta, joka näkyy ylempänä esimerkissä (26) ja alla esimerkissä (37). Jonkin verran aineistossani on kuitenkin myös norminmukaista genetiiviä. Eniten se esiintyy nimen Shug yhteydessä, *Shug's*, kuten aiemmassa esimerkissä (32). Myös monikon tunnus *s* voi AAE:ssä jäädä pois, vaikka se ei Rickfordin mukaan ole yhtä yleistä kuin genetiivin *s:n* pois jääminen (Rickford 1999, 7). Aineistossani tämä pitää paikkansa, sillä monikon tunnuksen pois jääminen on melko harvinaista. Tyypillisimmin monikon *-s* jää pois silloin, kun substantiivia edeltää jokin määrän ilmaisin, kuten esimerkissä (38). Wolframin & Schilling-Estesin (2006, 85–86) mukaan Yhdysvaltojen eteläisten osavaltioiden muissakin kansankielissä on tyypillistä, että monikon *-s* voidaan jättää pois silloin, kun substantiivia edeltävä sana selvästi paljastaa, että kyseessä on monikkomuoto.

Epäsäännöllisissä monikkomuodoissa on aineistossani paljon vaihtelua ja niihin peräti lisätään välillä monikon tunnus *s*, vaikka sitä ei tarvittaisi. *Men-* ja *women-*muotojen lisäksi aineistossa esiintyvät usein myös monikkomuodot *mens* ja *womens*, *feet* on kirjoitettu myös muodoissa *foots* ja *feets* ja sana *teeth* esiintyy vastaavasti muodoissa *teef*, *toofs* ja *teefs*. Sana *people* on yleensä muodossa *peoples* ja *police* muodossa *policies*. Esimerkissä (39) näkyy monikkomuotojen vaihtelu samankin tilanteen sisällä.

(37) **Harpo girl** daddy say Harpo not good enough for her. (s. 29.)

(38) But I got a million **question** to ast. (s. 27.)

(39) Sofia come from crazy **peoples**, Mr. _____ say, it not all her fault. And then again, the sheriff know how **womens** is, anyhow.

Sheriff think bout the **women** he know, say, Yep, you right there. (s. 88.)

Etenkin erisnimen jälkeen voidaan ilmauksella *and (th)em* merkitä henkilöön liitettäviä monikollisia sanoja, kuten ystäviä tai perheenjäseniä (Rickford 1999, 7). Tämä piirre esiintyy

aineistossani kerran, esimerkissä (40). Siinä ilmaus *and them* viittaa Nettien lähetystyöntekijäseurueeseen, siis hänen ystäviinsä ja perheenjäseniinsä. Esimerkki (41) puolestaan esittelee AAE:n tapaa korostaa tekijää niin sanotusti ylimääräisellä persoonapronominilla. Tämä piirre esiintyy aineistossani usein, mutta persoonapronominia ei koskaan eroteta lauseen tekijästä pilkulla, kuten AAE:n kielioppia esiteltävissä teoksissa on tapana (ks. esim. Rickford 1999, 7). Pilkutus on aineistossani muutenkin hieman puutteellista, mikä sopiikin puheenomaiseen tekstiin.

(40) They say the white missionaries before Nettie **and them** come told them all about Adam from the white folks point of view and what the white folks know. (s. 277.)

(41) I stop the little trembling that started when I saw her coming. I'm so shame of myself, I say. And the **Lord he** done whip me little bit too. (s. 40.)

AAE:ssä voidaan monikon kolmannessa persoonassa käyttää sellaista omistusmuotoa kuin *they* (Green 2002, 103). YAE:n omistusmuoto *their* esiintyy aineistossani vain kerran, muuten monikon kolmannen persoonan omistusmuoto on aina *they*, kuten esimerkissä (42). Greenin (2002, 249) mukaan monikon toisessa persoonassa voidaan käyttää omistusmuotoa *y'all's*, mutta tällaista omistusmuotoa ei aineistossani esiinny. Sana *yall* esiintyy kyllä aineistossani usein, mutta vain ilman heittomerkkiä ja merkityksessä *you all*, ei *your* (teidän), kuten esimerkki (43) osoittaa. Eräs toinen AAE:n poikkeuksellinen omistusmuoto aineistossani kuitenkin esiintyy: *yourn* (YAE *yours*). Myös muoto *yours* esiintyy (ks. esimerkki (16) ylempänä), mutta esimerkki (44) alla kuvaa *yourn*-muodon käyttöä.

(42) Celie, he say, you have my sympathy. Not many women let **they** husband whore lay up in **they** house. (s. 55.)

(43) It rot your breath, I say, but **yall** want to try one? (s. 223.)

(44) It be more then a notion taking care of children ain't even **yourn**. (s. 4.)

Muita persoonapronomeihin liittyviä erityispiirteitä aineistossani ovat objektiivipronominien käyttö datiivina, lauseen subjektina toimivan relatiivipronominin ajoittainen poisjättö sekä monikollisten refleksiivipronominien esiintyminen muodoissa *ourself* ja *themself*. Näistä ainakin kaksi ensin mainittua ovat AAE:lle tyypillisiä ja niitä havainnollistavat esimerkit (45) ja (46). *Selves*-sanana lyheneminen yksikölliseen muotoon taas voisi liittyä monikon tunnuksen *s* poisjättöön. Merkittävä piirre aineistossani on myös se, että persoonapronominin *we* tilalla käytetään hyvin usein objektimuotoa *us*. Esimerkissä (47) näkyvät molemmat muodot, joilla kummallakin on tässä yhteydessä sama merkitys. Pronominin objektimuotoa käytetään perusmuodon sijaan vastaavasti myös silloin, kun lauseessa luetellaan useampi kuin yksi tekijä, kuten esimerkki (48) osoittaa. Objektimuotoa *them* puolestaan käytetään aineistossani siinä,

missä YAE:ssa olisi mielestäni pikemminkin muoto *those*, kuten esimerkissä (49). Wolframin ja Fasoldin (1974, 175) mukaan tämä on hyvin yleistä murteellisissa kielimuodoissa.

(45) I wanted to build **me** a round house, say Shug, but everybody act like that's backward. (s. 211.)

(46) What the matter with you, you crazy? I don't need no weak little boy **Ø** can't say no to his daddy hanging on me. (s. 47.)

(47) **Us** both be hitting Nettie's schoolbooks pretty hard, cause **us** know **we** got to be smart to git away. (s. 9.)

(48) **Me** and **him** out in the field all day. **Us** sweat, chopping and plowing. (s. 28.)

(49) What about all **them** funny voices you hear singing in church? Shug say. What about all **them** sounds that sound good but they not sounds you thought folks could make? (s. 117.)

5.1.4 Kielto- ja kysymyslauseet

Sana *ain't* voi AAE:ssä toimia kieltosanana kaikissa persoonissa ja korvata siten muodot *am not*, *isn't*, *aren't*, *hasn't*, *haven't* ja *didn't* (Rickford 1999, 8). *Ain't* on aineistossani harkittu tehokeino, joka esiintyy vain silloin tällöin, kuten esimerkissä (44) yllä. Apuverbin lisäksi lauseen kielteisyyttä voidaan merkitä indefiniittipronomineilla, jolloin samassa lauseessa voi olla useita kieltosanoja (Green 2002, 77). Aineistossani on vain muutama poikkeus, joissa jokin lauseen indefiniittipronomineista on myönteisessä muodossa (esimerkiksi *I don't straighten it anymore*, s. 263). Muuten kieltolauseet ovat esimerkkien (50) ja (51) kaltaisia eli apuverbien lisäksi myös niiden kaikki indefiniittipronominit ovat kielteisessä muodossa. Esimerkissä (51) huomionarvoista on erityisesti se, että kielteinen apuverbi aloittaa lauseen: sanajärjestys on siis käänteinen (*negative inversion*, ks. Green 2002, 78; Rickford 1999, 8). Esimerkki (52) ilmentää AAE:n tapaa käyttää ilmausta *don't but* ilmaisemaan sanaa *only*.

(50) The only thing bother me is she **don't never** say **nothing** bout coming back. (s. 273.)

(51) **Can't nothing** make me happier than seeing you again, I think, but I **don't** say **nothing**. (s. 218.)

(52) But Shug **don't** love looking at **but** one of us. Him. (s. 74.)

Esimerkit (53), (54) ja (55) ilmentävät aineiston erilaisia kysymyslauseita. Tyypillistä on, että erityisesti apuverbi jää kysymyksestä kokonaan pois tai että kysymyslauseessa ei ole käänteistä sanajärjestystä, vaan subjekti edeltää apuverbiä. Esimerkissä (53) on monia erilaisia kysymyslauseita: kysymyksiä, joista puuttuu apuverbi tai *be*-verbi, ja myös standardienglannin kaltaisia kysymyksiä. Esimerkin (54) kaltainen käänteinen sanajärjestys on aineistossa melko harvinainen kysymyssanalla alkavissa lauseissa. Epäsuorissa kysymyslauseissa käänteinen sanajärjestys on puolestaan hyvin yleinen esimerkin (55) kaltaisesti, ja YAE:n *if* esiintyy epäsuorassa kysymyslauseessa vain kerran.

(53) What Ø she wear? **Is** she still the same old Shug, like in my picture? How **her hair is**? What kind lipstick? Wig? Ø She stout? Ø She skinny? Ø She sound well? Tired? Sick? Where Ø you all children at while she singing all over the place? **Do** she miss 'em? (s. 27.)

(54) **Who am I** to tell her who to love? (s. 273.)

(55) Shug ast me **could she sleep with me**. (s. 113.)

5.1.5 Muita huomioita

Yllä kuvaillut asiat ovat pääosin sellaisia AAE:n piirteitä, joiden Rickford (1999) mainitsee olevan AAE:lle tyypillisiä. Haluan lopuksi vielä nostaa esiin joitain sellaisia omassa aineistossani esiintyneitä asioita, joita hänen listassaan ei ollut.

Yllä on jo jonkin verran käsitelty sanajärjestystä esimerkiksi kysymys- ja kieltolauseiden yhteydessä. Haluan kuitenkin mainita sanajärjestykseen liittyen ajan määreet, jotka esiintyvät säännöllisesti eri paikassa kuin yleiskielisessä amerikanenglannissa. Esimerkissä (56) ajan määre *all the time* tulee predikaatin jälkeen ja esimerkissä (57) *one time* sijoittuu subjektin ja predikaatin väliin. Standardienglannissa nämä määreet sijoittuisivat lauseen loppuun. Voi olla, että tämä piirre on enemmänkin alueellinen kuin sosiaalinen murrepiirre: Wolfram & Schilling-Estes (2006, 92) mainitsevat, että Yhdysvaltojen eteläisten osavaltioiden maaseudun murteissa on tavallista sijoittaa adverbti erilaisiin paikkoihin kuin yleiskielisessä amerikanenglannissa. Esimerkiksi he antavat täysin aineistoni esiintymiä vastaavan lauseen *We're all the time in trouble* (mts. 92).

(56) All us notice is I'm **all the time** sick and fat. (s. 10.)

(57) Shug **one time** was like that bout Annie Julia. (s. 275.)

Analyysissa on jo aiemmin tullut esiin joitain sellaisia AAE:n piirteitä, joita Green (2002) pitää AAE:n sanastollisina piirteinä, kuten aspektuaalista *BIN*:iä, joka näkyy esimerkissä (28). Esittelen kuitenkin vielä tässä sellaisia AAE:n sanoja ja sanontoja sekä kulttuurillisia piirteitä, jotka eivät ole aiemmin tulleet analyysissa esiin.

Hiuksia ja niiden laittoa kuvaavat sanat ovat aineistossani yleisiä. Afrikkalaisamerikkalaisten hiukset ovat tyypillisesti hyvin kiharat, mitä ennen pidettiin huonompana ominaisuutena kuin suoraa ja sileää hiusta niin afrikkalaisamerikkalaisessa yhteisössä kuin sen ulkopuolella. Asenteet ovat sittemmin onneksi muuttuneet (ks. esimerkiksi Spellers 1998), mutta aineistossani hiuksen kiharuutta pidetään huonona asiana, kuten esimerkki (58) osoittaa. Siinä Celie ja Shug puhuvat Jeesuksen hiuksista, joiden kuvataan Raamatussa olevan kuin lampaan villaa. Shug toteaa, että Jeesuksen pitäisi suoristaa hiuksensa, jos haluaisi saada huomiota

heidän kirkkoissaan – hänen mielestään afrikkalaisamerikkalaiset eivät missään nimessä haluaisi ajatella Jumalalla olevan ”kikkurat” hiukset. Esimerkki (60) taas havainnollistaa sanojen *kinky* ja *nappy* erilaista merkitystä. Merriam-Webster (s. d., a, b) pitää adjektiiveja toistensa synonyymeina; kummankin määritelmä on ”having many tight bends or curls”. Esimerkistä (60) kuitenkin ilmenee, että ainakin Celien mielestä sanoilla on eri merkitys.

(58) Nettie say somewhere in the bible it say Jesus' hair was like lamb's wool, I say.

Well, say Shug, if he came to any of these churches we talking bout he'd have to have it **conked** before anybody paid him any attention. The last thing niggers want to think about they God is that his hair **kinky**. (s. 196.)

(59) I stand in front the glass trying to make something out my hair. It too short to be long, too long to be short. Too **nappy** to be **kinky**, too **kinky** to be **nappy**. No set color to it either. I give up, tie on a headrag. (s. 109.)

Greenin (2002) esittelemät aspektuaaliset verbimuodot *be* ja *bin* on esitelty ylempänä, kuten myös sana *steady*, joka esiintyi myös Rickfordin (1999) listauksessa yleisimmistä AAE:n piirteistä. Greenin esittelemistä sanastollisista piirteistä löytyi lisäksi kaksi muuta kohtaa, jotka esiintyvät aineistossani. Esimerkissä (60) sana *own* korostaa refleksiivipronominia. Greenin (2002, 22) antamissa esimerkeissä sanat on kirjoitettu yhteen (*herownself*), mutta aineistossani ne ovat aina kolme erillistä sanaa: *my own self*, *her own self* ja *his own self*. Toinen Greenin listaama AAE:n sana on verbi *mash* merkityksessä painaa, joka on aineistossani sivulla 79 (*the right button to mash*). Lisäksi aineistossa usein esiintyvä *up side* [sic.] (esimerkiksi *kiss him up side the head*, s. 268) on Wolframmin ja Fasoldin (1974, 128) mukaan afrikkalaisamerikkalaisen englannin sekä Yhdysvaltojen eteläisten osavaltioiden puhekielten sanastollinen piirre.

(60) My ears perk up when they mention Shug Avery. I feel like I want to talk about her **my own self**. (s. 21.)

Vaikka aineistossa on paljon sellaisia sanoja ja sanontoja, jotka eivät ole yleiskielistä amerikanenglantia, on vaikea löytää varmaa tietoa siitä, mitkä ovat nimenomaan AAE:n sanoja ja mitkä yleisesti Yhdysvaltojen etelävaltioissa käytettyä puhekieltä. Rajat ovat tietenkin häilyviä ja kielimuodoilla on paljon yhteistä. *Dictionary of American Regional English* (DARE) listaa joitain sanoja, jotka tekijöiden laajassa tutkimuksessa esiintyivät pelkästään tai erityisen yleisesti afrikkalaisamerikkalaisten puheessa. Näistä aineistossani esiintyy sana *bid wist*, joka on DARE:ssa muodossa *bid whist* ja tarkoittaa korttipeliä (Hall 2004, 106). Esimerkin (61) sana *big* tarkoittaa raskaana oloa (YAE *pregnant*). Sana *pregnant* esiintyy ensimmäisen kerran vasta aineiston loppupuolella sivulla 258, sitä ennen samassa merkityksessä on aina sana *big* tai kerran esiintyvä *bigged*. Samassa esimerkissä (61) näkyvä sana *git* on aineistossa yleisempi

kuin standardienglannin *get* muutenkin kuin tässä yhteydessä ja se esiintyy myös sanoissa *forgit* (s. 72) ja *forgitful* (s. 193).

(61) I say Marry him, Nettie, an try to have one good year out your life. After that, I know she be **big**.

But me, never again. A girl at church say you **git big** if you bleed every month. I don't bleed no more. (s. 5.)

Haluan mainita vielä adverbien *ly*-päätteen poisjäännin, jota ei Greenin ja Rickfordin teoksissa mainita, mutta jonka miellän AAE:n piirteeksi, koska se esiintyy sekä nyt tutkimassani *The Color Purplessa* että kandidaatintutkielmassani tarkastelemassani *The Helpissä* (Vehviläinen 2013, 13). Jordan (2007, 165) mainitsee *ly*-päätteen poisjätön listatessaan AAE:n ”sääntöjä”, mikä tukee omia havaintojani. Adverbien *ly*-pääte jää siis aineistossa useimmiten pois esimerkin (62) tapaan. Päätteen poisjäännin lisäksi myös poikkeuksellinen adverbi *well* esiintyy useamman kerran perusmuodossa *good*, esimerkiksi kohdassa *she sew good* (s. 219).

(62) Mr. ___ look at me **real thoughtful**. (s. 278.)

Palaan lähtötekstiin vielä alaluvussa 5.3, jossa vertaan lähtötekstiä ja suomennosta toisiinsa.

5.2 Puheen illuusio suomennoksessa *Häivähdys purppuraa*

Esittelen analyysin tuloksia alaluvuissa 2.1 ja 2.2 esiteltujen puheen illusion ja erityisesti suomen puhekielen piirteiden pohjalta. Kuvaan ensin niitä aineiston piirteitä, jotka Tiittula ja Nuolijärvi (2013) määrittelevät ”leimattomiksi” ja laajalevikkisiksi puhekielen piirteiksi. Kaikkia tuolla listalla mainittuja piirteitä esiintyi aineistossani runsaasti. Tiettyjen alueellisten murteiden piirteitä oli vain muutamia, mikä edesauttoi sitä, että suomennoksen kielestä ei noussut konnotaatioita mihinkään suomalaiseen alueeseen. Lähtötekstin tapaan yleiskielestä poikkeavien piirteiden käytössä on suomennoksessa paljon variaatiota, ja saman virkkeen tai lauseenkin sisällä on yleensä sekä yleiskielisiä että puhekielisiä tai murteellisia variantteja. Siksi tekstiä on runsaasta puhekielisyydestä huolimatta hyvin helppo lukea.

5.2.1 Laajalevikkiset puhekielisyydet

Tiittula ja Nuolijärvi (2013) mainitsevat ensimmäisenä laajalevikkisenä puhekielisyytenä sanan lopussa olevan vokaalin heittymisen sellaisissa sanoissa kuin *mut* ja *uus*. Vokaalin loppuheittoa esiintyy aineistossani runsaasti, mutta heittynyt vokaali on lähes poikkeuksetta *i*, eivätkä sanat *mutta* ja *että* lyhene. Muu kirjain kuin *i* heittyy sanan lopussa ainoastaan kerran sanassa *niitä*

(vihata **niit** s. 343⁵). Tyypillisimmin vokaalin loppuheitto esiintyy possessiivisuffiksissa ja translatiivisijaisissa sanoissa, kuten esimerkissä (63) sekä yksikön kolmannen persoonan verbimuodoissa, kuten esimerkissä (64).

(63) Pelkääät niin ettet uskalla avata **suutas** ihmisten kuullen. Ei susta Memphisissä ole **muuks** kun Shugin **piiaks**. (s. 261.)

(64) Se **kaato** vesilasin. Sen kääryle **hajos** lautasella. (s. 310.)

Muita Tiittulan ja Nuolijärven (2013) mainitsemia puhekielelle tyypillisiä loppuheittoja ovat sanan lopussa olevan *-n:n* heittyminen (esimerkiksi sanassa *jotenki*) sekä partisiipin *-t:n* heittyminen (esimerkiksi sanassa *ollu*). Näistä etenkin partisiipin *-t:n* loppuheitto on aineistossa yleinen ja myös *-n:n* loppuheitto esiintyy melko usein norminmukaisten muotojen rinnalla. Yleisimmin *-n:n* loppuheitto esiintyy *-kin*-päätteisissä sanoissa, kuten esimerkissä (65). Yksittäisistä sanoista lopun *n* jää yleisimmin pois sanasta *sitten*, joka esiintyy hyvin usein esimerkissä (65):kin näkyvässä muodossa *sitte*, sekä sanasta *paljon* (*paljo*). Partisiipin *-t:n* loppuheitto on aineistossa todella yleinen, kuten esimerkistä (66):kin voi päätellä.

(65) Jos lähdetään **sitte**, minä sanoin, ennen kun tänne tulee joku, kuka täällä **sitte asuuki**. (s. 227.)

(66) Sofia sano että sen jälkeen kun minä olin **lähteny** isäntä oli **eläny** kun sika. Se oli **pannu** ovet kii ja **pysyny** sisällä kunnes talo haisi. Harpo oli **menny** väkisin sisään. Se oli **siivonnu** talon, **vieny** ruokaa. Se oli **pannu** isänsä kylpyyn. Isäntä oli **ollu** niin heikko ettei se **pystyny** paneen vastaan. Eikä enää **piitannu** mistään. (s. 282–283.)

Painottoman tavun *-i:n* heittyminen on tavallista niin suomen puhekielessä yleensä kuin aineistossanikin. Aineistossani se on yksi eniten esiintyvistä puhekielen piirteistä. Vokaaliyhtymät taas korvaantuvat usein pitkillä vokaaleilla, jolloin esimerkiksi sana *ainoa* muuntuu muotoon *ainoo*. Aineistossani tyypillisiä sanoja ovat esimerkiksi *oikeen*, *vaikee* ja *kipee*. Esimerkki (67) havainnollistaa sekä painottoman tavun *-i:n* heittymistä että pitkän vokaalin käyttöä vokaaliyhtymän tilalla.

(67) **Likasia** vanginvaatteita, **saastasia** lakanoita ja vilttejä. Pyykkikasa on **korkeempi** kun Sofia. Me saadaan käydä kattomassa sitä kaks kertaa kuussa puoli tuntia. Sen naama on **keltanen** ja sairaan **näkönen** ja sen sormet on kun rasvamakkarat. (s. 119.)

Pronomineihin liittyviä laajalevikkisiä puhekielisyyksiä ovat Tiittulan ja Nuolijärven (2013) mukaan persoonapronominien *minä* ja *sinä* puhekieliset muodot *mä* ja *sä* sekä demonstratiivipronominin *tämä* lyheneminen muotoon *tää*. Persoonapronominien puhekielisiä muotoja käytetään aineistossa paljon. Mielenkiintoinen havainto on se, että siinä missä *minä* ja *sinä* esiintyvät jatkuvasti puhekielisten muotojen rinnalla, *hän* ja *he* eivät esiinny aineistossa

⁵ Ellei toisin mainita, sivunumerot alaluvuissa 5.2.1 ja 5.2.2 viittaavat teokseen *Häivähdys purppuraa* (Walker 1987).

ollenkaan, vaan niiden tilalla on aina *se* ja *ne*. Lisäksi perusmuotoiset *mä* ja *sä* ovat aineistossa harvinaisia, kun taas niiden taivutetut muodot (esimerkiksi *mun* ja *sun*) ovat yleisiä. Aiempien esimerkkien ohella persoonapronominien vaihtelevaa käyttöä esitellään esimerkissä (68). Mitä tulee demonstratiivipronominiin *tämä*, on muoto *tää* aineistossani melko harvinainen. *Tämä* on yleensä yleiskielisessä muodossa, kun taas *tuo* on aina puhekielisessä muodossa *toi* (esimerkiksi *Toi sinun poikas vaimo on hullu nainen* s. 118). Esimerkissä (69) on yksi aineiston harvoista *tää*-sanan esiintymistä.

(68) Äijä hakkasi **mua** tänään koska **minä** kuulemma vilkutin silmää jollekin pojalle kirkossa. Ehkä **mulla** oli roska silmässä en **minä** mitään vilkuttanu. **Minä** en edes vilkase miehiä. Naisia **minä** kyllä katon koska **niitä minä** en pelkää. Ehkä **sinä** luulet että **minä** kannan kaunaa äidille kun **se** kirosi **minut**. Mutta en **minä**. **Mun** oli surku äitiä. **Se** kuoli kun **se** yritti uskoa mitä äijä sano. (s. 16.)

(69) Kuka **tää** nainen on, Vinku kysy pienellä inisevällä äänellään. (s. 113.)

Puhekielelle on ympäri Suomea yleistä inkongruenssi verbimuodoissa (*me ollaan, tulokset tulee*) ja omistusmuodossa (*mun koira*). Aineistossanikin inkongruenssia esiintyy runsaasti. Monikon ensimmäisessä persoonassa käytetään lähes aina passiivimuotoa esimerkkien (70) ja (71) tapaan ja monikon kolmannessa persoonassa puolestaan yksikön kolmannen persoonan muotoa esimerkin (72) tapaan. Monikon ensimmäisessä persoonassa käytetään kahta eri passiivimuotoa: esimerkin (70) mukaista yksinkertaista passiivia ja esimerkin (71) mukaista kaksoispassiivia. Omistusmuodossa possessiivisuffiksi jää usein kokonaan pois esimerkin (73) kaltaisesti. Täysin yleiskielistä omistusmuotoa ei juuri esiinny, mutta omistusliite ei aina jää pois. Joskus se lyhenee sanan viimeisen vokaalin heittymisen myötä (ks. esimerkki (63) yllä) ja joskus se esiintyy yhdessä puhekielisen omistuspronominin kanssa (esimerkiksi *mun sydämeni* s. 244). Puhekielelle onkin tyypillistä omistuspronominien runsaampi käyttö kuin yleiskielessä.

(70) Nyt me **on autettu** Nettietä sen verran kun **voidaan**. (s. 35.)

(71) Niin läheisiä me ei **olla** koskaan **oltu**. (s. 81.)

(72) Uutiset **kuulostaa** aina ihan järjettömiltä. Ihmiset **riitelee** ja **rähisee** ja **osottelee** muita eikä kukaan yritäkään saada aikaan mitään rauhaa. (s. 266.)

(73) **Mun tukka** on lyhyt ja kähköä koska minä en suorista sitä enää. Kerta Shug sano että se tykkää siitä, mun ei tarte. **Mun iho** on tumma. **Mun nenä** on ihan tavallinen nenä. (s. 325.)

Viimeisenä laajajlevikkisenä puhekielen piirteenä Tiittula ja Nuolijärvi (2013) mainitsevat lyhentyneet verbimuodot kuten *mä meen* ja *ei oo*. Tämä piirre on aineistossani melko harvinainen. Esimerkiksi *olla*-verbi lyhenee vain kahdessa kohtaa, joista toinen näkyy esimerkissä (74). Muuten se on yleiskielen kaltainen, kuten esimerkissä (72) yllä. Aineistossa

verbi *tiedä* on yleensä muodossa *tiä* ja verbi *tarvita* yleensä muodossa *tarttee*, mutta pidän näitä enemmän murteellisina kuin vain lyhentyneinä sanoina.

(74) Grady sano että Niin hyviä ihmisiä kun **oottekin**. Maan suola. Mutta on aika vaihtaa maisemaa. (s. 252–253.)

5.2.2 Muut puhekielisyydet

Seuraavaksi selostan niitä alaluvuissa 2.1 ja 2.2 esiteltyjä puheen illuusion keinoja, joita aineistossa on edellä mainittujen laajalevikkisten puhekielisyyksien lisäksi. Standardinmukaisen ääntämisen kuvausta standardinvastaisen kirjoitusmuodon avulla eli niin kutsuttua silmämurretta on aineistossani melko vähän. Esimerkiksi *-pa*-päätteellisiin sanoihin ei aineistossa lisätä toista *p*:tä, vaikka sanat niin äännetäänkin (esimerkiksi *pidäpä* s. 244). Sen sijaan *-kin-* ja *-kaan-*päätteisissä sanoissa *k* kahdentuu joskus ääntämisen kaltaisesti, kuten esimerkissä (75). Usein *k*:n kahdentuminen johtuu kuitenkin siitä, että yleiskielen *tk*:n tilalla on aineistossa usein *kk*, jolloin esimerkiksi sanasta *jotka* tulee *jokka* ja sanasta *kuullutkaan* tulee *kuullukkaan*. Palaan tähän piirteeseen myöhemmin. Aineistossa on muutamia kohtia, joissa assimilaatio on merkitty ääntämystä jäljitellen: *emmä* (*En mä*, s. 245), *empä* (s. 267) sekä esimerkissä (76) näkyvä *ompa*. Sana *sydämeen* on kerran kirjoitettu ääntämyksen kaltaisesti muodossa *sydämmeen* (s. 103) ja *sydämessä* muodossa *sydämmessä* (s. 94), mutta sana esiintyy aineistossa melko usein eri muodoissa ja näitä kahta poikkeusta lukuun ottamatta se on aina kirjoitettu yleiskielen mukaisessa muodossa.

(75) Vois luulla ettet ole yli viittätoista, Shug sano.

En **olekkaan**, Daisy sano. (s. 229.)

(76) **Ompa** kaunista maaseutua, se sano kun me tultiin matkalla Odessan talolle Marshallin piirikunnan tielle. (s. 137.)

Aineistossani olevat kysymyslauseet ovat muodoltaan pitkälti yleiskielen kaltaisia. Kysymyspartikkeli jää pois vain pari kertaa (esimerkiksi *Lakkasit tuntemasta mitään?* s. 64). Myös *kO*-kysymysmorfeemi on useimmiten tässä yleiskielisessä muodossa lukuun ottamatta kahta poikkeusta: *Onks lapset täällä?* (s. 228) ja *Pitääks sun mennä Sofitāti?* (s. 258). Vastaavissa kohdissa lähtötekstissä kysymyksistä puuttuu kysymyssana: *The children here?* (Walker 1982, 182) ja *You gotta go Misofia?* (Walker 1982, 206). Lisäksi kahdessa kohdassa kysymyssanaan liitetään suomennoksessa ylimääräinen murteellinen päätte *-kä* (*Mihinkä* s. 54 ja *Mitenkä* s. 96). Näistä jälkimmäisessä on lähtötekstissäkin yleiskielestä poikkeava rakenne, kun sanajärjestys on suora eikä käänteinen: *How I'm gon stop her?* (Walker 1982, 68).

Pronominien ja pronominaalisten adverbien artikkelimainen käyttö substantiivien edellä on aineistossani hyvin yleistä. Esimerkissä (77) on pronominin artikkelimaista käyttöä, jota esiintyy erityisen usein. Esimerkissä (78) puolestaan on pronominaalisen adverbien artikkelimaista käyttöä.

(77) Päästetään se pois, sano Harpo. Hankitaan dynamiittia **siltä** porukalta joka rakentaa **sitä** isoa maantiesiltaa ja pamautetaan koko vankila taivasten valtakuntaan. (s. 122.)

(78) Nettie on **täällä** meillä. Se karkasi kotoa. (s. 33.)

Aineistossa on paljon lyhyitä lauseita, joita ei yhdistetä toisiinsa vaan ne muodostavat yksinään useita peräkkäisiä lyhyitä virkkeitä. Toisaalta lyhyitä lauseita liitetään aineistossa myös pitkiksi ketjuiksi pikkusanojen, useimmiten *ja*-sanana, avulla, kuten esimerkiksi (79), jossa yhteen virkkeeseen on yhdistetty peräti seitsemän lausetta. Samaan tapaan myös listarakenteissa *ja* toistetaan usein jokaisen mainittavan asian jälkeen, kuten kohdassa *Täällä on torakoita ja hiiriä ja hyttysiä ja täitä ja pari käärmettäkin* (s. 119).

(79) Se pudotti kuokan vakoon **ja** kääntyi kannoillaan **ja** meni takasin taloon **ja** joi kylmää vettä **ja** otti piipun **ja** istu kuistilla **ja** tuijotti. (s. 45.)

Lohkeamarakenteita aineistossani on melko vähän, mutta esimerkiksi kohdassa *Kuule se oli se muuli* (s. 56) on lohkeama eteenpäin. Muunlaisia täydennyksiä esiintyy aineistossa paljon ja niihin liittyy usein ilmaus *sitä paitti* (*paitsi*) tai pelkkä *paitti*, kuten esimerkiksi (80).

(80) Minä ja Shug pantiin päälle uudet siniset kukikkaat housut jotka sopii yhteen ja isot lerput pääsiäishatut jotka on muuten samanlaiset **paitti että sen ruusut on punaset ja mun keltaset** ja me noustiin Packardiin ja ajettiin tyyriisti sinne. (s. 225.)

Kieltoverbitön kierto on aineistossani melko harvinainen, koska se esiintyy koko aineistossa vain neljä kertaa. Näistä neljästä esiintymästä kolme on samankaltaisia kuin esimerkki (81), jossa kieltosanan tehtävää suorittaa sana *muuta*. Neljännessä esiintymässä on puolestaan sana *koskaan* viestimässä lauseen kielteisyyttä (*Se **koskaan** tee niin kun minä sanon* s. 55).

(81) Niin kun me oltas oltu niin toopeja ettei osattu olla orjina. Kuulemma **muuta** kun särjettiin kuokanvarsia ja laskettiin muulit sotkemaan vehnää. (s. 134.)

Aineistossa esiintyy runsaasti partikkeleita. Erityisen yleisiä ovat dialogipartikkelit, koska aineistossa on paljon keskustelun kuvausta. Dialogipartikkeleista yleisimpiä ovat *no*, *niin*, *jaa* ja *joo*. *Jaa*-partikkelilla viestitään aineistossa niin neutraalia kuittausta keskustelukumppanin lausumaan (esimerkiksi *Jaa jaa, minä sanoin* s. 50) kuin tarkennuspyyntöä (esimerkiksi *Jaa mitä?* s. 252). *No* yhdistyy usein sanaan *ei* tai *on*, jolloin se vahvistaa myönteistä tai kielteistä vastausta, kuten esimerkiksi (82). *No*-partikkeli esiintyy myös pilkulla erotettuna muusta lausumasta (esimerkiksi *No, elossa selvittiin siitäkin* s. 317). Dialogipartikkeliksi voidaan lukea

myös erillään esiintyvä *Mmm* (*Mmm, se sano* s. 143), joka riittää yksinään vastaukseksi. Yksinään esiintyvät myös interjektiot *ai* ja *oho* (*Minä sanoin että ai* s. 40 ja *Oho, sanoin minä* s. 63). Huomionkohdistimet *kuule* ja *tiäkkö* on usein erotettu muusta lausumasta pilkulla (esimerkiksi *Kuule, lauletaan joku ehtoo Harpon kapakassa* s. 149 ja *Tiäkkö, minulle tuli sinusta aina mieleen lintu* s. 317). Huomionkohdistimista ylivoimaisesti yleisin on *kuule*, joka voi edellä mainitun esimerkin kaltaisesti olla neutraali tai esimerkin (83) kaltaisesti hieman alentuva yhdistyessään *nyt*-partikkeliin ja *-s*-päätteeseen.

(82) Minkälainen se sinun siskosi Nettie on? Onko se viksu? se kysy.

No on, sanoin minä. Viksu kun mikä. Se luki sanomalehtiä vaikka oli vasta oppinu puhumaan. Laski kun tyhjää vaan. Ja puhu hyvin. (s. 152.)

(83) **Kuules nyt** Vinku, Harpo sano. Et sinä voi mennä Memphisiin. Sillä selvä. (s. 257.)

Aineistossa on paljon lausumia, jotka alkavat lausumapartikkeleilla *ja* tai *mutta*. Erityisesti *ja*-partikkelilla alkavat lausumat liittyvät yleensä edelliseen virkkeeseen ja yhdistyvät usein sanaan *sitte(n)*, jatkaen kertomusta kuten esimerkissä (84). Suunnittelupartikkeleista aineistossa esiintyy kerran *tota* (*Me oltiin nääs yhdessä sängyssä, tota, ennen kun alettiin nukkua* s. 306). Huomattavasti yleisempi suunnittelupartikkeli on *niinku*, joka tosin aineistossani esiintyy aina erikseen kirjoitettuna muodossa *niin kun*. Tätä sanayhdistelmää esiintyy hyvin paljon esimerkin (85) kaltaisessa käytössä.

(84) Nettie sano että afrikkalaiset on sellasia että sitä mitä ei näy ei ole. **Ja sitte** ne ei tykkää kattella mitään mikä on jotenkin erilaista. (s. 342.)

(85) Viiden päivän kuluttua minä kattelin tielle ja näin kun kärryt tuli. Niitten päällä oli **niin kun** katos joka oli tehty vanhoista vilteistä taikka jostakin sentapasesta. (s. 67.)

Lausumansisäisistä partikkeleista yleisimpiä ovat sävypartikkelit, joista *sitten*- ja *nyt*-sanojen lisäksi erityisen yleisiä ovat päätteet *-han*, *-pa* ja *-s*. Muiden partikkelien tavoin sävypartikkelit luovat kirjoitettuun kieleen puheenomaista tunnelmaa, ja olen valinnut esimerkkeihin (86) ja (87) kohtia, jotka mielestäni kuvaavat parhaiten sävypartikkelien käyttöä aineistossa. Muita vielä mainitsemattomia partikkeleita aineistossa ovat intensiteettipartikkeli *tosi* (esimerkiksi *Se on tosi lihava* s. 81) sekä partikkeliketjut, kuten *kyllä kai juu* (s. 80).

(86) Shug! minä sanoin, Jumala kirjotti raamatun, ei valkosilla ole mitään tekemistä sen kanssa.

Mites se **sitten** on ihan niiden näkönen? Shug kysy. (s. 246.)

(87) Se avasi säkin. Siinä on verhos, se sano. Siinä on lankas. Siinä on dollari kun annoit mun käyttää niitä.

Sinun**han** ne on, minä sanoin ja yritin työntää niitä takasin. (s. 61.)

Kaikkein merkittävin asia aineiston kielen puheenomaisuuden kannalta on ehdottomasti sen monipuolinen puhekielinen sanasto, johon kuuluvat voimasanat, sanonnat ja metaforat.

Sanastosta voidaan tehdä kaksi yleistystä: yleiskielen *ts*-yhtymä on lähes aina *tt* (*paitsi* → *paitti*) ja *tk*-yhtymä on *kk* (*mitkä* → *mikkä*). Koska *tt* on aineistossa vaihtelematon eli se esiintyy myös umpitavun edellä (esimerkiksi sanoissa *mettään* s. 12 ja *kattoin* s. 21), vaikuttaisi piirre tulevan länsimurteista, koska esimerkiksi lounaismurteissa umpitavun edellä on yleensä vain *t* (Lyytikäinen, Rekunen & Yli-Paavola 2013, 19, 249). Kyseinen piirre näkyy hyvin erityisesti sanassa *itse*, jonka *ts* on kaikissa muodoissa *tt*: esimerkiksi *itte* (s. 262), *ittensä* (s. 28), *itteni* (s. 31), *itteäni* (s. 325), *itteltäni* (s. 325) ja johdetut sanat *ittepäisesti* (s. 113) ja *ittenäisiks* (s. 359). Esimerkissä (88) on vielä yksi näyte tästä piirteestä. Sanan sisällä olevan *tk*-yhtymän muuttuminen *kk*-yhtymäksi on puolestaan Keski- ja Pohjois-Pohjanmaan murteiden piirre (Lyytikäinen ym. 2013, 282). Yleisimmin se esiintyy aineistossani kysymyksissä *-ko*-päätteisten sanojen yhteydessä, kuten esimerkissä (89), *-kin/-kaan*-päätteisissä sanoissa (esimerkiksi *veljekki* s. 279 ja *muukkaan* s. 99) ja sanoissa *etkä* (*ekkä*), *jotka* (*jokka*) ja *jotkut* (*jokku*).

(88) Kuule, minusta on ihanaa tehdä housuja mutta mun pitäs jo vähitellen ruveta **ansaittemaan** elantoni. Tämä niin kun pidättelee mua. (s. 270.)

(89) Mitä, **väitäkö** että Jumala on turhamainen? Minä kysyin. (s. 248.)

Kuten jo aiemmin mainitsin, sana *tiedä(n/t)* on aineistossa muodossa *tiä(n/t)*. Tällainen diftongin avartuminen on Lyytikäisen ym. (2013, 154, 582) mukaan tyypillistä erityisesti hämäläis- ja kaakkoismurteille. Esimerkissä (90) näkyy *tiät*-muodon lisäksi myös monia muita puhekielisiä sanoja. Sana *vain* on aineistossa aina *vaan* (esimerkiksi *Veri vaan valu rintojen välissä* s. 27). Vastaavasti *kuin* on aineistossa lähes aina muodossa *kun*, kuten esimerkistä (90):kin ilmenee. Sanalla *kuin* taas ilmaistaan aineistossa yleensä yleiskielen sanaa *kuinka*, kuten esimerkissä (91). Samassa esimerkissä sana *kanssa* on muodossa *kaa*, mikä on aineistossa yleistä, vaikka myös yleiskielistä muotoa käytetään (esimerkiksi *Albertin kanssa* s. 106). *Kanssa*-sanaa käytetään usein merkityksessä *myös*, esimerkiksi kohdassa *Muut pennut heräs kanssa* sivulla 49. Käskeymuodot *mene* ja *sano* lyhenevät muotoihin *me* (s. 25) ja *sa* (s. 149), minkä Lyytikäinen ym. listaavat perihämäläisten murteiden piirteeksi (mts. 155). Myös sana *paljon* lyhenee kerran muotoon *pal* (niin **pal** sheriffin näkönen s. 117). Sana *kiinni* taas lyhenee usein muotoon *kii*, kuten sanonnassa *Pää kii*, *Harpo* sivulla 122 ja sana *taakse* muotoon *taa*, kuten kohdassa *Katteli kaiteen taa* sivulla 79.

(90) Se **sano** että Hetkinen. Pidä **pikkasen paussia**. Jos minä en **jankuta** siitä niin **kun jokku jokka tiät** niin ei se välttämättä **meinaa** että minä en usko mihinkään. (s. 243.)

(91) **Kuin** teillä menee Harpon **kaa**? minä kysyin. (s. 92.)

Sellaiset *-an*-päätteiset sanat kuin *ajan* ja *liian* saavat aineistossa usein *a*-päätteisen muodon: esimerkiksi *koko aika* (*ajan*, s. 24), *liika paljon* (*liian*, s. 131), *kun kerta* (*kerran*, s. 134) ja *hiukka* (*hiukan*, s. 254). Muita hieman yleiskielisistä muodoista poikkeavia sanoja aineistossa ovat esimerkiksi *ikänä* (*ikinä*, s. 245), *varmana* (*varmasti*, s. 187), *lähteissä* (*lähtiessä*, s. 230), *paree* (*parempi*, s. 15), *enstemmainen* (*ensimmäinen*, s. 38), *ensteks* (*ensiksi*, s. 21) ja *kellekään* (*kenellekään*, s. 9). Sanoista *sellainen*, *tällainen* ja *millainen* käytetään aineistossa yleensä niiden puhekielisiä vastineita *semmonen*, *tämmönen* ja *mimmonen*. Sanan *sellainen* kohdalla yleinen on myös muoto *sellanen*, jossa *i* on heittynyt.

Koska sanaston alueelliset murrepiirteet ovat laajalevikkisiä ja tulevat monilta eri alueilta, eivät ne yleensä tuo mieleen mitään Suomen kaupunkia tai aluetta. Ainoastaan yksi sananvalinta on minusta kyseenalainen: *landena* (*värilliset pitää sua landena*, s. 271). Sana ei mielestäni oikein sovi aineiston muuhun kieleen, koska ainakin itse yhdistän sen vahvasti pääkaupunkiseutuun ja nuorisokieleen. Myös Heikki Paunonen (2006, 353) kertoo sanan olevan Helsingin slangia. Lähtötekstissä on tässä kohtaa käytetty nimitystä *hick*, jolle *landen* on ehkä ajateltu olevan vahvempi vastine kuin esimerkiksi melko neutraali *maalainen*. Joka tapauksessa kyseessä on vain yksi sana, jolla ei ole sen suurempaa merkitystä. Halusin tuoda asian esille siksi, että muuten aineistossa on mielestäni onnistuttu pitäytymään siinä mielessä hyvin ”neutraalissa” kielessä, että lukijan mieleen ei tule mikään suomalainen murrealue.

Aineistossa on paljon nimityksiä, jotka luovat puheenomaisuutta ja ovat usein myös humoristisia. Tällaisia nimityksiä on esimerkiksi kohdissa *Minä olin niin pöllö* (s. 310), *varsinainen pullukka* (s. 330) ja *sinäkin yks pirulainen* (s. 243). Lapsiin taas viitataan yleensä sanoilla *pennut* tai *kakarot* ja itkeminen on yleensä *pillittämistä* tai *poraamista*. Täysin puhekielisten sanojen lisäksi aineistoon on valittu rekisteriltään astetta puheenomaisemmat vaihtoehdot: esimerkiksi kasvoista puhuttaessa käytetään sanaa *naama* ja hiuksista puhuttaessa sanaa *tukka*. *Siksi-*, *miksi-* ja *millaista-*sanojen tilalla käytetään ennemmin hieman pitempiä muotoja *sen takia*, *minkä takia* ja *minkälaista*. Koska kirjoitettu kieli on tyypillisesti puhuttua kieltä tiiviimpää, miellän nämä ilmaukset astetta puhekielisemmiksi kuin niiden lyhyemmät vastineet. Huomattavasti pitemmälle puhekielisyyden jatkumolla asettuu ilmaus *minkä/tämän sorttinen* (esimerkiksi *tän sorttiset hommat*, s. 275), jonka yleiskielinen vastine olisi *kaiketi kaltainen*. *Sorttinen* on paitsi mukavan puhekielinen, omaan korvaani myös sopivan vanhahtava sana 1900-luvun alkupuolelle sijoittuvaan tekstiin. Muutenkin aineistossa on paljon

vanhahtavia ilmauksia, kuten *kengät sopii prikulleen* (s. 34) ja *kaikista hyvistä ehtoista* (s. 327). Kerran on käytetty myös vanhaa monikon genetiivimuotoa *poikain kaa* (s. 49).

Puhekieleen kuuluvat myös sanonnat ja metaforat, joita aineistossa onkin todella paljon. Olen valinnut esimerkkeihin (92) ja (93) näistä vain pari, jotka kuvastavat puheelle tyypillistä liioittelua. Muita aineiston sanontoja ovat esimerkiksi *korkee aika, pieniin päin, varta vasten, liikettä kinttuihin ja sen sileän tien*.

(92) Se oli kun **ei olis eläissään kyökkiä nähny**. (s. 37.)

(93) Ja sitä paitti kun Shug panee ne päälle se on niin hyvä näkönen että **silmät tippuu**. (s. 268.)

Aineistossa on myös jonkin verran voimasanoja. Varsinaisista kirosanoista esiintyvät *perkele, paska, jumalauta, helvetti* ja *saatana*. Muita, miedompia voimasanoja aineistossa ovat *helkkari, hitto, jukoliste, perhana, saamari* sekä keskenään samankaltaiset *herraisä, Herra Jumala* ja *Herrajumala*. Voimasanojen käyttö on aineistossa hyvin luontevaa ja sanojen valinnassa on otettu huomioon henkilöhahmojen luonteet: Celie käyttää ensin vain miedompia voimasanoja ja sanoo ensimmäisen varsinaisen kirosanansa vasta löydettyään tarpeeksi itsevarmuutta sanoakseen perheen miehille suorat sanat (*Älä itte jumalauta*, s. 254). Sen sijaan mieshenkilöt ja erityisesti Shug käyttävät vahvempia kirosanoja useammin. Shug on ehdottomasti aineiston kovin kiroilija, ja esimerkki (94) kuvaa hänelle luontaista kielenkäyttöä.

(94) Isäntä mutis vastaan kun se puki päälleen. Mun vaimo ei tee sitä vaimo ei tee tätä. Ykskään mun vaimo ei... Se jatko ja jatko vaan.

Vihdon ja viimen Shug Avery sano että Onni että en ole vaimos **jumalauta**. (s. 102.)

Puheeseen kuuluva epämääräisyys näkyy aineistossa esimerkiksi sellaisissa ilmauksissa kuin *joskus sillon kun* (s. 338), *jossain Kuuban lähellä* (s. 312), *jostain taudista* (s. 282) ja *niin kun aallot tai joku* (s. 316). Monta kertaa esiintyvä epämääräisyyden osoitin on *siinä*, joka merkitsee samaa kuin yleiskielen *noin*: *siinä* satatuhatta kertaa kauniimpi kun minä (s. 19), *siinä* kaks kuukautta vanha (s. 30) ja *siinä* kahden jalan päässä (s. 113).

Yleiskielessä relatiivipronomineilla *joka* ja *mikä* on tarkkaan rajatut tehtävänsä: *joka* viittaa vain edelliseen sanaan, kun taas *mikä* viittaa koko edeltävään lauseeseen. Puheessa sanojen roolit sekoittuvat, ja myös *mikä*-sanalla viitataan sitä edeltävään sanaan ja toisaalta *joka*-sanan ja sen korrelaatin välissä voi olla ylimääräisiä sanoja (esimerkiksi *pienen varasto huoneen [sic] talon alta, joka*, s. 135). Näin käy paikoitellen myös aineistossani, kuten esimerkistä (95) käy ilmi. Samassa esimerkissä on peräkkäin kaksi relatiivilauseetta, joista toinen toimii kiilalauseena ja erottaa *joka*-sanan korrelaatistaan. Toimiakseen virke kaipaisi lauseenvastiketta, jonka käyttö

on kuitenkin puheessa melko harvinaisia. Välillä *joka*-sanon paikalla käytetään aineistossa myös sanaa *kuka*, kuten kohdassa *se oli ainoa ihminen maailmassa kuka rakasti mua* (s. 253).

(95) Se on ainoa nainen **minkä** minä olen koskaan nähnyt **jolla** on rahaa. (s. 35.)

5.3 Lähtöteoksen ja suomennoksen vertailua

Koska suomessa ei ole suoraa vastinetta afrikkalaisamerikkalaiselle englannille, pidin hedelmällisimpänä tutkia lähtötekstiä ja suomennosta pääosin erillisinä teksteinä. Lähtöteoksen analyysin yhteydessä jäin kuitenkin miettimään, miten esimerkiksi nimitykset, sanaleikit tai jotkin kulttuuripiirteet on käännetty. Niinpä vertaan tässä alaluvussa joitakin lähtötekstin ja suomennoksen piirteitä lyhyesti toisiinsa.

Lähtötekstiä lukiessa huomio kiinnittyy heti siihen, että repliikeissä ei ole lainausmerkkejä eikä repliikkiviivoja, vaan ne tunnistaa kontekstin lisäksi vain isosta alkukirjaimesta. Välillä isoja alkukirjaimia käytetään epätavallisissakin kohdissa, kuten esimerkissä (96a), jossa repliikkien aloitussanojen lisäksi sanat *somebody* ja *girl* on kirjoitettu isolla alkukirjaimella. Esimerkistä (96b) voidaan huomata, että suomennoksessa ei ole tehty samaa ratkaisua: sanojen edessä on epämääräisyyden osoitin *yhdestä* (*yhdestä ihmisestä; yhdestä likasta*) ja *ihmisestä* ja *likasta* on kirjoitettu tavalliseen tapaan pienellä alkukirjaimella. Suomessa iso alkukirjain olisikin näyttänyt englantia erikoisemmalta, koska suomessa käytetään huomattavasti vähemmän isoja alkukirjaimia kuin englannissa, jossa esimerkiksi viikonpäivät, kansallisuudet ja juhlapyhät kirjoitetaan isolla alkukirjaimella.

Lähtöteoksessa eli esimerkissä (96a) repliikki aloitetaan aina isolla alkukirjaimella ja myös suomennoksessa (esimerkki (96b):ssä) näin tehdään muuten paitsi repliikeissä *yhdestä likasta* ja *ai*. Kaikkiin repliikkeihin on suomennoksessa lisätty sana *että* (*Minä kysyin että Mitä?*), kun taas lähtöteoksessa käytetään vain pilkkua (*I say, You do?*). Pikkusanan lisääminen on mielestäni suomenkieliseen puheeseen hyvin luonteva ratkaisu ja saattaa johtua siitä, että lähtöteoksessa on tavallista myös pilkun jättäminen pois puhuttelun edestä (esimerkiksi *His daddy say Don't do that*, s. 12).

(96a) Harpo say, I love **Somebody**.

I say, Huh?

He say, A **Girl**.

I say, You do?

He say, Yeah. Us plan to marry.

Marry, I say. You not old enough to marry.

I is, he say. I'm seventeen. She fifteen. Old enough. (Walker 1982, 23.)

(96b) Harpo sano että Minä tykkään **yhdestä ihmisestä**.

Minä kysyin että Mitä?

Se sano että **yhdestä likasta**.

Minä sanoin että ai.

Se sano että Joo me mennään naimisiin.

Naimisiin vai, sanoin minä. Et sinä ole tarpeeksi vanha.

Olen muuten, se sano. Minä olen seittemäntoista. Likka on viisitoista. Ollaan tarpeeksi vanhoja.
(Walker 1987, 41.)

Mitä tulee pilkutukseen muuten, sekä lähtöteoksessa että suomennoksessa käytetään vähemmän pilkkuja kuin kirjoitetussa kielessä yleensä. Suomennoksessa pilkkuja näytetään jätettävän pois lähtötekstiä enemmän, kuten esimerkit (97a) ja (97b) osoittavat. Se on ehkä tapa luoda lisää puheenomaisuutta kohtiin, joissa on paljon sellaisia AAE:n piirteitä kuin *be*-verbin poisjättöä.

(97a) Next time us see HarpoØ his face a mess of bruises. His lip cut. One of his eyes shut like a fist. He walk stiff and say his teef ache.

I say, What happen to you, Harpo?

He say, Oh, me and that mule. She fractious, you know. She went crazy in the field the other day. By time I got her to head for homeØ I was all banged up. (Walker 1982, 37.)

(97b) Kun minä seuraavan kerran näin HarponØ sillä oli naama mustelmilla. Huuli halki. Silmä ummessa. Se käveli kankeesti ja sano että sen hampaisiin koskee.

Minä kysyin että Mitä sulle on sattunuØ Harpo?

Se sano että KuuleØ se oli se muuli. TiätØ että se on kärttynen. Se tuli ihan hulluks yhtenä päivänä pellolla. Ennen kun minä olin saanut sen lähtemään kotiin päinØ minä olin jo ihan mustelmilla.
(Walker 1987, 56.)

Kuten edellisistäkin esimerkeistä voi huomata, lähtötekstissä on paljon kohtia, joissa melko lyhyitä lauseita ei sidota toisiinsa vaan ne pidetään erillisinä virkkeinä. Suomennoksessa noudatetaan lähtötekstin virkerajoja, joten vaikutelma on sama. Esimerkit (98a) ja (98b) kuvaavat lyhyitä virkkeitä sekä pikkusanojen *and/ja* sekä *or/tai* toistoa luetteloissa. Erityisen yleistä *ja*-sanana toisto listoissa on suomennoksessa, kuten esimerkit (99a) ja (99b) osoittavat. Esimerkissä (99b) *ja*-sanana toistolla kompensoidaan ehkä sitä, että lähtötekstissä (esimerkki (99a)) lauseen alusta puuttuu *there are* -rakenne.

Lähtötekstissä kertomusten virkkeet alkavat usein sanalla *then*, joka suomennoksessa on *sitte(n)*. Lähtötekstissä lauseen subjekti jää usein edellisen virkkeen asiaa jatkavan lyhyen virkkeen alusta pois, kuten esimerkissä (98a) kohdassa *Buy only stuff that's fresh*. Suomennoksessa subjekti toistetaan tässä (*Se ostaa*) ja yleensä myös muissa vastaavissa kohdissa, esimerkiksi lähtöteoksen kohta *Say I'm evil an always up to no good* (Walker 1982, 3) on suomennoksessa *Se sanoo että minä olen ilkeä ja aina pahat mielessä* (Walker 1987, 13). Muuten elliptisyyttä käytetään suomennoksessakin paljon, kuten esimerkin (96b) keskustelu osoittaa.

(98a) She get up early in the morning and go to market. Buy only stuff that's fresh. **Then** she come home **and** sit on the back step humming **and** shelling peas **or** cleaning collards **or** fish **or**

whatever she bought. **Then** she git all her pots going at once and turn on the radio. (...) Ham **and** greens **and** chicken **and** cornbread. Chitlins **and** blackeyed peas **and** souse. Pickled okra **and** watermelon rind. Caramel cake **and** blackberry pie. (Walker 1982, 212–213.)

(98b) Se herää aikasin aamulla ja menee torille. Se ostaa vaan tuoretta. **Sitte** se tulee kotiin **ja** istuu taka portailla **ja** hyräilee **ja** silpoo herneitä **tai** siivoo lehti kaalia **tai** perkaa kaloja **tai** mitä sillä sitten onkin. **Sitte** se laittaa kaikki kattilat kiehumään yhtäikaa ja panee radion päälle. (...) Kinkkua **ja** vihanneksia **ja** kanaa **ja** maissileipää. Siansisälmyksiä **ja** mustasilmäpajuja **ja** suolalihaa. Etikkaan säilöttyä okraa **ja** vesimeloninkuoria. Tsinuskikakkua **ja** karhunvatukkapiirakkaa. (Walker 1987, 265.)

(99a) Roaches here, mice, flies, lice **and** even a snake or two. (Walker 1982, 90.)

(99b) Täällä on torakoita **ja** hiiriä **ja** hyttysiä **ja** täitä **ja** pari käärmettäkin. (Walker 1987, 119.)

Toisaalta lyhyitä lauseita myös liitetään toisiinsa, jolloin niistä muodostuu melko pitkiä ja kirjoitetulle kielelle epätyypillisiä kokonaisuuksia. Esimerkeissä (100a) ja (100b) on yksi tällainen kohta, jossa sekä lähtötekstin että suomennoksen virke on pitkäkö ketju lyhyitä lauseita. Erityisesti suomennoksessa virke on kirjalliselle tyylille epätavallinen: kiilalause vaikeuttaa lukemista (*kun me oli käännytty tienristeyksestä*) ja kaksi viimeistä lausetta saattaisivat olla myös erillinen virke, ellei lähtötekstin virkerajoja kunnioitettaisi.

(100a) Well, it was a bright Spring day, sort of chill at first, like it be round Easter, and the first thing us notice soon as we turn into the lane is how green everything is, like even though the ground everywhere else not warmed up good, Pa's land is warm and ready to go. (Walker 1982, 179.)

(100b) Oli kaunis kevätpäivä, aluks vähän viileä niin kun pääsiäisen tienoilla tuppaa olemaan ja enstemmaiseks minä huomasin kun me oli käännytty tien risteyksestä kuinka vihreetä kaikki oli, vaikka muualla maa ei vielä ole kunnolla lämminny niin isän maa on jo lämmin [ja] valmis kasvuun. (Walker 1987, 226.)

Lähtötekstissä on monia eri sanoja, joilla viitataan vanhempiin. Isään viitataan ainakin sanoilla *Pa, pappy, daddy* ja *big daddy*, äitiin tai äitipuoleen taas sanoilla *Ma, mama* ja *mammy*. Omana isänään pitämäänsä mieheen Celie viittaa useimmiten sanalla *Pa* tai omistuspronominin yhteydessä sanalla *daddy*, joka on aineistossa täysin neutraali sana, toisin kuin yleiskielisessä amerikanenglannissa. Suomennoksessa vuorotellaan sanojen *isä* ja *äijä* välillä, joista neutraali *isä* on huomattavasti yleisempi. Esimerkeissä (101a) ja (101b) esitellään sanojen käyttöä lähtötekstissä ja suomennoksessa. Tässä *äijä* korvaa vain lähtötekstin persoonapronominin, mutta sitä käytetään myös *Pa*-sanana vastineena. Äitiin viitataan suomennoksessa vain sanalla *äiti*. Muita lähtöteoksen keskeisiä nimityksiä ovat *Mr. _____*, *Shug* ja hänen toinen lempinimensä *Queen Honeybee* sekä *Squeak* eli Mary Agnesin lisänimi. Näistä *sugar*-sanana ääntämiseen viittaava *Shug* on jätetty kääntämättä, mikä lieneekin hyvä ratkaisu, koska suomen kielestä ei taida löytyä vastaavaa sanaa, joka merkitsisi sekä jotain makeaa että hellittelynimeä ja vielä kuulostaisi nimeltä. Muut nimitykset on käännetty melko suoraan: *Mr. _____* on *Isäntä -----*, *Queen Honeybee* on *Hunajamehiläisten kuningatar* ja *Squeak* on *Vinku*.

(101a) **Pa** say, Whoever listen to anything Addie Beasley have to say. She run off at the mouth so much no man would have her. That how come she have to teach school. **He** never look up from cleaning his gun. Pretty soon a bunch of white mens come walking cross the yard. They have guns too.

Pa git up and follow ‘em. (Walker 1982, 10.)

(101b) **Isä** sano että Kuka nyt kuuntelee mitä Addie Beasley sanoo. Sen suusta tulee niin paljon puhetta ettei kukaan mies huoli sitä. Sen tähden sen täytyy opettaa koulussa. **Äijä** puhdisti kivääriä koko ajan eikä katonu ylös kertaakaan. Pian tuli pihan poikki valkosia miehiä. Niillä oli kanssa kiväärit.

Isä nousi ja meni niiden perään. (Walker 1987, 24.)

Tavallaan nimityksiin liittyvät myös esimerkit (102a) ja (102b). Esimerkissä (102a) eli lähtötekstissä käytetään afrikkalaisamerikkalaiselle ääntämykselle tyypillistä sanaa *ole*. Esimerkissä (102b) eli suomennoksessa sana on yleiskielisessä muodossa *old*. Vaikka lähtötekstin muoto jäljittelee paremmin Olivia-nimen ääntämistä englanniksi, on yleiskielinen muoto suomennoksessa mielestäni hyvä ratkaisu: suomalainen lukija ei välttämättä tunne sanan *old* murteellista muotoa *ole*, ja lisäksi se sekoittuisi helposti suomen *olla*-verbin muotoon.

(102a) Why you call her Olivia if it ain’t her name? I ast.

Well, just look at her, she say sort of impish, turning to look at the child, don’t she look like a Olivia to you? Look at her eyes, for god’s sake. Somebody ole would have eyes like that. So I call her **ole Livia**. (Walker 1982, 15.)

(102b) Miksi te sanotte sitä Oliiviaksi jos se ei ole sen nimi? minä kysyin.

No mutta kattokaa sitä, nainen sano vähän niinkun pahankurisesti ja katto lasta, eikö se teistä ole Olivian näkönen? Herraisä kattokaa sen silmiä. Vanhalla ihmisellä vois olla tommoset silmät. Sen takia minä sanon **Old Livia**. (Walker 1987, 32.)

Aineistossa on myös afrikkalaisamerikkalaiseen kulttuuriin liittyviä sanoja ja sanontoja. Tarkastelen tässä niistä kahta, joiden suomentamisessa on käytetty erilaisia strategioita. Esimerkeissä (103a) ja (103b) viitataan Harriet Beecher Stowen teokseen *Uncle Tom’s Cabin* (suomeksi *Setä Tuomon tupa*), jonka pohjalta amerikkalaiseen kielenkäyttöön on vakiintunut sanonta *Uncle Tom*. Sillä viitataan tummaihoiseen, joka yrittää ”yli-innokkaasti” miellyttää valkoihoisia ja saada heidän hyväksyntänsä (Merriam-Webster s. d., c). Suomennoksessa on käytetty suoraa käännöstä. *Setä Tuomo* on varmasti nimenä monelle lukijalle tuttu, mutta etenkin nuoremmalle lukijakunnalle termin merkitys ei välttämättä aukea, koska kyseessä ei kuitenkaan suomessa ole vakiintunut sanonta. Selittävä käännös olisikin ehkä ollut toimivampi, ellei seuraavassa repliikissä vitsailtaisi sedästä – Shug viittaa siihen, että Mary Agnes on lähdössä ”huijaamaan” setänsä, jotta Sofia saataisiin vapautettua vankilasta. Suoran käännöksen avulla vitsi saadaan yhtä sujuvasti myös suomennokseen.

(103a) I don’t know, say the prizefighter. This sound mighty much like some ole **uncle Tomming** to me.

Shug snort, Well, she say, **Uncle Tom wasn’t call Uncle for nothing**. (Walker 1982, 96.)

(103b) Miten ton kanssa oikeen on, nyrkkeilijä sano. Minusta toi kuulostaa kovasti **Setä Tuomon touhuilta**.

Shug tuhahti että **Ei kai Setä Tuomoa turhan takia sedäksi sanota**. (Walker 1987, 125.)

Esimerkissä (104a) käytetään ainakin nykymittapuulla ja etenkin valkoisen käyttämänä rassistista kuvausta *niggerish*. Suomennoksessa (esimerkki (104b)) ilmaus on korvattu selittävästi neutraalilla ilmauksella (*kamalan tarkka*). Ratkaisu on hyvä kahdesta syystä: ensinnäkin vältetään loukkaavan sanan käyttö (jota kyllä ajankuvaan sopien esiintyy substantiivina suomennoksessakin) ja toiseksi suomentajan ratkaisu on suomalaiselle lukijalle merkitykseltään huomattavasti selkeämpi kuin suora käännös olisi ollut.

(104a) Then I hear Shug laugh, like something just too funny. She say to me, I know I told you I need something to cut this hangnail with, but Albert git **real niggerish** bout his razor. (Walker 1982, 122.)

(104b) Sitten kuulin, kun Shug nauro niin kun olis nähny jotain tosi hassua. Se sano mulle että On se totta että minä pyysin jotain millä leikata tän kynnen mutta Albert on **kamalan tarkka** partaveitteistään. (Walker 1987, 154.)

Lähtötekstissä käytetään raskaana olemisesta ja raskaaksi tulemisesta pääosin ilmauksia *be/git big*. Ainoastaan aineiston loppupuolella käytetään yleiskielisiä ilmauksia *pregnant* ja *gitting pregnant* (Walker 1982, 258). Suomennoksessa käytetään aineiston kaikissa *big*-muodoissa puhekielistä vastinetta *paksuna/paksuks* ja sivun 258 yleiskieliset muodot ovat suomeksikin yleiskielisiä: *raskaana oleville* ja *tulis raskaaks* (Walker 1987, 318).

Koska Celie ei ole päässyt kouluttautumaan, on hänen kirjoituksessaan jonkin verran virheitä. Lähtötekstissä vertailusana *than* (suomeksi *kuin*) on aineiston alussa aina *then*, mutta alun jälkeen käytetään aina yleiskielistä muotoa *than*. Suomennoksessa tällaista kehitystä ei aineiston edetessä ole. *Kuin* esiintyy vain muutaman kerran ja silloinkin se vastaa jotain muuta englannin sanaa kuin *than* – komparatiivimuodossa on suomennoksessa aina sana *kun*. Toisaalta lähtötekstissä jää *yhtä–kuin*-vertailurakenteesta melko usein pois ensimmäinen *as*-sana, kuten esimerkissä (105a) alla.

(105a) Harpo nearly **Ø big as** his daddy. (Walker 1982, 28.)

(105b) Harpo on melkeen **yhtä iso kun** isänsä. (Walker 1987, 46.)

Celie kirjoittaa joitakin sanoja väärin. Usein väärä kirjoitusasu johtuu ääntämisestä: hän kirjoittaa esimerkiksi sanan *poor* muodossa *pore* (Walker 1982, 209, 210). Joissain kohdissa suomennokseen on pystytty luomaan kirjoitusvirhe samaan sanaan kuin lähtötekstissä, kuten esimerkkien (106a) ja (106b) sanassa *lunssa* (lähtötekstissä *flue*). Esimerkin (106a) sanat *direar* (*diarrhea*) ja *newmonya* (*pneumonia*) ovat englanniksi vaikeita kirjoittaa, mutta suomeksi *ripuli*

ja *keuhkokuume* eivät tuota vaikeuksia eikä kirjoitusvirhettä siksi ole luontevaa panna näihin sanoihin.

(106a) When a woman marry she **spose** to keep a decent house and a clean family. Why, wasn't nothing to come here in the winter time and all these children have colds, they have **flue**, they have **direar**, they have **newmonya**, they have worms, they have the chill and fever. (Walker 1982, 20.)

(106b) Kun nainen menee naimisiin sen kuuluu pitää talo kunnossa ja lapset siistinä. Oli sekin kun tänne tuli talvella ja kaikki lapset oli vilustunu, niillä oli **lunssa** ja ripuli ja keuhkokuume ja matoja niillä oli ja horkka ja kuumetta. (Walker 1987, 37.)

Suomennoksessa virheet ovat suomalaiselle kirjoittajalle ja puhujalle tyypillisiä: suomessa harvinaisten kirjainten kirjoittaminen väärin tai suomalaisen ääntämisen mukaisesti (esimerkiksi *viksu*, *pisneksen* ja *pelarkonioita*) sekä erityisesti yhdyssanavirheet. Yhdyssanavirheet ovat tyypillisempiä ja silmäänpistävämpiä suomessa kuin englannissa, mutta välillä niissäkin on suomennoksessa toistettu alkutekstin virhe: esimerkiksi alkutekstin *good looking* on suomennoksessa *hyvä(n) näkö(i)nen* ja virheellisesti yhteen kirjoitettu *chickinhawk* taas *kana haukan*. Suomennoksessa yhdyssanavirheitä on kuitenkin todella paljon, ja ne kompensoinevat siis joitain sellaisia lähtötekstin piirteitä, joita ei voida suoraan siirtää suomeen. Suomennoksessa käytetään lähes poikkeuksetta myös puhekielille tyypillistä *alkaa tekemään* -muotoa, joka nykyään hyväksytään myös yleiskielessä, mutta joka käännöksen ilmestymisen aikaan 1980-luvulla oli yleiskielen normien vastainen muoto.

Kielen keinot ovat suomessa ja englannissa erilaisia, eivätkä puhekielisyydet asetu suomennoksessa samoihin paikkoihin kuin afrikkalaisamerikkalaisen englannin piirteet lähtötekstissä. Lisään tähän loppuun siksi esimerkit (107a) ja (107b), jotta pystymme vertaamaan lähtö- ja kohdetekstin yleiskielestä poikkeavia piirteitä. Olen merkinnyt esimerkkiin (107a) kaikki siinä esiintyvät afrikkalaisamerikkalaisen englannin piirteet ja esimerkkiin (107b) puolestaan kaikki suomen puhekielen piirteet. Esimerkissä (107a) on paljon AAE:lle tyypillistä *be*-verbin poisjättöä ja kaksoiskieltoa, jotka eivät sovellu suomen kieleen. Niiden sijaan esimerkissä (107b) on puhekielisiä loppuheittoja (*joutu*, *rakastunu*) ja pitkiä vokaaleita vokaaliyhtymien tilalla (*melkeen*, *ilkeesti*). Kun AAE:ssä käytetään yksikön kolmannessa persoonassa muiden persoonien verbimuotoja (esimerkiksi *he have to do*), voidaan suomen puhekielessä taas korvata sana *hän* sanalla *se* (*se joutu*), jolloin murteellisuus onkin pronominessä eikä verbissä. AAE:ssä pronomienien objektimuodot voivat toimia lauseen tekijänä (kahden tekijän *Me and him out in the field* ja yksinään esiintyvä *Us sweat*). Suomessa tätä piirrettä kompensoi puhekielinen verbimuoto *me* + passiivi (*ollaan*, *leikataan*) ja toisaalta tästä esimerkistä puuttuva inkongruentti verbimuoto *he menee*.

(107a) Harpo **complain bout** all the plowing he **have** to do.

His **daddy** say, You **Ø gonna** do it.

Harpo **Ø** nearly **Ø** big as his **daddy**. He **Ø** strong in body but weak in will. He **Ø** scared.

Me and **him Ø** out in the field all day. **Us** sweat, chopping and plowing. I'm roasted coffee bean color now. He **Ø Ø** black as the inside of a chimney. His eyes **be** sad and thoughtful. His face **begin** to look like a **woman** face.

Why **you don't** work **no** more? he **ast** his **daddy**.

Ø No reason for me to. His **daddy say**. You **Ø** here, **ain't** you? He **say** this **nasty**. **Harpos feeling be hurt**.

Plus, he **Ø** still in love. (Walker 1982, 28.)

(107b) Harpo valitti kun **se joutu** kyntämään yksin.

Isä **sano** että **Sen kun** kynnät.

Harpo on **melkeen** yhtä iso **kun** isänsä. **Sillä** on vahva ruumis mutta heikko tahto. **Se** pelkää.

Minä ja **se ollaan** pellolla koko päivä. Meidän tulee hiki, me **leikataan** ja **kynnetään**. Minä olen paahdetun kahvipavun värinen. **Se** on musta **kun** savupiipun sisäpuoli. **Sen** silmät **on** surulliset, **se** tuumii jotain. **Sen naama** on **ruvennu** näyttämään naisen **naamalta**.

Minkä takia sinä et enää tee työtä? **se kysy** isältään.

Minkä takia tekisin? Sinä olet täällä. **Se sano** sen **ilkeesti**. Harpolle tuli paha mieli.

Sitä paitti Harpo on edelleen **rakastunu**. (Walker 1987, 46–47.)

6 Päätelmät

Työni alussa mainitsin tutkimukseni pääasialliseksi tavoitteeksi selvittää, mitä afrikkalaisamerikkalaisen englannin piirteitä lähtöteoksessa *The Color Purple* on ja millaisilla puheen illuusion tai muilla keinoilla ne on tuotu suomennokseen *Häivähdys purppuraa*. Halusin myös vertailla lähtö- ja kohdetekstistä syntyviä vaikutelmia. Mielestäni onnistuin ensimmäisessä tavoitteessa hyvin: pystyin analysoimaan lähtötekstiä ja suomennosta erillisinä teksteinä riittävän perusteellisesti. Tämän tutkimuksen tarpeisiin myös tekemäni vertailu oli riittävä: analyysin pääpaino asettui lähtö- ja kohdeteksteihin itsenäisinä teksteinä, ja vertailu oli tapa koota yhteen tekstien itsenäisistä analyyseista esiin nousseita asioita. Erilaisessa tutkimuksessa olisi kuitenkin mielenkiintoista analysoida käytettyjä käännösstrategioita syvemmin tai tarkastella teksteistä syntyviä vaikutelmia esimerkiksi lukijatutkimuksen keinoin.

Olin täysin tyytyväinen valitsemaani aineistoon. Vaikka *The Color Purple* -romaanin päähenkilö Celie on kouluttamaton ja edustaa siksi eräänlaista afrikkalaisamerikkalaisen englannin ääripäätä, oli teksti analyysin kannalta todella antoisaa, koska tutkittavia piirteitä oli niin paljon. On myös todettava, että vaikka afrikkalaisamerikkalaisen englannin piirteitä oli aineistossa paljon, oli niiden vastapainona myös paljon täysin yleiskielistä amerikanenglantia. Juuri mikään AAE:n piirre ei ollut aineistossa poikkeukseton, vaan lähes kaikista niistä esiintyi sekä yleiskielisiä että murteellisia muotoja. Mielestäni tämä on tärkeä huomio, jos ajatellaan esimerkiksi Kovalan ja Nymanin (2007, 183) ajatuksia siitä, että afrikkalaisamerikkalainen englantia on kirjallisuudessa yleensä tapa kuvata kouluttamattomien mustien kieltä, minkä esimerkiksi he nostivat juuri *The Color Purple* -teoksen. Mielestäni Celien kouluttamattomuudesta viestivät teoksessa pikemminkin väärin kirjoitetut sanat, kuten *mischeevous* (*mischievous*), eivät afrikkalaisamerikkalaisen englannin piirteet. Afrikkalaisamerikkalaisen englannin ja yleiskielisen englannin piirteiden vuorottelu kertoo, että Celie kyllä tuntee myös yleiskieliset muodot, mutta afrikkalaisamerikkalainen englantia on ilmeisesti hänelle luontevampi kielimuoto. Kirjailijan näkökulmasta afrikkalaisamerikkalaisen englannin piirteet ovat olleet tapa luoda henkilöahmoja, ja yleiskielisten ja murteellisten piirteiden välinen tasapaino on varmasti tarkan suunnittelun tulosta.

Myös suomennoksessa oli paljon vaihtelua yleiskielisten ja puhekielisten muotojen välillä. Siinä oli kuitenkin myös joitain muuttumattomia puhekielisyyksiä: esimerkiksi yleiskielisten *hän*- ja *he*-sanojen tilalla käytettiin aina sanoja *se* ja *ne*. Alkuteoksen tapaan suomennoksessakin oli mielestäni hyvä tasapaino puhekielisten ja yleiskielisten piirteiden välillä: samassa

virkkeessä oli usein sekä puhekielisiä että yleiskielisiä persoonapronomineja, niin heittyneitä kuin yleiskielisiä verbimuotoja, ja niin edelleen. Sekä lähtötekstiä että suomennosta lukiessa kesti jonkin aikaa, ennen kuin tottui tyypillisestä kirjoitetusta kielestä poikkeavaan kieleen, mutta alun jälkeen yleiskielestä poikkeavat piirteet eivät enää millään tavalla häirinneet lukemista. Mielestäni se on ansio Alice Walkerille ja Kersti Juvalle: kumpikin on löytänyt tasapainon yleiskielisten ja murteellisten piirteiden välillä ja luonut Celielle persoonallisen äänen, joka ei kuitenkaan liikaa etäännytä lukijaa. Yleiskielestä poikkeavilla kielimuodoilla kirjoittaessa on otettava huomioon lukija, joka ei välttämättä tunne kyseistä kielimuotoa kovin hyvin (Gustafsson 1993, 113).

Suomennos ansaitsee mielestäni erityistä kiitosta siitä, että siinä onnistutaan luomaan henkilöistä hyvin samanlaisia mielikuvia. Ihastuin alkuteosta lukiessani sen vahvoihin naishahmoihin: rääväsuiseen Shugiin, itsenäiseen Sofiaan ja tietysti myös Celieen, jonka vahvuus näkyy ensin kamalista tilanteista selviämisenä ja sitten rohkeutena elää juuri sellaista elämää kuin itse haluaa. Suomennoksessa nämä hahmot ovat ilahduttavan samankaltaisia. Kun Shug ärähtää *onni että en ole vaimos jumalauta* (Walker 1987, 102) tai Celie ilmoittaa väkivaltaiselle miehelleen, että *sun kuollu ruumiis käy mulle matosta kyllä* (Walker 1987, 253), eivät suomennoksen henkilöhahmot kalpene yhtään alkuperäisille.

Tämä suomennoksen saavutus paljastui minulle kunnolla, kun katsoin *The Color Purple* -elokuvasovituksen. Kirjan pohjalta tehtyä elokuvaa voidaan Jakobsonin (1959, 233) luokittelun pohjalta pitää intersemioottisena käännöksenä, jolloin sitä voidaan vertailla ns. lähtötekstiin eli kirjaan. Henkilökohtaisesti koin *The Color Purple* -elokuvan pettymyksenä, koska rakastamani hahmot olivat mielestäni niin erilaisia kuin Walkerin teoksessa – esimerkiksi upea, itsenäinen ja vahvatahtoinen Sofia oli elokuvassa lähinnä komiikan luoja. Sen sijaan Juva *Häivähdys purppuraa* -käännöksessä tahatonta komiikkaa ei synny, koska murteellisuuksia ja puhekielisyyksiä käytetään kohtuudella, harkittuna tehokeinona. Murteelliset piirteet tulevat monilta murrealueilta, joten suomalaisen lukijan mieleen eivät hiivi esimerkiksi stereotyyppiset tamperelais- tai turkulaiskarikatyyrit.

Päädyin rajaamaan yleiskielisemmin kirjoitetut Nettien kirjeet tutkimusaineistoni ulkopuolelle, koska halusin keskittyä perusteellisesti nimenomaan afrikkalaisamerikkalaiseen englanttiin ja sen kääntämiseen. Nettien kirjeissä AAE:n piirteitä oli vähän, joten niissä olisi ollut vähemmän analysoitavaa. Tämän tutkimuksen puitteissa päätös oli hyvä, koska laajempi tutkimusaineisto olisi vaatinut enemmän aikaa, jotta kaikki analysoitavat osat olisivat saaneet ansaitsemansa

huomion. Olisi kuitenkin ehdottoman mielenkiintoista tutkia myös Nettien kirjoituksia ja niiden suomennoksia. Sekä lähtötekstissä että suomennoksessa voisi vertailla Celien ja Nettien käyttämää kieltä keskenään ja tutkia, ovatko erot heidän kirjoituksessaan yhtä suuria kummassakin tekstissä.

Minua kiinnostaisi edelleen myös tutkia, onko AAE:n tyypillinen käännöstapa kehittynyt viime vuosikymmeninä. Tässä tutkimuksessa tarkastelemani *Häivähdys purppuraa* -suomennos ilmestyi vuonna 1987 ja kandidaatintutkielmassani (Vehviläinen 2013) tutkimani *Piiat* vuonna 2011. Syystä tai toisesta ensin mainitussa on hyvin paljon puhekielen piirteitä, kun taas viimeksi mainitussa puhekielisyys on huomattavasti vähäisempää. Voi olla, ettei syynä eroihin ole niiden välissä kulunut aika, vaan esimerkiksi erilaiset henkilöhahmot tai yksinkertaisesti erilaiset käännösstrategiat. Asiaa voisi selvittää valitsemalla AAE:tä sisältävien teosten suomennoksia 1980-, 1990-, 2000- ja 2010-luvuilta ja tutkimalla, onko AAE:tä tyypillisesti käännetty tietyllä tavalla samana aikana, vai johtuvatko erot vain kääntäjien erilaisista ratkaisuksista. Kiinnostavaa olisi myös tietää, onko valkoihoisen kirjoittama afrikkalaisamerikkalainen englantia erilaista kuin afrikkalaisamerikkalaisen kirjoittama. Edellä mainitut tutkimusaiheet vaatisivat laajan tutkimusaineiston, jotta niistä voitaisiin tehdä yleistäviä johtopäätöksiä, ja tarpeen voisi olla keskittyä vain tiettyihin kielen piirteisiin.

Lopuksi haluan vielä lainata John Rickfordin ajatuksia siitä, mitä afrikkalaisamerikkalainen englantia on ja miksi sitä tarvitaan:

Black people use [African American English] now, as we have for hundreds of years, to laugh, to cry, to preach and praise, to shuck and jive, to sing, to rap, to shout, to style, to express our individual personas and our identities as black people (“spress yo’self!” as James Brown put it), to confide in and to commiserate with friends, to chastise, to cuss, to act, to act the fool, to get by and get over, to pass secrets, to make jokes, to mock and mimic, to tell stories, to reflect and philosophize, to create authentic characters and voices (in novels, poems, and plays), to survive in the streets, to relax at home and recreate in playgrounds, to render our deepest emotions and embody our vital core.

If we lost all of *that* in the heady pursuit of Standard English and the “world” of opportunities it offers, we would indeed have lost our soul. (Rickford 2004, 206.)

Yllä olevan lainauksen kohta ”to create authentic characters and voices” lienee syy siihen, miksi *The Color Purplen* Celie puhuu niin kuin puhuu – hänen käyttämänsä kieli on osa hänen identiteettiään. Toivottavasti myös tosielämän Celiet saavat jatkossakin käyttää juuri sellaista kieltä, joka heistä tuntuu luontevimmalta.

Lähdeluettelo

Tutkimusaineisto

- Walker, Alice 1982. *The Color Purple*. 1st Harvest Edition. San Diego: Harcourt.
- Walker, Alice 1987. *Häivähdys purppuraa*. Engl. alkuteos *The Color Purple* (1982). Suomentanut Kersti Juva. Helsinki: WSOY.

Kirjallisuuslähteet

- Adams, Dow Timothy & Mary A. Blackmon 2012. Alice Walker. Teoksessa Carl E. Rollyson (toim.), *African American Culture*. Ipswich, MA: Salem Press. 190–204.
- Bailey, Guy 2001. The Relationship between African American and White Vernaculars in the American South. Teoksessa Laneheart (toim.). 53–92.
- Baker, Mona 1996. Corpus-Based Translation Studies: The Challenges That Lie Ahead. Teoksessa Harold Somers (toim.), *Benjamins Translation Library: Terminology, LSP and Translation: Studies in Language Engineering in Honour of Juan C. Sager*. Amsterdam: John Benjamins. 175–186.
- Baugh, John 2006. Bridging the Great Divide. Teoksessa Walt Wolfram & Ben Ward (toim.), *American Voices: How Dialects Differ from Coast to Coast*. Malden, MA: Blackwell. 217–224.
- Chesterman, Andrew 2007. Kääntämisen normit. Teoksessa Riikonen ym. (toim.). 357–364.
- Cukor-Avila, Patricia 2001. Co-Existing Grammars: The Relationship between the Evolution of African American and White Vernacular English in the South. Teoksessa Laneheart (toim.). 93–127.
- Englund Dimitrova, Birgitta 1997. Translation of Dialect in Fictional Prose – Vilhelm Moberg in Russian and English as a Case Point. Teoksessa *Norm, Variation and Change in Language. Proceedings of the centenary meeting of the Nyfilologiska sällskapet, Nedre Manilla 22–23 March 1996*. Stockholm: Acta Universitatis Stockholmiensis. 49–65.
- Fasold, Ralph W. & Walt Wolfram 1975. Some Linguistic Features of Negro Dialect. Teoksessa Paul Stoller (toim.), *Black American English. Its Background and Its Usage in the Schools and in Literature*. New York: Delta. 49–83.
- Green, Lisa 2002. *African American English. A Linguistic Introduction*. New York: Cambridge University Press.
- Gustafsson, Ann-Kathrin 1993. En pragmatisk analys av språkvarianter i fiktivt talspråk. Teoksessa Pirjo Kukkonen (toim.), *Kielen ja kulttuurin dialogia*. Helsinki: Kouvolan kääntäjänkoulutuslaitoksen julkaisuja. 113–124.
- Haavisto, Laura 2006. *Media, murre ja kääntäjä. Afrikkalaisamerikkalainen englantia Spike Leen elokuvassa Clockers*. Tampereen yliopisto, pro gradu -tutkielma.
- Hakulinen, Auli 2003. Vielä nykysuomesta ja sen huollosta. Ovatko puhuttu ja kirjoitettu kieli erkaantuneet toisistaan? *Kielikello* 1. Saatavilla: <http://www.kielikello.fi/index.php?mid=2&pid=11&aid=1401>. [Luettu 16.8.2016.]

- Hatim, Basil & Ian Mason 1997. *The Translator as Communicator*. London/New York: Routledge.
- Hervey, Sándor & Ian Higgins 1992. *Thinking Translation. A Course in Translation Method: French–English*. New York: Routledge.
- Hiidenmaa, Pirjo 2004. *Suomen kieli – Who cares?* Helsinki: Otava.
- Hiidenmaa, Pirjo 2005. Näkökulmia yleiskieleen. *Kielikello* 4. Saatavilla: <http://www.kielikello.fi/index.php?mid=2&pid=11&aid=1601>. [Luettu 1.11.2016.]
- Hall, Houston Joan 2004. *The Dictionary of American Regional English*. Teoksessa Edward Finegan & John Rickford (toim.), *Language in the USA*. New York: Cambridge University Press. 92–112.
- Jakobson, Roman 1959. On Linguistic Aspects of Translation. Teoksessa Reuben A. Brower (toim.), *On Translation*. Cambridge, MA: Harvard University Press. 232–239.
- Jantunen, Jarmo Harri 2005. Käännös on aina käännös! – mielikuvia käännössuomesta. Teoksessa Leena Kuure, Elise Kärkkäinen & Maarit Saarenkunnas (toim.), *Kieli ja sosiaalinen toiminta – Language and Social Action*. Jyväskylä: Suomen soveltavan kielitieteen yhdistys AFinLa. 209–230.
- Jordan, June 2007 [1985]. Nobody Mean More to Me than You and the Future Life of Willie Jordan. Teoksessa Diana George & John Trimbur (toim.), *Reading Culture: Contexts for Critical Reading and Writing*. New York: Pearson Longman. 160–169.
- Juva, Kersti 1998. Puhekieli ja kirjakieli. Teoksessa Sirkku Aaltonen (toim.), *Käännetty illuusiot. Näytelmäkääntäminen suomalaisessa teatterissa*. Tampere: Tampere University Press. 49–53.
- Juva, Kersti 2005. Kotimaani on suomi. Teoksessa Kristiina Rikman (toim.), *Suom. huom. Kirjoituksia kääntämisestä*. Helsinki: WSOY. 10–28.
- Juva, Kersti s. d.. Kersti. Saatavilla: http://turanko.net/wordpress2/?page_id=42. [Luettu 11.10.2016.]
- Laneheart, Sonja L. (toim.) 2001. *Sociocultural and Historical Contexts of African American English*. Philadelphia/Amsterdam: John Benjamins.
- Leech, Geoffrey N. & Michael H. Short 1981. *Style in Fiction. A Linguistic Introduction to English Fictional Prose*. London: Longman.
- Leppihalme, Ritva 2000. The Two Faces of Standardization. *The Translator* 6:2, 247–269.
- Lyytikäinen, Erkki, Jorma Rekunen & Jaakko Yli-Paavola 2013. *Suomen murrekirja*. Helsinki: Gaudeamus.
- Merriam-Webster, s. d., a. Kinky, adj. Saatavilla: <http://www.merriam-webster.com/dictionary/kinky>. [Luettu 2.11.2016.]
- Merriam-Webster, s. d., b. Nappy, adj. Saatavilla: <http://www.merriam-webster.com/dictionary/nappy>. [Luettu 2.11.2016.]
- Merriam-Webster, s. d., c. Uncle Tom, n. Saatavilla: [http://www.merriam-webster.com/dictionary/Uncle Tom](http://www.merriam-webster.com/dictionary/Uncle%20Tom). [Luettu 11.10.2016.]

- Montgomery, Michael & Margaret Mishoe 1999. He Bes Took Up with a Yankee Girl and Moved Up There to New York: the Verb *bes* in the Carolinas and Its History. *American Speech* 74:3, 240–281.
- Mufvene, Salikoko S. 2001. What Is African American English? Teoksessa Laneheart (toim.). 21–51.
- Määttä, Simo K. 2004. Dialect and Point of View: the Ideology of Translation in *The Sound of Fury* in French. *Target* 16:2, 319–339.
- Nevalainen, Sampo 2003. Käännöskirjallisuuden puhekielisyyksistä – kaksinkertaista illuusiota? *Virittäjä* 107:1, 2–26.
- Nurmela, Laura 2006. *Naurettavat hahmot: murre stereotyyppistämisen välineenä animaatioelokuvassa Shrek*. Tampereen yliopisto, pro gradu -tutkielma.
- Nyman, Jopi & Urpo Kovala 2007. Yhdysvaltain kirjallisuus. Teoksessa Riikonen ym. (toim.). 167–183.
- OED Online, 2016. Ask, v. Oxford University Press. Saatavilla: <http://www.oed.com/helios.uta.fi/view/Entry/11507?result=3&rskey=HTRSuv&>. [Luettu 26.10.2016.]
- Ojatalo, Aino 2009. *Dialogit Ernest Hemingwayn novellissa The Battler sekä sen suomennoksissa Kehäkettu ja Nyrkkeilijä*. Tampereen yliopisto, pro gradu -tutkielma.
- Paakkinen, Tomi 2013. *A Study of African American Vernacular English in Three Novels and Colloquial Finnish in their Translations – The Dark Tower II: The Drawing of the Three, A Time to Kill and Push*. Turun yliopisto, pro gradu -tutkielma.
- Page, Norman 1988. *Speech in the English Novel*. Atlantic Highlands: Humanities Press International.
- Paunonen, Heikki 2006. Synonymia Helsingin slangissa. *Virittäjä* 3, 336–364.
- Pääkkönen, Irmeli & Markku Varis 2000. *Kriittinen lukutaito*. Helsinki: Finn Lectura.
- Rickford, John R. 1999. *African American Vernacular English: Features, Evolution, Educational Implications*. Oxford: Blackwell.
- Rickford, John R. 2004. Spoken Soul: The Beloved, Belittled Language of Black America. Teoksessa Carmen Fought (toim.), *Sociolinguistic Variation: Critical Reflections*. New York: Oxford University Press.
- Riikonen, H.K., Urpo Kovala, Pekka Kujamäki & Outi Paloposki (toim.) 2007. *Suomennoskirjallisuuden historia 2*. Helsinki: SKS.
- Sarvas, Leena 1998. Kierrä kirjakielen mutkat, jos käännät murteelle. *Kielikello* 1. Saatavilla: <http://www.kielikello.fi/index.php?mid=2&pid=11&aid=92>. [Luettu 15.10.2016.]
- Saukkonen, Pauli 1972. Puhekielen lauseopillisista tunnusmerkeistä. Teoksessa Esko Vierikko (toim.), *Puhekieli ja ilmaisu*. Helsinki: WSOY.
- Sorvali, Irma & Kaisa Häkkinen 2007. Kieli muuttuu, entä käännöskieli? Teoksessa Riikonen ym. (toim.). 376–385.
- Suojanen, Matti K. 1993. Puhekieli kääntäjän käsissä. Teoksessa Päivikki Suojanen & Matti K. Suojanen: *Kulttuurin kaleidoskoopista*. Kangasala: Antrokirjat. 134–141.

- Spellers, Regina E. 1998. Happy to Be Nappy: Embracing an Afrocentric Aesthetic for Beauty. Teoksessa Judith N. Martin, Thomas K. Nakayama & Lisa A. Flores (toim.), *Readings in Cultural Contexts*. Mountainview, CA: Mayfield. 70–78.
- Tieteen termipankki 2016: Kielitiede:murre. Saatavilla: <http://www.tieteentermipankki.fi/wiki/Kielitiede:murre>. [Luettu 21.10.2016.]
- Tiittula, Liisa 1992. *Puhuva kieli: suullisen viestinnän erityispiirteitä*. Helsinki: Finn Lectura.
- Tiittula, Liisa & Pirkko Nuolijärvi 2007. Puhuttu kieli kaunokirjallisuuden suomennoksissa. Teoksessa Riikonen ym. (toim.). 387–400.
- Tiittula, Liisa & Pirkko Nuolijärvi 2013. *Puheen illuusio suomenkielisessä kaunokirjallisuudessa*. SKS, Helsinki. [E-kirja: Elisa Kirja -sovellus.]
- Trudgill, Peter 1994. *Dialects*. London: Routledge.
- Trudgill, Peter 2000. *Sociolinguistics*. Fourth edition. London: Penguin Books.
- Vehviläinen, Elisa 2013. “You is kind, you is smart, you is important.” *Afrikkalaisamerikkalainen englantia Kathryn Stockettin The Help -romaanissa ja sen suomennoksessa*. Tampereen yliopisto, kandidaatintutkielma.
- VISK = Auli Hakulinen, Maria Vilkkumäki, Riitta Korhonen, Vesa Koivisto, Tarja Riitta Heinonen & Irja Alho 2004: *Iso suomen kieliooppi*. Helsinki: SKS. [Verkkoversio.] Saatavilla: <http://scripta.kotus.fi/visk> URN:ISBN:978-952-5446-35-7. [Luettu 26.10.2016.]
- Väkevä, Susanna 1997. *Black English in Fiction: Its Use in The Color Purple and Translation in Häivähdys purppuraa*. Joensuu yliopisto, pro gradu -tutkielma.
- Wolfram, Walt & Carolyn Temple Adger 1993. *Handbook on Language Differences and Speech and Language Pathology: Baltimore City Public Schools*. Baltimore, MD: Center for Applied Linguistics.
- Wolfram, Walt & Natalie Schilling-Estes 2006. *American English*. Second Edition. Oxford: Blackwell.
- Wolfram, Walt & Ralph W. Fasold 1974. *The Study of Social Dialects in American English*. London: Prentice-Hall.

English Summary

African American English in *The Color Purple* and the Illusion of Colloquial Speech in Its Finnish Translation

Introduction

Social or regional dialects pose a problem for literary translation, because the target language rarely offers a dialect that can perform the same functions as the dialect used in the source text, especially if there are vast cultural differences between the source text and the target text. The translator must make compromises and decide which dialectal or colloquial features will best work in the target text. Sometimes it might even be the right choice to use a standard variety in the target text. Either way, the translator's choice is influenced not only by the source text but also by the translational and literary norms of the target culture.

After studying African American English (AAE) in Kathryn Stockett's *The Help* in my bachelor's thesis in 2013, I knew I wanted to continue with the same topic in my master's thesis. As Stockett is white, I very specifically wanted to study AAE as portrayed by an African American author in this study. I chose Alice Walker's classic, *The Color Purple*, because it contains a great deal of AAE and therefore provides plenty of fruitful research material. I also studied Kersti Juva's Finnish translation, *Häivähdys purppuraa*. I analyzed the source text and target text mainly as separate texts. In the source text, I focused on the features of AAE, and in the translation, I looked for features of colloquial Finnish. In addition, I briefly compared the source text and target text in terms of general impressions given by both texts.

Non-Standard Language Varieties

According to Page (1988, 55), fictional speech has two primary functions: showing that the character is a member of a social, regional or other group and/or emphasizing the uniqueness of the character, separating him or her from other characters. Non-standard language varieties may have a distancing and stigmatizing effect and they typically occur in satire and comedy (Leech & Short 1981, 136–137). However, non-standard language varieties can also be a way for the author to express his or her own identity (Wolfram & Schilling-Estes 2006, 340).

The term dialect often refers to regional dialects, but it can also apply to socioeconomic and ethnic language varieties, sociolects and ethnolects (Määttä 2004, 320; Trudgill 1994, 2).

Wolfram and Schilling-Estes (2006, 2) have defined dialect as “any variety of a language that is shared by a group of people”. In this study, I use the term dialect in the broad sense described above: the term covers both regional and social dialects and can therefore apply to African American English, which is a sociolect.

Speech and Its Illusion in Fiction

Tiittula and Nuolijärvi (2013, 11) note that the line between spoken and written language is not clear, and both occur on the same continuum. A third language variety occurs on that same continuum: fictional speech in written language, or “the illusion of speech”.

Fictional speech can never be an exact copy of real speech (Englund Dimitrova 1997, 51). Tiittula and Nuolijärvi (2013, 36–37, 49) point out that transcribed speech would not only be extremely difficult to read, but written speech can also never capture certain aspects of spoken language, such as intonation, tone, rhythm and pauses. They continue that speech is usually unplanned, which leads to hesitations and corrections. Interaction between speakers is partly responsible for these hesitations and corrections: in conversations, speakers can sometimes speak at the same time. Tiittula (1992, 11) adds that spoken and written language also face different expectations: readers often expect written language to follow the norms of standard language.

In written language, writers can create an illusion of non-standard speech with eye-dialect: using non-standard spelling to create an illusion of non-standard speech while actually mimicking standard pronunciation, such as *wimmin* for *women*. Eye-dialect can make characters appear as members of a lower social class, even though their speech actually imitates standard pronunciation (see Leech & Short 1981, 135; Tiittula & Nuolijärvi 2013, 36).

African American English

Various labels have been used to refer to the language variety spoken by African Americans. I chose the term African American English because Lisa Green uses it in her extensive linguistic work, and as the term is used frequently in recent research, I consider it neutral and modern. Green (2002, 1; 7) defines African American English as a variety of English with set phonological, morphological, syntactic, semantic and lexical patterns. She notes that not all African Americans use this variety. Mufvene (2001, 37) offers an alternative, broader definition for the variety: African American English is “English as it is spoken by or among African-Americans”. There is a great deal of variation within the spectrum of AAE, but in this study I focus on AAE as a variety that differs from standard American English, as described below.

As my data often imitated spoken language, it was important to take into consideration the phonological features of AAE as well as its grammatical features. I will follow Rickford's (1999, 4–5) list of AAE's phonological features. Below are some of the features he mentions.

In spoken AAE, word-ending consonant clusters are often reduced especially in words ending in *t* or *d*, thus creating forms such as *san'* for Standard English (SE) *sand*. A similar but less common feature is the reduction of a single word-ending consonant that follows a vowel (for example *ca'* for *cat*). The *ng* endings of gerunds are typically pronounced as *n* in AAE: SE *talking* is pronounced as *talkin* (Green 2002, 121; Rickford 1999, 4). According to Rickford, a voiceless *th* can be pronounced as a *t* or an *f*, as in *tin* (SE *thin*) or *baf* (SE *bath*), and a voiced one can be pronounced as a *d* or *v*, as in the words *den* (SE *then*) and *bruvver* (SE *brother*).

An *l* following a vowel may be reduced or vocalized in AAE: the word *help* can be pronounced as *he'p* and the word *toll* as *toah*. Similarly, *r* can also be reduced or vocalized, most often when the *r* is at the end of the word: *sistuh* (SE *sister*). Rickford also mentions that unstressed syllables at the beginning or in the middle of the word can be reduced in spoken AAE, as in the words *'fraid* (SE *afraid*) and *sec't'ry* (SE *secretary*). Adjacent consonants may be transposed in AAE, leading to words such as *aks* (SE *ask*) and *waps* (SE *wasp*).

Next, I will describe some of AAE's grammatical features, such as pre-verbal markers, as listed by Rickford (1999, 6–8). Copula or auxiliary *is* or *are* is often reduced in present tense states and actions: *he Ø big* can stand for SE *he is big* and *we Ø eating* for SE *we are eating*. In contrast, an invariant *be*, or sometimes *bees/bes*, can express habitual aspect: *he be walking* stands for SE *he is usually walkin/usually walks*. Invariant *be* can also indicate future, as *will* may be reduced: *he Ø be here tomorrow* (SE *He will be here tomorrow*) (see also Green 2002, 47).

Pre-verbal marker *steady* is used to describe “an intense, consistent and continuous” activity (Green 2002, 23). Unstressed *been* or *bin* can indicate present perfect without the *have/has* used in SE: *she Ø been home* (SE *she has been home*). Stressed *BIN* indicates that something has happened or began a long time ago (Green 2002, 25). Rickford explains that the word *done* is used to describe a completed task, something that has *already* been done: *he done did it*. *Be done* can stand for future or conditional perfect: *She be done had her baby* (SE *She will have had her baby*).

Third person singular present tense *-s* does not always occur in AAE: *he talkØ* is equally acceptable as *he talks*. *Is* and *are* can occur with plural and second person subjects, replacing SE *are* and *were*: *They is some crazy people* and *we was there* (Fasold & Wolfram 1975, 71).

Rickford continues that a verb's past tense form can be used as past participle, as in the sentence *she has ran* (SE *he had run*). Conversely, past participle form can replace the past tense form, as can verb stem: *She seen him yesterday* (SE *She saw him yesterday*) and *He come here yesterday* (SE *He came here yesterday*) (Wolfram & Temple Adger 1993, 12).

There are certain AAE features related to nouns and pronouns that differ from standard English. According to Rickford, possessive *-s* is not mandatory in AAE: *JohnØ house* can be used instead of SE *John's house*. Similarly, plural *-s* can be deleted, though it is less common than the deletion of possessive *-s*. The words *and (th)em* and *nem* can be used to refer to friends, family members, and so on: *Felicia and them* (Rickford 1999, 7). Appositive or pleonastic pronouns are a feature of AAE, though not an exclusive one by any means. Sentences such as *my father, he made me breakfast* are commonly used by most speakers of American English (Wolfram & Schilling-Estes 2006, 384).

Y'all's and *they* can replace SE second person plural and third plural possessive forms *your* and *their* (Green 2002, 103; 249). Object pronouns can be used as personal datives in AAE: *me* replaces SE *myself*, *you* replaces SE *yourself*, and so on (Wolfram & Schilling-Estes 2006, 383). Rickford adds that subject relative pronouns can be left out of sentences in AAE.

In terms of negation, he mentions that the word *ain't* is a general pre-verbal negator that can replace SE forms *am not*, *isn't*, *aren't*, *hasn't*, *haven't* and *didn't*. Multiple negation, that is, negating the auxiliary verb and all indefinite pronouns, is common in AAE: for example *I don't never want nothing*. Negative inversion, which means that the auxiliary is at the beginning of the sentence, is also common in AAE: *Can't nobody say nothing* (Green 2002, 77–79).

Green (2002, 42; 88) explains that in AAE, direct questions can be formed without inverting the subject and the auxiliary verb, and without any auxiliary verb at all: *Bruce can swim?* (SE *Can Bruce swim?*) or *Ø Bob leave?* (SE *Did Bob leave?*). In these kinds of questions, speakers use rising intonation to indicate that they are asking a question. Indirect questions can be formed by inverting the subject and the auxiliary verb, as in *I wonder can she come with me* (SE *I wonder if/whether she can come with me*).

As to African American lexicon, Green (2002, 32) divides it into three categories: 1. General words and phrases that cross generational boundaries, such as *herownself*, 2. Verbal markers

that indicate how an “eventuality is carried out”, such as *BIN*, and 3. Current slang associated with young people, such as *dawg*.

Colloquial Finnish

While colloquial Finnish varies greatly depending on the speaker and the region that he or she lives in, there are certain widely used general characteristics that are used by speakers in most parts of the country. Tiittula and Nuolijärvi (2013, 33) consider the following colloquialisms to be such “neutral” colloquialisms:

- reduction of word-final vowel as in *uus* (Standard Finnish *uusi*, ‘new’)
- reduction of word-final *-n* as in *jotenki* (SF *jotenkin*, ‘somehow’)
- reduction of final *t* in participle forms such as *ollu* (SF *ollut*, ‘been’)
- reduction of *i* in unstressed syllables, as in *punanen* (SF *punainen*, ‘red’)
- colloquial forms of personal pronouns: *mä* (SF *minä*, ‘I’) and *sä* (SF *sinä*, ‘you’)
- replacing SF *tämä* (‘this’) with colloquial *tää*
- using long vowels instead of sequences of different vowels, as in *oikeestaan* (SF *oikeestaan*, ‘actually’)
- incongruent verb forms such as passive voice with first-person plural
- shortened verb forms such as *meen* (SF *menen*, ‘I go’)
- reduction of possessive suffix, as in *minun koira* (SF *minun koirani*, ‘my dog’).

Tiittula and Nuolijärvi (2013, 35–37) describe two colloquial forms of questions: the colloquial *-ks* variant of question morpheme *-ko* and a form without question particle, *ootsä* (SF *ootko sinä*, ‘are/have you’). They continue that capital letters and cursive can be used to mark emphasis and volume.

Pronouns are more common in speech than in writing (Hakulinen 2003). Colloquial forms of personal pronouns – such as the aforementioned *mä* for SF *minä* ‘I’ and *sä* for SF *sinä* ‘you’ along with their regional variants *mie/sie* and *mää/sää* – can situate characters into certain regions (Tiittula & Nuolijärvi 2013, 46–47). Demonstrative pronouns *se* ‘it’ and *ne* ‘they’ can refer to people as well as things in colloquial Finnish (Suojanen 1993, 137). Demonstrative pronouns and pronominal adverbs can precede nouns when the topic has been discussed before, as in *se opettaja* (‘that teacher’) or *sinne Helsinkiin* (‘to Helsinki’, *sinne* ‘there’ implies familiarity of topic) (Hakulinen 2003; Tiittula & Nuolijärvi 2013, 51).

Clauses tend to be short in colloquial language, but they can form long sentences together with particles or conjunctions such as *ja* ‘and’, *mut* ‘but’ and *et* ‘that’ (Saukkonen 1972, 49; Tiittula & Nuolijärvi 2013, 44; VISK § 803). Complex sentence structures are rare in colloquial

language, thus, subordinate clauses are more common than non-finite clauses (Hakulinen 2003; Saukkonen 1972, 50).

Tiittula and Nuolijärvi (2013, 46, 50) state that colloquial and dialectal lexicon creates an illusion of spoken language in written form. Colloquial lexicon includes intensifiers and profanities, as well as idioms and metaphors. Particles are typical in colloquial language and they have various functions regarding interaction and the speaker's perspective.

Translating Non-Standard Language Varieties

Englund Dimitrova (1997, 63–64) states that dialectal features in the source text are often left out or replaced with colloquialisms in translations, which leads to more normative language in the target text. She suggests that this might be partly because translators do not consider their status as writers to be as high as that of authors, and therefore do not take as many linguistic liberties. She adds that translators are extremely familiar with the source language and source culture as well as the target language and target culture, which might make it difficult for them to believe that the target language provides a dialect that could successfully convey the nuances of the source language dialect. Tiittula and Nuolijärvi (2013, 14) point out that dialectal features are important in fiction, as they create distinctions between characters and offer clues about characters' age, social status, region, and so forth.

Translators' choices are not only influenced by the source text, but also by other target language texts and the target culture's current translation norms (Sorvali & Häkkinen 2007, 376). It also seems that readers expect translated texts to be more normative than originally Finnish texts, as suggested by Jarmo Jantunen's 2005 study.

Colloquial Language in Finnish Translations

According to Tiittula and Nuolijärvi (2013, 266; 268), Finnish translators were very cautious about using colloquial language in their translations up until the 1960s, but since the 1970s translators have used colloquial Finnish more often, as made evident by re-translations from different decades. Still, studies such as Nevalainen (2003) and Jantunen (2005) suggest that translated Finnish is more conservative in terms of colloquialisms than "original" Finnish is. These results are in line with three translation universals: simplification, normalization and "levelling out" (Baker 1996, 176–177).

Translating Dialect

Social, ethnic and regional dialects elicit different reactions in different cultures (Määttä 2004, 321). Dialects generally serve a distinct purpose in the source text, and that purpose is often weakened or lost in translation, because a sufficiently similar dialect does not exist in the target language (Leppihalme 2000, 247). Tiittula and Nuolijärvi (2013, 284; 473–274) state that for this reason, dialects are often translated into “neutral” colloquial Finnish, which can sometimes be problematic if non-standard variates have specific functions in the source text. They point out that a translation can never be “neutral” – a translator’s choices are always evident in one way or another.

Hervey and Higgins (1992, 35–40) note that literary translators must always compromise on something, because all the nuances of the source text can never be transferred into the target text. They introduce a translation strategy called compensation, which can help transfer source text features that cannot be reproduced as such in the target language. The four categories of compensation that they describe are: 1. Compensation in **kind**, 2. Compensation in **place**, 3. Compensation by **merging**, and 4. Compensation by **splitting**.

Translating African American English into Finnish in different eras is often demonstrated with the many re-translations of *Tom Sawyer* and the speech of its African American character, Jim. Tiittula and Nuolijärvi (2013, 319–322) elaborate that in the first Finnish translation from 1879, Jim’s lines do not differ from those of the book’s white characters, and in the second Finnish translation from 1909 Jim speaks colloquial Finnish while the other characters speak standard Finnish. They continue that the translations from 1926 and 1937 are very stigmatizing and presumably reflect the attitudes of that time. In the 1926 translation, Jim’s Finnish is that of someone who is only just learning the language and is not a native speaker, which shows that AAE was regarded as “bad English” rather than a distinctive variety. In the 1937 translation, Jim refers to himself in third person in a child-like manner. Finally, in the 1973 translation, Jim famously speaks the regional dialect of South-West Finland, Tiittula and Nuolijärvi conclude.

Jopi Nyman and Urpo Kovala (2007, 183) have suggested that modern African American literature is not “actual Black English” but rather “polished literary language with some Black English features” (my translation). According to them, AAE is generally a way for white authors to enhance stereotypes or a way of describing the language of uneducated black people. This view does not correspond with the idea of AAE as a variety of English just like any other,

as portrayed by Green (2002) and Rickford (1999), among others. Could AAE not be “polished literary language” as well?

Research Material and Method Used

Research Material: *The Color Purple* and Its Finnish Translation *Häivähdys purppuraa*

Alice Walker, born 1944 in Georgia, United States, is best known for her 1982 epistolary novel, *The Color Purple*, which was awarded both a Pulitzer Prize and the National Book Award in 1983 (Adams & Blackmon 2012, 190). *The Color Purple* is situated in Georgia, and stretches from World War I to World War II. The novel consists of letters written by two sisters, Celie and Nettie. Most of the letters are written by Celie, and addressed first to God and later to Nettie. Readers get to follow two interwoven stories: Celie’s life in Georgia and Nettie’s life as a missionary in Africa. Celie’s life is tough: she is abused first by her stepfather and then by the husband her stepfather sells her to. As the decades go by, she finds love – in the form of blues singer Shug Avery – and more importantly, self-confidence to stand up to the men in her life, and finally gains her independence.

Kersti Juva’s Finnish translation was published in 1987. Juva is a distinguished literary translator who has received many national translation awards, such as the Mikael Agricola award in 1999. Her best known works include the Finnish translations of J.R.R. Tolkien’s *The Lord of the Rings* -trilogy, A.A. Milne’s *Winnie the Pooh* and Charles Dickens’ *Nicholas Nickleby* (Juva s. d.).

In this study, I analysed Celie’s letters in *The Color Purple* and its Finnish translation. I chose to exclude Nettie’s letters from my research material, because they contained very few distinctive features of AAE.

Research Questions and Method Used

The research method used in this study was qualitative text analysis. I did not analyze the source text and target text quantitatively, comparing the number of non-standard features in each text, though the rarity of certain features was occasionally demonstrated by counting the number of their occurrences. First, I analyzed the features of AAE that were used in the source text and then those of colloquial Finnish in the Finnish translation. Finally, I drew some general comparisons between the two texts.

My research questions were as follows: 1. How is African American English featured in *The Color Purple*?, 2. How is an illusion of colloquial speech created in the Finnish translation?,

and 3. What kind of general impression does the reader get from the source text and the target text?

Analysis and Results

The analysis is divided into three parts: the analysis of the source text, the analysis of the target text, and finally, a brief, comparative analysis of both.

African American English in *The Color Purple*

Celie's letters contain many distinctive features of AAE, both grammatically and lexically. Barely any non-standard feature is absolute, however: there is variation in almost every feature. I based my analysis on the distinctive phonological and grammatical features of AAE, as described by Rickford (1999). The page numbers in parentheses refer to *The Color Purple* (Walker 1982).

The reduction of word-ending consonant clusters is rare in the data, though words such as *kind* and *mind* are sometimes written as *kine* and *mine* at the beginning of the book, and the word *and* occasionally occurs as *an*. Much more common is the reduction of words ending in *-ed*, which is related to word-ending consonant clusters because of pronunciation: for example, *killed* (pronounced [kild]) occurs as *kill* and *kilt*.

The word *ast* replaces SE forms *ask*, *asks*, *asked* and *asking* in the data. Though it is considered typical in AAE, words ending in *-ing* do not generally end in *-in* in the data. In verbs, *-in* is particularly rare, occurring only three times: *cryin* (p. 2), *learnin* (p. 10) and *doin'* (p. 250). More commonly *ing* turns into *in* in the word *something*, which often occurs as *somethin*.

Word-initiating *th* in pronounced as *d* twice in the data, both times mimicking the speech of another character (for example, *Who **dis** woman, say Squeak*, p. 84). Voiceless *th* [θ] is realized as an *f* in the words *toof* (SE *tooth*) and *teefs* (SE *teeth*). The deletion or vocalization of *r* is very rare in the data. Conversely, the deletion of unstressed initial syllables is common particularly in words beginning with *a-* (such as *about*, which often occurs as *bout*), *be-* (such as *behind*, which often occurs as *hind*) and *e-* (such as *enough*, which often occurs as *nuff*), though standard forms occur often as well.

The deletion of copula/auxiliary *is* and *are* is common in the data, as in *it Ø so quiet* (p. 180). However, *is* occurs several times the same way it does in SE, but *are* is extremely rare, occurring twice in the material. This is partly because of the deletion of copula/auxiliary but

also because in sentences in which *are* would be used in SE, it is usually replaced with *is* in the data, as in *You is a wonder to behold* (p. 215).

There are many instances of invariant *be* in the data. Some of them are aspectual (for example, *like it be round Easter*, p. 179), but some are not: for example, *folkses mouths be dropping open* (p. 202) refers to a single moment and cannot be habitual. This indicates a non-aspectual use of *be*, as found in the speech of white speakers in the Carolinas (Montgomery & Mishou 1999, 248, 251). Invariant *be* can also indicate future, as in *This life Ø soon be over* (p. 42, SE *this life will soon be over*), or conditional, as in *Any other woman Ø be glad* (p. 25, SE *Any other woman would be glad*). An unstressed *been* indicates past perfect, as in *we Ø been having right smart cold weather* (p. 68, SE *we have been having*).

Verbal markers *steady*, *done* and stressed BIN all occur in the data. *Done* is the most common of the three, describing something that has already happened, as in *your daddy done throwed you out* (p. 32, SE *your father has already threw you out*). Stressed BIN only occurs once, in *They been dead now* (p. 273, SE *They've been dead for a long time*).

The absence of third person singular present tense *-s* is one of the most regular features in the material; there are only a few exceptions to this rule. Similarly, *does* and *has* are replaced with *do* and *have*, and *are* and *were* are usually replaced by *is* and *was*.

Past tense forms are rarely used as past participle forms, but there are some such instances, as in *took by surprise* (p. 195, SE *taken*). However, it is very common for past participle forms to be used as past tense forms, particularly in the verbs *come* and *run*. The fact that both these verbs have a similar verb stem and participle form suggests that it may actually be the verb stem being used as past tense forms, which is also common in AAE.

Possessive *-s* is usually absent in the material (as in *Harpo girl daddy* p. 29, SE *Harpo's girl's daddy*), though SE possessive form *'s* is used occasionally, most often with the name Shug (*Shug's*). Plural *-s* is occasionally left out, usually following words that clearly indicate that the noun is plural, as in *a million question to ast* (p. 27, SE *questions*). Irregular plurals feature a great deal of variation, and sometimes plural *-s* is added to them, as in *peoples* and *polices*. Apart from one exception, possessive pronoun *there* is always *they* in the material. AAE's distinctive freestanding possessive pronoun *yourn* (SE *yours*) occurs twice.

Objective pronouns are sometimes used as personal datives in the data, as in *I wanted to build me a round house* (p. 211, SE *myself*). Subject relative pronouns are often left out of sentences,

as in *I don't need no weak little boy Ø can't say no to his daddy* (p. 47, SE **who** can't say no). Reflexive pronouns *ourselves* occurs only as *ourself* and *themselves* only as *themself*.

As for negation in the data, *ain't* occurs quite often, but not every time it could be used per the rules of AAE, by any means. Multiple negation is used almost without exception. In a few instances, one of the clause's indefinite pronouns is not negated (as in *I don't straighten it anymore*, p. 236), but usually the auxiliary and all indefinite pronouns are negated.

In terms of question formation, typical questions in the material are ones in which the auxiliary is left out and ones in which the subject and the verb are not inversed, as in *How **her hair** is?* (p. 27, SE *How **is her hair**?*). Conversely, indirect questions are usually formed with the inversion of the auxiliary and the subject, as in *Shug ast me **could she** sleep with me* (p. 113, SE *if/whether **she could** sleep with me*).

The placement of qualifiers of time, such as *all the time* and *one time*, differs from SE: *I'm **all the time** sick and fat* (TCP 10, SE *I'm fat and sick **all the time***). This is a general feature of Southern rural dialects (Wolfram & Schilling-Estes 2006, 92).

The material contains two lexical items introduced as features of AAE in Green (2002). Firstly, the word *own* is added to place additional emphasis on reflexive pronouns *myself* (TCP *my **own** self*), *herself* (TCP *her **own** self*) and *himself* (TCP *his **own** self*). Secondly, the word *mash* is used to signify the word *press*. Additional AAE lexical items are *bid wist* (a card game), *big* (SE *pregnant*) and *git* (SE *get*).

Illusion of Speech in the Finnish Translation *Häivähdys purppuraa*

I will first discuss the so-called “neutral”, widely used Finnish colloquialisms that occurred in *Häivähdys purppuraa* (HP), and will then move on to other colloquial and dialectal features. The page numbers in parentheses refer to the Finnish translation (Walker 1987).

The reduction of word-final vowel is common in the material, but the reduced vowel is almost without exception *i*. The reduction of *i* most commonly occurs in the possessive suffix *-s* (SF *-si*) and in third person singular verb forms, as in *se **kaato*** (p. 310, SF *se **kaatoi*** ‘she knocked over’). Other word-final reductions that occur in the material are the reduction of *t* in participle forms and the reduction of word-final *-n*.

The reduction of *i* in unstressed syllables is one of the most common colloquialisms in the translation, occurring in words such as *keltanen* (SF *keltainen*, ‘yellow’). Long vowels are often

used instead of a combination of different vowels, as in the word *korkeempi* (SF *korkeampi*, ‘higher’).

The colloquial forms of personal pronouns are common in the material. In words *minä* (‘I’) and *sinä* (‘you’), both the colloquial forms *mä* ja *sä* and the standard forms are used, but the standard pronouns *hän* (‘s/he’) and *he* (‘they’) do not occur at all, as they are always replaced with colloquial *se* and *ne*. The colloquial form of demonstrative pronoun *tää* (SF *tämä*, ‘this’) is rather rare in the material, but the word *tuo* (‘that’) is always in its colloquial form *toi*.

The material features a great deal of incongruent verb forms: first person plural usually occurs with a passive verb, as in *Nyt me on autettu* (p. 35, SF *olemme auttaneet*, ‘we have helped’), and third person plural occurs with the third person singular form, as in *ihmiset riitelee* (p. 266, SF *riitelevät*, ‘people argue’). Incongruence is also common in possessive forms, in which the possessive suffix is often left out.

There are only some instances of eye-dialect in the material. Most often, eye-dialect occurs in words ending in *-kin/-kaan*, as in *en olekkaan* (SF *olekaan*, ‘I’m not’). Assimilation is also used a few times.

The questions in the data are mainly in standard question form. There are only a couple of questions in which the question particle is left out, and question morpheme *-kO* is usually in its standard form, apart from two exceptions: *onks* (SF *onko*, ‘are’ in a question) and *pitääks* (SF *pitääkö*, ‘must you’). Pronouns and pronominal adverbs are often used to refer to a familiar topic.

On the one hand, the sentences in the material are often short, but on the other hand, short clauses also form long sentences, in which they are connected with words such as *ja* (‘and’). In lists, the word *ja* is often repeated after each item. Particles in general are widely used in the material, particularly in dialogue.

Colloquial lexicon is the single most important factor in creating an illusion of speech in the material. Two generalizations can be made regarding the lexicon: the sequence *ts* is almost always realized as *tt* (SF *pai~~tsi~~* ‘except’ → *pai~~tti~~*) and *tk* is usually realized as *kk* (SF *väit~~ätkö~~* ‘are you saying’ → *väit~~äkkö~~*). Both are features of regional dialects from different parts of Finland.

Standard Finnish *vain* (‘only’) does not occur in the data; it is always replaced with colloquial *vaan*. Similarly, SF *kuin* (‘than’, ‘as’) is almost always in its colloquial form *kun*, whereas the word *kuin* often signifies SF *kuinka* (‘how’) in the data. Certain words are often shortened, as

has happened in *kaa* (SF *kanssa*, ‘with’). The words *sellainen* (‘such’), *tällainen* (‘this kind of’) and *millainen* (‘what kind of’) generally occur in their colloquial forms *semmonen/sellanen*, *tämmönen* and *mimmonen*. There is also a great deal of idioms and metaphors in the data. Expletives are used to some extent, and their use seems very natural and fitting to the characters. Relative pronouns *joka* and *mikä* (‘who’/‘what’/‘which’) have separate functions in standard Finnish: *joka* refers to the previous word, while *mikä* refers to the previous clause as a whole. In colloquial Finnish, these words are often interchangeable, and *mikä* can be used to refer only to the previous word. This colloquial feature occurs in the material from time to time.

Drawing Comparisons between the Source Text and the Translation

In the source text, quotes are not introduced with quotation marks, which means that besides context, capital initials are sometimes the only indication of indirect speech. Sometimes capital initials are used in unusual places, as in the line *Harpo say, I love Somebody* (*The Color Purple* (TCP), 23). In the translation, the word is not capitalized: *minä tykkään yhdestä ihmisestä* (*Häivähdys purppuraa* (HP), 41). In Finnish, capitalization is less common than in English, in which words such as the names of weekdays and holidays are capitalized, unlike in Finnish.

In both the source text and the translation, punctuation is not used as much as in standard texts. The translation uses even less punctuation than the source text, which might be a way of compensating for certain features of AAE. There are a great deal of short, consecutive sentences in the source text, and the translator respects the author’s decisions on where sentences begin and end. Conversely, short clauses can also form very long sentences, which leads to sentences that are unusual in standard written language.

The source text features several terms referring to parents. Fathers are called *Pa*, *pappy*, *daddy* and *big daddy*, and mothers or stepmothers can be called *Ma*, *mama* and *mammy*. Celie usually refers to the man she knows as her father with *Pa* or *daddy* (with a possessive pronoun). *Daddy* is a neutral word in TCP, unlike in standard American English. In the translation, the standard Finnish *isä* (‘father’) is most commonly used, along with its colloquial variant *äijä*. The standard word *äiti* (‘mother’) is the only word used to refer to mothers. It should be noted that while *äiti* is standard Finnish, it is also the word that most Finns use in informal language. The nickname *Shug*, which refers to the pronunciation of the word *sugar*, has not been translated into Finnish. This is understandable, as it would probably be impossible to think of a Finnish term of endearment whose literal meaning would be something sweet and that would sound like a name.

African American culture is evident in some of the words and idioms of the source text, such as the term *Uncle Tomming* (derived from *Uncle Tom's Cabin*). *Uncle Tomming* is translated as *Setä Tuomon touhut* ('something Uncle Tom would do'), referring to the Finnish translation of *Uncle Tom's Cabin*, *Setä Tuomon tupa*. While the actual meaning of "uncle Tomming" may not be apparent to all Finnish readers, the direct translation is a good choice: the source text line is followed by a joke about an uncle, which can now be transferred into the translation as well.

For the most part, the word *big* is used instead of SE *pregnant* in the source text: *pregnant* occurs only twice, on the same page and at the end of material. The translator has found equivalents for both in Finnish: *big* is translated as colloquial *paksuna* and *pregnant* is translated as standard *raskaana*.

As Celie has not had the opportunity to gain an education, there are some errors in her writing. In the source text, Celie uses *then* instead of *than* at the very beginning of the book, but the standard form in the rest of the book. In the translation, there is no such progress: *than* is always translated as colloquial *kun*, never *kuin*. However, the first *as* in the comparative structure *as* + adjective + *as*, is often left out in the source text; something that cannot be done in Finnish.

Celie misspells certain words. In the source text, misspellings are often based on pronunciation, as in the word *newmonya* (*pneumonia*). These words are often not difficult to spell in Finnish, which is why target text spelling mistakes usually occur in different places than in the source text. In the translation, mistakes occur in words that contain unusual letters for a Finn, such as the *b* in *bisnes* ('business'), which Celie spells as *pisnes*. Writing compound words as separate words is a typical mistake for Finnish writers, and it is also a mistake that Celie often makes in the translation, to a greater extent than in the source text.

In general, Finnish and English, and more particularly colloquial Finnish and African American English, are very different languages that work in different ways, which is why the colloquialisms in the target text do not usually occur in the same place as the features of AAE in the source text.

Conclusions

I was very content with the research material I chose, as it contained a great deal of distinctive features of AAE and thus provided a fruitful base for the analysis. Though there were many features of AAE in the source text, there was a large number of Standard English forms as well: almost no feature occurred exclusively in dialectal form. In reference to Kovala and Nyman's (2007, 283) views on AAE as the variety of uneducated African Americans, I would like to

suggest that Celie's lack of education is not portrayed by the features of African American English in her language, but rather by the spelling errors that she makes. The variation of standard and non-standard forms suggests that Celie is familiar with the standard forms, but sometimes prefers to use non-standard forms.

As in the source text, there was a great deal of variation in the forms used, which created a balance between standard and non-standard language. While it took a while to get used to the non-standard language of both the source text and the translation, the non-standard features were distracting only at the very beginning of each book. Both Alice Walker and Kersti Juva deserve immense credit for being able to use non-standard features in a way that so successfully gives Celie a distinctive voice, yet does not distance her from the reader too much. The wonderful characters of the source text are equally lovable in the translation, which is no small feat.

While it was a good choice to exclude Nettie's letters from this study, it would be fascinating to include them in future research. The language in Nettie and Celie's letters could be compared in both the source text and the translation, with the purpose of discovering whether the sisters' writing varies in equal amounts in both texts. Additionally, I would find it very interesting to research how translation norms of a certain era may have potentially affected the way African American English has been translated into Finnish.